

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Katedra Evropských studií

Jakub Netti

**Valéry Giscard d'Estaing a jeho evropská
politika v letech 1974 – 1981**

Diplomová práce

Praha 2007

Autor práce: **Jakub Netti**

Vedoucí práce: **PhDr. Michel Perottino**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2007**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

NETTL, Jakub. Valéry Giscard d'Estaing a jeho evropská politika v letech 1974 -1981. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra Evropských studií, 2007. 89 stran. Vedoucí diplomové práce PhDr. Michel Perottino

Anotace

Diplomová práce „Valéry Giscard d'Estaing a jeho evropská politika v letech 1974 - 1981“ pojednává o oživení evropského integračního procesu ve druhé polovině sedmdesátých let. Studie se zaměřuje především na jednoho z hlavních aktérů tehdejšího budování sjednocené Evropy – francouzského prezidenta Valéryho Giscarda d'Estainga. Práce se snaží určit, jak velký význam tento politik přikládal evropskému sjednocování, jaké místo zabírala evropská politika v prezidentově programu. Současně načrtává, z jakých ideologických základů vycházela a čeho přesně v ní chtěl dosáhnout, jaké cíle si stanovil. V neposlední řadě pak hodnotí Giscardovy praktické kroky, které v jejím rámci učinil. Studie se podrobněji zabývá tím, jakým způsobem a s čí pomocí se je snažil prosadit. Především se ale snaží odpovědět na otázku, jak zásadní roli hrál Valéry Giscard d'Estaing při tvoření a zavádění různých evropských reforem a jestli tyto přijaté změny znamenaly velké milníky nebo zlomové body v rámci celého integračního procesu. Při té příležitosti si také klade otázku, jak moc proevropsky orientovaný vlastně Valéry Giscard d'Estaing v té době byl.

Annotation

Diploma thesis „Valéry Giscard d'Estaing and his european policy in 1974 - 1981“ deals with the upsurge of european integration process in the late seventies. The study focuses on one of the main participants in this process – french president Valéry Giscard d'Estaing. It examines if unification of Europe was an important part of the president's political program. It shows on which ideas he based the european policy, what kind of goals he wanted to achieve in this area. The study evaluates the practical measures he made. It goes into details about how he managed to put the changes through and who helped him to do it. Above all this diploma thesis tries to analyze how important part did Valéry Giscard d'Estaing really play in making and introduction of

different european reforms and if these carried motions represented important milestones in the integration process. On this occasion it examines how much pro-european politician was Valéry Giscard d'Estaing at the time.

Klíčová slova

Valéry Giscard d'Estaing, Helmut Schmidt, evropská integrace, gaullistická zahraniční politika, francouzsko-německá spolupráce, Evropský měnový systém, Evropská rada, Evropský parlament

Keywords

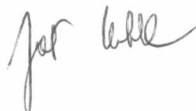
Valéry Giscard d'Estaing, Helmut Schmidt, european integration, gaullist foreign policy, franco-german cooperation, European Monetary System, European Council, European Parliament

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 21.května 2007

Jakub Netti

Poděkování

Děkuji PhDr. Michelovi Perottinovi za jeho přístup při vedení diplomového semináře, cenné rady a připomínky, které mi při výzkumu a psaní této práce velmi pomohly, Věře Nettlové a Kristýně Pohlové za pozorné čtení textu a odstranění mnoha nepřesností a chyb. Také bych rád poděkoval pražské pobočce Cefresu za poskytnutí mnoha cenných materiálů.

Obsah

OBSAH	7
ÚVOD.....	9
KRITIKA LITERATURY	13
1. NOVÝ PREZIDENT V TĚŽKÉ DOBĚ	17
1.1. Překvapivé vítězství	17
1.1.1. Útok ze zadních pozic.....	17
1.1.2. Nečekaný úspěch.....	19
1.2. Nenaplněné ambice	21
1.2.1. Počáteční úspěchy	21
1.2.2. Obtížné podmínky	23
1.3. Zahraniční politika jako prezidentova vyhrazená oblast?	28
1.3.1. Jedinečnost Giscardovy zahraniční politiky	28
1.3.2. Sféry zájmu a vlivu	31
2. VELKÝ EVROPAN	35
2.1. Jasná vize	35
2.1.1. Hlavní motivace	35
2.1.2. Společná měna jako cesta k evropské konfederaci	38
2.1.3. Hlavní cíle	41
2.2. Francouzsko-německá spolupráce jako motor evropské integrace	43
2.2.1. Obavy ze SRN hnací silou spolupráce	43
2.2.2. Nerozlučná dvojice Giscard – Schmidt	45
2.2.3. První společný krok – zavedení evropské rady	47
3. OŽIVENÍ EVROPSKÝCH AKTIVIT	54
3.1. Boj o Evropský parlament	55

3.1.1. <i>Relativní shoda mezi členskými státy EHS</i>	55
3.1.2. <i>Vzrušené politické a soudní debaty na francouzské scéně</i>	58
3.1.3. <i>Podivně napjaté volby</i>	62
3.2. <i>Evropský měnový systém</i>	67
3.2.1. <i>Zhoršující se ekonomická situace</i>	67
3.2.2. <i>Zlomový rok 1978</i>	68
3.2.3. <i>Třetí úspěch?</i>	71
3.3. <i>Giscard jako hlavní tahoun evropské integrace?</i>	74
3.3.1. <i>Rozšíření Evropského společenství</i>	74
3.3.2. <i>Giscardův přínos do integračního procesu</i>	76
3.3.3. <i>Jasně patrné rezervy</i>	78
ZÁVĚR	81
RÉSUMÉ	85
POUŽITÁ LITERATURA	88

Úvod

Evropa letos slaví velmi významné výročí. 25. března to bylo přesně padesát let, co šest západoevropských států¹ podepsalo Římské smlouvy. Slavnostním aktem tak vznikla Evropská společenství - zcela jedinečné sdružení národních států, které nemůžeme nazývat ani mezinárodní organizací, ani federací, působí spíš jako velmi volná konfederace. Pokud nepočítáme vytvoření Evropského společenství uhlí a oceli o šest let dříve², můžeme s mírnou nadsázkou říct, že v tento okamžik se podařilo oficiálně spustit proces evropské integrace. Ten prošel několika vývojovými fázemi. Původních šest členů se postupně rozrostlo na 27³ a další státy netrpělivě čekají na své přijetí⁴. Zaváděly se nové společné politiky, zakládaly se nové evropské instituce, všemožně se prohlubovaly pravomoci již existujících orgánů. To vše různě rychle, různě obtížně, v nestejně dlouhých a nepravidelných periodách. Jak intenzivně prohlubování integrace pokračovalo, to vždy záleželo na vládách a jednotlivých politicích z členských států. Dlouhou dobu měla velký, v mnoha případech dokonce zásadní vliv na utváření sjednocené Evropy Francie.

¹ Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko, Nizozemí, Spolková republika Německa

² ESUO, 1951

³ Belgie, Bulharsko, Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Kypr, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Nizozemí, Polsko, Portugalsko, Spolková republika Německo, Rakousko, Rumunsko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Španělsko, Švédsko, Velká Británie

⁴ Zejména balkánské státy a také kontroverzní Turecko

Francie je jednou ze šesti zakládajících zemí Evropských společenství, která se později transformovala v Evropskou unii¹. Po většinu integračního procesu patřila k hlavním tahounům evropského sjednocování. Sama by samozřejmě nic nedokázala, ale bez jejího souhlasu a bez její aktivity zůstával celý proces sblížování na mrtvém bodě (například během de Gaullova prezidentství²). Osobou, která v systému V. republiky³ rozhoduje o zahraniční politice a udává její směr, je přitom právě francouzský prezident⁴. Všichni muži v čele Francie měli v oblasti vnějších vztahů stejný cíl – ukázat světu velikost země a zajistit jí pevné místo mezi světovými velmocemi – každý z nich ale šel k tomuto cíli trochu jinou cestou. Neopominutelnou úlohu přitom hrála právě evropská integrace.

I Valéry Giscard d'Estaing⁵, který zastával funkci prezidenta země v letech 1974 – 1981, měl svůj vlastní politický styl a své vlastní priority. Alespoň navenek nepůsobil tak konfrontačně jako de Gaulle a silně věřil v bilaterální jednání čelných představitelů jednotlivých států, to znamená na té nejvyšší úrovni. Také jeho zahraniční politika měla velmi široký záběr. Už jen proto, že se stejně jako jeho předchůdci pokaždé snažil, aby Francie aspirovala na titul jednoho z nejdůležitějších světových politických a ekonomických hráčů. Tato práce se ale především soustředí na oblasti, ve kterých byla vůdčí pozice francouzské republiky v té době neoddiskutovatelná – na politiku evropskou. Protože se s odstupem času zdá, že právě jí Giscard věnoval nejvíc úsilí a času, že patřila k jeho zahraničně-politickým prioritám.

Rozhodně v ní během svého působení v prezidentském úřadě dosáhl několika pozoruhodných výsledků, které měly vliv na další pokračování evropské integrace. Právě za jeho prezidentství zavedla Evropská společenství tři velké novinky: byla ustavena Evropská rada, kde se měli pravidelně scházet nejvyšší představitelé členských zemí; byl zaveden Evropský měnový systém, který časem vedl až k utvoření eura jako jednotné evropské měny; a byl prosazen princip přímých všeobecných voleb do Evropského parlamentu. Úkolem této analýzy nebude přesně popisovat, jak

¹ Maastrichtskou smlouvou v roce 1992

² De Gaulle dvakrát odmítl přijetí Velké Británie do Evropských společenství, od roku 1966 navíc Francie vedla politiku prázdné židle. Viz např. BOZO Frédéric, *La Politique étrangère de la France depuis 1945*, La Découverte, Paris 1997

³ Státní zřízení, které ve Francii panuje od schválení nové ústavy z roku 1958

⁴ Viz KESSLER Marie-Christine, *La Politique étrangère de la France, acteurs et processus*, Preses de la Fondation nationale des science politiques, Paris 1999

⁵ V práci budou používány také zkratky Giscard nebo VGE.

k jednotlivým zásadním krokům došlo. Tato práce se chce zaměřit především na osobu francouzského prezidenta a jeho roli v této části integračního procesu. Bude se snažit odpovědět na otázku, jestli opravdu většina nových přijatých opatření, která částečně změnila strukturu a fungování Evropských společenství, vzešla z jeho vlastní iniciativy. Byl to právě Giscard, kdo tahal za všechny nitky a nasměroval rozvoj evropanství novým, podle něj správným směrem? Nebo k tomu potřeboval komplice, nějakou spřízněnou duši jako německého kancléře Helmuta Schmidta? Komu z nich v takovém případě přičítat větší zásluhy za znovuzrození integračního procesu? A není to náhodou tak, že Valéry Giscard d'Estaing pouze oživil již existující myšlenky a nápady, že do budování unie vlastně nevnesl vůbec nic nového, jen se mu díky příznivé situaci podařilo zavést tyto ideje do praxe?

Zajímavé bude sledovat, proč se vlastně Giscard evropské integraci tolik věnoval. O tomto muži se tvrdí (a on sám si tuto image velmi pečlivě buduje), že se Evropanem už narodil, že prosazoval přibližování a sjednocování Evropy po celý svůj život. Všichni jeho nástupci s ním pravidelně konzultovali důležité evropské otázky, Giscard publikoval množství esejů, kritik a návrhů, kterým směrem by se měla integrace dál ubírat. Určitě ne náhodou to byl právě on, kdo se ucházel na konci roku 2001 o post prezidenta nově ustaveného Konventu¹ a kdo byl nakonec do čela tohoto orgánu jmenován. Tato studie se pokusí odhalit nejen některé osobní motivace Giscardovy evropské politiky, ale především ty státnické – jednoduše zjistit, k čemu mohl být tento přístup dobrý Francii, co se tím snažila získat. Můžeme opravdu tvrdit, že prezidentova snaha prosadit své návrhy a vnutit Evropským společenstvím svůj styl byla vedena především vůlí Evropu ovládnout a postavit Francii do jejího čela? Prostě vytvořit nového velkého hráče na mezinárodním poli, který by byl jednoznačně pod francouzským vedením?

Z toho vyplývá i třetí otázka. Jak vlastně přijímali jeho iniciativy sami Francouzi? Je třeba poznamenat, že i když francouzská pravice, ke které se Giscard řadil, měla v parlamentu většinu, francouzský prezident měl v národním shromáždění po většinu svého mandátu menšinovou podporu. Minimálně co se týče jeho evropské

¹ V Konventu seděli zástupci všech starých i nových členských zemí EU, jejich úkolem bylo vypracovat návrh nové ústavní smlouvy pro Evropu, která by reformovala a zjednodušovala fungování evropských institucí v rozšířené unii.

politiky – gaullisté vedení Jacquesem Chiracem stejně jako socialisté v té době zcela jasně odmítali Giscardovy snahy o prohlubování integrace, většinou z obavy o ztrátu národní suverenity. Jakým způsobem se tedy prezidentovi podařilo tyto změny prosadit? Mohl se opřít o veřejné mínění? Nebo musel sáhnout k nestandardním krokům a řešením, vymoci si přijetí nových opatření tou slabou silou, která mu ještě zbývala? A hlavně: byla vůbec v dané situaci evropská politika tak zásadní a nově podniknuté kroky tak důležité, aby oprávněně vzbuzovaly tolik vášní v obou politických táborech, pravicovém i levicovém? Nebyla kritika tehdejší evropské politiky pouhou zástěrkou něčeho jiného? Nepodporovali ve skutečnosti, samozřejmě kromě komunistů, integraci skoro všichni přední politici? Nebyli i oni otevření evropským idejím? Nebo je to opravdu tak, že právě Valéry Giscard d'Estaing a jeho prezidentství znamenal ten zásadní obrat v evropské integraci a ve stylu, jak ji chápali Francouzi? Že až díky němu ji začali vidět v novém, příznivějším světle?

Tato studie by měla odpovědět na otázku, jestli byl Valéry Giscard d'Estaing vždy tak zaníceným Evropanem, jestli to byl právě on, koho bychom mohli s trochou nadsázky nazvat hnacím motorem evropské integrace v druhé polovině sedmdesátých let a jestli z tohoto pohledu nezůstává poněkud nedoceněným politikem – zejména na francouzské scéně. Anebo naopak, jestli se Giscardova role příliš nepřeceňuje, jestli se náhodou neprosadil spíš zamýšlený a pečlivě budovaný obraz muže, který během svého působení ve funkci žádných zářivých výsledků na domácím ani na světovém poli nedosáhl, a jehož evropská politika se ze šedi jeho činů alespoň trochu vymyká i přesto, že v dějinách evropské integrace šlo o poměrně hluché období.

K pochopení celé problematiky je třeba nejdříve nastínit základní charakteristiky Valéryho Giscarda d'Estainga a jeho pobytu v úřadě prezidenta – s jakými vizemi a za jakých okolností funkci přebíral, s jakými hlavními potížemi se musel během svého úřadování v Elysejském paláci potýkat a na které problémy soustředil největší pozornost. Následně se pokusíme popsat jednu z těchto Giscardových vládních priorit – evropskou politiku. Bude nás zajímat, jakým způsobem ji definoval, jaké si stanovil její hlavní cíle a jakým způsobem a za čí pomoci se jich snažil dosáhnout. Závěr této studie pak bude věnován stručnému hodnocení těchto jeho snah – jestli se mu skutečně podařilo prosadit všechna zamýšlená opatření, jestli tyto novinky znamenaly nějaký zásadní přelom v politice z hlediska Francie a v integračním procesu z hlediska Evropy,

jestli v rámci tehdejší ekonomické a politické situace můžeme jeho evropskou zahraniční politiku označit za úspěšnou nebo ne.

Kritika literatury

Najít adekvátní literaturu k našemu tématu se ukázalo poměrně obtížné. Aniž bychom chtěli postavení Valéryho Giscarda d'Estainga nějak snižovat, jeho sedmileté prezidentské období se víceméně ztrácí mezi dvěma velikány současných francouzských dějin – generálem de Gaullem a socialistou Françoisem Mitterrandem. Jejich domácí i zahraniční politiku včetně té evropské rozebírají desítky autorů ve stovkách knih a výběr je opravdu obrovský. O Giscardovi toho prameny tolik nenabízejí. Tato práce proto čerpá převážně z francouzských zdrojů, kterých je logicky nejvíce. Ve většině z nich je Giscardově evropské politice věnována jen kapitola nebo část knihy. Pokusili jsme se tedy vyskládat celkový obrázek evropské politiky Valéryho Giscarda d'Estainga z několika různých střípků a komentářů, které často plně nepostihovaly prezidentovy činy nebo je zmiňovaly jen velmi okrajově.

Jako základní kámen naší studie posloužily dvě sbírky, které jsou přepisem vědeckých konferencí zabývajících se Giscardovou zahraniční politikou. První se uskutečnila poměrně nedávno v lednu 2004 a zabývala se výhradně prezidentovým vztahem k Evropě a jejímu sjednocování¹. Renomovaní francouzští historici zde rozebírají jednotlivé aspekty Giscardových úspěchů a zklamání na evropském poli, to vše za účasti mnoha aktérů tehdejšího dění včetně bývalého francouzského prezidenta a bývalého německého kancléře Helmuta Schmidta. Poznatky historiků jsou vesměs velmi přínosné, některé je ale třeba brát s rezervou. Možná to je přítomností výše jmenovaných politiků, ale občas to vypadá, jakoby autorům chyběl kritický odstup a příliš vysoce oceňují všechny Giscardovy aktivity. K velkým kladům knihy je pak třeba přičíst množství citovaných archivních materiálů.

¹ BERSTEIN Serge et SIRINELLI Jean-François (dir.), *Les années Giscard. Valéry Giscard et l'Europe 1974 – 1981*, Armand Colin, Paris 2006

Druhá sbírka je o poznání starší. Účastníci konference na ní hodnotili Giscardovu zahraniční politiku krátce po jeho odchodu z prezidentského úřadu¹. Evropské politice je věnováno hned několik kapitol, z nichž většina slouží jako skvělý podnět k reflexi. Autoři sice v té době ještě neměli přístup do archivů, jejich postřehy jsou přesto mnohdy velmi trefné. Je zajímavé, že i přes přítomnost některých aktérů tehdejšího politického dění (ovšem mimo bývalého prezidenta) tady historici a politologové představili mnohem kritičtější názory než o dvacet let později.

Třetím základním zdrojem této analýzy je původně doktorská práce Michèle Weinachter². Dílo se zabývá vztahem Valéryho Giscarda d'Estainga k Německu během celého jeho života, od jeho mládí až po konec dvacátého století. Významná část je věnována tvorbě a vývoji politikových názorů na německé místo v Evropě a logicky také na evropskou integraci jako celek. Autorka zasvětila podstatný díl své studie rozboru francouzsko-německých vztahů během Giscardova prezidentského mandátu. V těchto kapitolách přináší neocenitelný pohled na fungování tandemu jako hnacího motoru evropského sjednocování, vysvětluje motivace obou politiků a především to, proč si přes obrovské rozdíly tolik rozuměli. Ze všech použitých pramenů nám tento text připadá nejvyváženější.

Z jiné strany se na francouzsko-německé vztahy dívá Marie-Thérèse Bitsch³. Ta se jim věnuje především z evropské perspektivy. I tady se autorka nemohla vyhnout hodnocení Valéryho Giscarda d'Estainga. Toto dílo je navíc velmi cenné tím, že i německy nemluvícímu čtenáři zprostředkovává přístup do velké části dokumentů z německých archivů.

K doplnění celkového obrazu a zasazení Giscarda do patřičného francouzského zahraničně-politického proudu jsme použili několik přehledných děl, která líčí a komentují vývoj francouzské zahraniční politiky od druhé světové války. Uznávaným

¹ COHEN Samy et SMOUTS Marie-Claude (dir.), *La politique extérieure de Valéry Giscard d'Estaing*, Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, Paris 1985

² WEINACHTER Michèle, *Valéry Giscard d'Estaing et l'Allemagne. Le double rêve inachevé*, L'Harmattan, Paris 2004

³ BITSCH Marie-Thérèse, *Le couple France – Allemagne et les institutions européennes*, Bruylant, Bruxelles 2001

odborníkem v této oblasti je Alfred Grosser¹. Jeho studie představuje hlavní orientace francouzských prezidentů a umožňuje tak posoudit, jak moc se Giscardova politika lišila od té, kterou vykonávali jeho předchůdci. Podobně posloužila také všeobecná díla od jiných známých francouzských autorů².

Tato studie by nemohla být kompletní bez patřičného pochopení všech souvislostí. Proto bylo třeba se podrobněji seznámit také s děním na francouzské vnitropolitické scéně, protože mnohdy právě dopady z této oblasti výrazně ovlivňují vedenou zahraniční politiku. K dobré orientaci v dění během prezidentova mandátu posloužilo dílo Jeana-Jacques Beckera³, které hodnotí celé období s patřičným časovým odstupem. O něco detailnější je studie Jeana Bothorela⁴, má ale dva nedostatky. Zaprvé vyšla příliš brzy po daných událostech, takže některé autorovy závěry už působí velmi zastarale. Hlavně ale nepostihuje celé Giscardovo funkční období. Plánovaný druhý díl nikdy nevyšel a analýza událostí končí parlamentními volbami v roce 1978. Evropské politice je v ní tedy věnováno jen minimum místa, autor se soustředí především na vnitropolitické události.

S velkou opatrností pak je třeba přistupovat k dílům, která napsal sám Valéry Giscard d'Estaing. Obohacující je především soupis jeho politických idejí a cílů, který vydal ještě během svého působení ve funkci prezidenta⁵. Umožňuje pochopit Giscardovo myšlení a zasadit jeho snažení do ideologického kontextu. S větším odstupem je pak třeba číst jeho paměti⁶. Poskytují sice zajímavou interpretaci událostí z pohledu jejich hlavního aktéra, jak už to ale u pamětí bývá, ve výsledku podávají jen zkrácený obrázek reality. Nicméně se vyplatí pozorovat, jakým způsobem Giscard i po letech obhájí svou dřívější činnost nebo nečinnost.

V našem výčtu samozřejmě nemůžeme opominout ani základní díla, která se zabývají dějinami evropské integrace a poskytují tak všeobecnější pohled na celou

¹ GROSSER Alfred, *Affaires extérieures: la politique étrangère de la France 1944 – 1989*, Flammarion, Paris 1989

² Např. BOZO Frédéric, *La politique étrangère de la France depuis 1945*, La Découverte, Paris 1997

³ BECKER Jean-Jacques, *Crises et alternances 1974 -1995*, Seuil, Paris 1998

⁴ BOTHOREL Jean, *Histoire du septennat giscardien*, Grasset, Paris 1983

⁵ GISCARD D'ESTAING Valéry, *Démocratie française*, Fayard, Paris 1976

⁶ GISCARD D'ESTAING Valéry, *Le pouvoir et la vie*, Compagnie 12, Paris 1988 - 1991

problematiku. Naším základním pramenem byla rozsáhlá studie Pierra Gerbeta¹, která obsahuje několik velmi zajímavých poznatků. Stejně můžeme doporučit také práci Elisabeth du Réau². K všeobecnému přehledu o budování Evropy ale postačí i u nás publikované Dějiny evropské integrace.

¹ GERBET Pierre, *La Construction de l'Europe*, Imprimerie nationale, Paris 1999

² Du RÉAU Elisabeth, *L'Europe en mutation: de la guerre froide à nos jours*, Hachette, Paris 2004

1. Nový prezident v těžké době

2.dubna 1974 zažila Francie menší šok - na vzácný druh leukémie zemřel prezident George Pompidou. O jeho nemoci se sice nějakou dobu vědělo, smrt prezidenta přesto zaskočila všechny včetně vrcholných politických představitelů jednotlivých stran. V okamžiku, kdy se navíc země ocitla ve velmi nepříznivé hospodářské situaci, to byla další nepříjemná rána pro francouzskou politickou elitu. Všechny strany se urychleně snažily představit veřejnosti svého prezidentského kandidáta. Největší problém se dohodnout na společném jméně přitom měla právě vládnoucí pravice¹. Z jejího středu se nakonec dostal šanci ukázat poměrně mladý, přitom však v politice nesmírně protřelý muž – Valéry Giscard d'Estaing. K velkému překvapení tehdejších pozorovatelů pak v prezidentském závodě dokázal porazit favorizovaného kandidáta sjednocené levice Françoise Mitterranda². Do úřadu vstupoval s velkými ambicemi a mnoha zásadními plány, které měly vrátit Francii zpět na cestu k prosperitě a vyvést ji z vleklé krize. Všechny ale prosadit nedokázal. Výkon jeho funkce totiž omezoval nejen vývoj světové ekonomiky, ale také změny na francouzské politické scéně. Giscard proto začal postupně přesouvat svůj hlavní zájem od vnitropolitických reforem k angažovanosti na mezinárodní, zejména pak evropské scéně.

1.1. Překvapivé vítězství

1.1.1. Útok ze zadních pozic

Po smrti George Pompidoua, který byl mezi Francouzi velmi oblíbeným politikem, se v zemi šířily obavy. Už v poslední fázi prezidentovy nemoci se zdálo, že vládní aktivita stagnuje a krize nepolevuje. Podruhé během pěti let měla Francie dočasného prezidenta republiky, opět jím byl předseda Senátu Alain Poher.³ Podruhé během tak krátké doby se měly konat prezidentské volby. Všechno navíc nasvědčovalo

¹ Detaily ohledně výběru kandidátů viz. BECKER Jean-Jacques, *Crises et alternances 1974 -1995*, Seuil, Paris 1998, str. 13-20

² Socialisté a komunisté se na společném vládním programu dohodli už v roce 1972. Přes veškeré názorové rozdíly, které praktické fungování Levicové unie (Union de la gauche) značně omezovaly, se na podpoře Mitterranda v prezidentských volbách domluvili snadno a rychle. BECKER J.J., op.cit., str. 17

³ Poprvé zemi dočasně řídil po de Gaullově odstoupení z funkce po neúspěšném referendu v roce 1969.

tomu, že v zemi galského kohouta dojde poprvé od roku 1947 k výměně stráží. Na vítězství stále silněji aspirovala sjednocující se levice a předvolební průzkumy jí dávaly velké šance na prosazení jejího kandidáta do čela státu. Oproti tomu na pravé straně politického spektra se okamžitě vyrojilo několik jmen, která se rozhodla ucházet o prezidentský úřad. Svůj úmysl kandidovat oznámili Christian Fouchet, Edgar Faure, Jacques Chaban-Delmas a také ministr financí Valéry Giscard d'Estaing.

První dva velmi rychle zjistili, že jejich šance jsou minimální a ze soutěže odstoupili. O přízeň pravicových voličů se tedy měli utkat zbylí dva muži. Pokud přihlédneme k dosavadnímu fungování V. republiky, tak by logicky vyplývalo, že jasným pravicovým kandidátem nemohl být nikdo jiný než Chaban-Delmas – člověk, kterého na začátku jasně podpořil ústřední výbor UDR.¹ Jenže tento ostřílený politik měl ve straně a hlavně mezi centristy příliš mnoho nepřátel. Nenáviděli ho zejména poradci zesnulého prezidenta, kteří byli ochotní zabránit mu v cestě do Elysejského paláce za každou cenu, a proto navrhli kandidaturu Pierra Mesmera². Tento krok inspiroval také iniciativu, které se chopil Jacques Chirac a která měla velký a velmi významný dopad. Chirac totiž za velké publicity vydal takzvaný Apel 43, který podepsalo 43 známých gaullistických představitelů (ministrů a poslanců), všichni členové strany UDR. Tito přední politici v tiskem hojně šířeném textu veřejně vyjádřili politování nad tím, že pravice postavila do voleb dvojici vzájemně mezi sebou soupeřících kandidátů. Současně navrhovali, aby oba kandidáti z voleb odstoupili ve prospěch někoho třetího³. Někteří historici tento krok považují za jasné odmítnutí Jacquese Chabana-Delmase a přímou výzvu k podpoře Valéryho Giscarda d'Estainga⁴. „Odmítnutí Chabana Delmase vzdát se své kandidatury z něj dělá muže, který rozděluje pravici.“⁵

Giscardova hvězda oproti tomu stoupala nahoru. VGE podporovali pravicoví liberálové, část UDR (lidé kolem Chiraca a bývalého prezidenta Pompidoua) a také demokratický střed. Na začátku dávaly předvolební průzkumy oběma mužům stejné šance na vítězství v prvním kole, ale Giscard měl podle nich větší šanci porazit

¹ Union des démocrates pour la république, hnutí vycházející z de Gaullova RPF, dědic gaullismu.

² Viz. BERSTEIN Serge, *Chef de l'Etat*, Armand Colin, Paris 2002, str. 200

³ Viz. BECKER J.J., op.cit., str. 20

⁴ BERSTEIN S., op.cit., str. 201

⁵ Ibid

Mitterranda¹. Díky obratné volební kampani a zprávám o možném zapletení Chabana-Delmase do různých skandálů obliba posledně jmenovaného velmi rychle a výrazně poklesla, takže Giscard brzy vypadal jako jasná jednička pravice. Nutno poznamenat, že tou zpočátku určitě nebyl.²

Většinoví voliči³ si nakonec mezi těmito dvěma muži vybrali Giscarda. Podle většiny historiků za to nemůže jen špinavá kampaň šířených klepů a skandálů. Hlavní důvod se přímo vztahuje k osobnosti jednotlivých kandidátů. Kontakt s voliči během prezidentských voleb v roce 1974 se poprvé skutečně odehrával skrz televizní obrazovku – a tady Chaban-Delmas u francouzských diváků neuspěl, nikdy se pořádně nenaučil vystupovat působivě před kamerou. Především však, slovy Jeana-Jacquesa Beckera, „nedokázal najít své místo na politické šachovnici a přesvědčit o něm voliče; příliš se soustředil až na druhé kolo voleb.“⁴ Jinými slovy sázel na to, že jako kandidát nejsilnější pravicové strany se může spolehnout na jistou voličskou základnu, která ho dotlačí do druhého kola i bez toho, aniž by musel představovat a hájit nějaký propracovanější program. V tom se ale zásadně zmýlil.

1.1.2. Nečekaný úspěch

Voliči se v prvním kole prezidentských voleb vyslovili jasně. Do rozhodujícího duelu poslali z první příčky levicového kandidáta Françoise Mitterranda, který získal 43,25% hlasů. Na druhém místě skončil Valéry Giscard d'Estaing, který posbíral slušných 32,6% hlasů. Až daleko za ním, na třetím místě, zůstal kandidát nejsilnější strany, Jacques Chaban-Delmas, který se musel spokojit s pouhými 15,11% hlasů.⁵ On a s ním celé gaullistické hnutí se pro tento okamžik stali velkým poraženým prezidentských voleb. Pravice však žila dál. První část volebního souboje totiž neurčila jasného vítěze. Výsledek druhého kola byl zcela otevřený, oba kandidáti měli stejnou šanci dosáhnout vytoužené prezidentské mety.

Vrcholem kampaně se vůbec poprvé v dějinách stala televizní debata obou uchazečů o úřad, která probíhala v přímém přenosu. Řečnické umění a výměnu názorů

¹ Přesná čísla z předvolebních průzkumů viz. J.J.Becker, op.cit., str 23 a S.Berstein, op.cit., str 201

² BERSTEIN S., op.cit., str. 201

³ V parlamentu měla v té době většinu pravice, pravicový kandidát na prezidenta tedy bývá ve většině studií označován za kandidáta většiny nebo většinového kandidáta.

⁴ BECKER J.J., op.cit., str. 23

⁵ Ibid, str. 24

obou politiků sledovalo 10. května zhruba 25 miliónů diváků. Z místy vášnivé diskuse vyšel o něco lépe Valéry Giscard d'Estaing, ale jeho náskok zůstal i nadále velice pomíjivý. Střet pravicového a levicového politika byl těsný a napínavý až do posledního okamžiku. Konečný verdikt vynesli francouzští občané v polovině května 1974. Pro Valéryho Giscarda d'Estainga hlasovalo 13 396 203 lidí, což představovalo 50,8% ze všech odevzdaných hlasů. Francois Mitterrand měl jen minimální ztrátu, podpořilo ho 12 971 204 voličů, což bylo 49,19% ze všech hlasujících¹. Levicový kandidát neskrýval obrovské zklamání. Většina historiků a politologů se shoduje na tom, že prohrál jen kvůli tomu, že se voleb zúčastnil extrémně vysoký počet lidí. K urnám se totiž dostavilo 87,33% oprávněných voličů, což je rekordní účast od zavedení všeobecného volebního práva. Ten se od té doby nepodařilo překonat, i když letošní hlasování se tomuto číslu velmi přiblížilo². Vysvětlení tak vysoké účasti je poměrně jednoduché. Mnoho Francouzů se obávalo, že by skrz podporu kandidáta sjednocené levice pomohli Komunistické straně Francie³ dostat se k moci. Proto ty dlouhé fronty před volebními místnostmi. Právě obava z komunistů ve vládě umožnila nepředpokládané vítězství počátečního outsidera - Giscarda.

Jedna věc byla jistá. Francie vypadala po volbách rozdělená na dvě části. Proti sobě stály pravice a levice, zatímco všeobsahující gaullismus ustoupil do pozadí. Toto rozdělení ale nebylo jednoznačné. Jak uvedl Jean-Jacques Becker, „volební sociologie načrtla určité tendence jednotlivých skupin, ale byla daleko od toho, aby ukázala dvě jasně rozdělené Francie, které se střetávají v závislosti na společenském postavení, pohlaví nebo duchovním zaměření.“⁴ Jinak řečeno to, že mladá ateistická vysokoškolačka z velkého města, která se aktivně účastnila protestů a demonstrací v roce 1968, volila levici, bylo sice pravděpodobné, ale ne jisté. Valéry Giscard d'Estaing se totiž prohlašoval za ztělesnění modernosti. Vzhledem k jeho poměrně nízkému věku⁵ a slíbeným reformám mu to někteří lidé uvěřili. Do nově zvoleného prezidenta národ vkládal velké naděje. On sám vstupoval do nejvyšší funkce s elánem a plný zajímavých idejí. Jejich prosazení se ale ukázalo čím dál obtížnější.

¹ BECKER J.J., op.cit., str. 29

² K letošním prezidentským volbám, ve kterých se rozhodovalo mezi pravicovým kandidátem Nicolasem Sarkozym a levicovou kandidátkou Ségolène Royal, přišlo ve druhém kole 85% voličů.

³ Parti communiste français, PCF

⁴ BECKER J.J., op.cit., str. 30

⁵ V době zvolení mu bylo teprve 48 let. Stal se tak nejmladším francouzským prezidentem od dob Ludvíka Napoleona Bonaparta v roce 1848.

1.2. *Nenaplněné ambice*

1.2.1. Počáteční úspěchy

Valéry Giscard d'Estaing se narodil v Koblenzi roku 1926¹. Jeho otec byl velmi bohatý podnikatel, který zastával vysoké funkce ve správních radách významných společností. Sám Giscard byl velmi nadaný a inteligentní. Maturitu složil už v patnácti letech, úspěšně absolvoval dvě prestižní vysoké školy (Polytechnique a ENA²) a v roce 1952 nastoupil na finanční úřad, kde se už po dvou letech stal finančním inspektorem. Do politiky vstoupil ve svých třiceti letech, když byl zvolen poslancem v okrese Puy de Dome, kde předtím ve stejné funkci (a navíc i v senátorském křesle) působil jeho dědeček Jacques Bardoux. Giscardova kariéra nabrala velmi rychlé obrátky. Roku 1962 byl jmenován ministrem financí a v této funkci se udržel až do roku 1966, kdy se ho prezident de Gaulle zbavil³. Od tohoto okamžiku se stal živým kritikem generálovy politiky a přidal se na stranu jeho premiéra a pozdějšího nástupce George Pompidoua. V okamžiku, kdy se Pompidou usadil v Elysejském paláci, vrátil se Giscard zpět do čela ministerstva financí. Stal se velmi blízkým prezidentovým spolupracovníkem a už v této době ho mnoho lidí začalo považovat za Pompidouova dědice. Že zaujme jeho místo tak brzy ale nikdo nečekal, včetně samotného Giscarda.

Nově zvolený prezident se slavnostně ujal funkce 27. května 1974. Do úřadu vstupoval s velkými ambicemi. Chtěl realizovat poměrně velkolepý projekt – vytvořit z konzervativní Francie pokrokovou liberální společnost. VGE se na veřejnosti vždy prezentoval jako liberál. Těmto slovům se snažil na začátku svého funkčního období opravdu dostát. Sestavil mladou vládu pod vedením Jacquese Chiraca, ve které zasedly tři ženy, ale žádný z předních představitelů gaullistické UDR, která představovala konzervativní minulost. Hned ve svém prvním prezidentském proslovu nastínil sérii reforem, které navíc začal okamžitě uvádět do praxe. Už 5. července 1974 podepsal

¹ Uvádíme zde jen velmi stručný přehled nejzákladnějších dat z Giscardova životopisu. Pro podrobnější informace viz. BERSTEIN S., op.cit., str. 201 - 204

² Ecole nationale d'administration, výjimečná škola pro státní úředníky, ze které se dodnes rekrutuje většina francouzské politické elity.

³ Podle de Gaulla byl právě VGE příčinou toho, že generál nebyl zvolen prezidentem hned v prvním kole voleb, ale musel projít i duelem v kole druhém, což byla naprostá novinka. Viz. BERSTEIN S., op.cit., str. 203

zákon o snížení plnoletosti z 21 na 18 let. Jednalo se o vůbec první modifikaci tohoto zákona od roku 1792! Tato změna sama o sobě neznamena žádný zásadní převrat, protože podobná norma už existovala v jiných zemích. Ale tento jednohlasně schválený zákon měl obrovské sociologické důsledky, protože 2,4 miliony mladých lidí najednou získaly volební právo. Jak se ukázalo v dalších prezidentských volbách v roce 1981, byly to právě hlasy těchto nových voličů, které vynesly do prezidentského křesla socialistu Françoise Mitterranda¹.

Druhá zásadní změna přišla jen o několik měsíců později. Giscard se rozhodl zrušit zákon zakazující dobrovolné potraty, který byl stejně masově obcházen². Novou legislativu hájila před veskrze pánským osazenstvem Národního shromáždění žena – ministryně zdravotnictví Simone Veil. Během velmi vzrušené debaty, která měla také obrovský ohlas na veřejnosti, si ministryně užila své. Několik pravicových poslanců ji dokonce slovně napadlo tak hrubě a vulgárně, že se politička rozplakala na veřejnosti. Zákon³ ale nakonec 29. listopadu 1974 sněmovnou prošel, a to zejména díky hlasům opozičních poslanců. Prezident tak poprvé pocítil, že nedisponuje ve všech případech automatickou podporou pravicové většiny v parlamentu a že mnoho z poslanců z jeho politického tábora s jeho reformními kroky nesouhlasí. Nejvíce nevole přitom původně vzbuzovaly právě podobné reformy mravů nebo starých norem a pořádků. Do této kategorie patří i přijetí nových zákonů, které zjednodušily proceduru rozvodového řízení a udělaly z tohoto aktu vcelku normální záležitost, která se prostě stává⁴.

Giscard se snažil zavést i další novinky. Zahájil restrukturalizaci rozhlasového a televizního vysílání⁵, pokusil se odstartovat reformu školství⁶, velký důraz kladl na ekonomické reformy, které se nesly v duchu větší liberalizace – ty ale parlament výrazně osekal, takže žádný svěží vítr do rigidního hospodářství, v jehož fungování měl velké slovo stát, nepřinesly. Za velký úspěch se naopak považuje jediná významnější

¹ BECKER J.J., op.cit., str.185

² Předpokládá se, že lékaři ve Francii provedli půl miliónu až milión ilegálních potratů. BECKER J.J., op.cit., str. 38

³ Podle něj mohla žena „ve stavu nouze“ – o tom, kdy tento stav nastal, rozhoduje jen ona sama – přerušit dobrovolně své těhotenství, a to do deseti týdnů od početí.

⁴ BECKER J.J., op.cit., str. 42

⁵ Stát si dál uchoval monopol ve vlastnictví rádiové a televizní sítě, ale původně jediná společnost spravující všechny kanály rozdělena na několik menších, které měly fungovat podle pravidel konkurence a výnosů. Detaily viz. BECKER J.J., op.cit., str. 46

⁶ Systém se potýkal s ohromným nárůstem studentů, na který bylo třeba patřičně reagovat. Pokus o změnu pod vedením René Habyho se ale setkal ze všech stran s velkými protesty.

politická reforma, která měla důležitý dopad na státní instituce. VGE totiž výrazně posílil pozici Ústavního soudu¹ tím, že umožnil poslancům a senátorům podávat tomuto orgánu návrhy k přezkoumání jednotlivých zákonů, jestli odpovídají ústavě. Ústavní rada od teď mohla být svolána i po výzvě šedesáti zákonodárců. Jenže všechny tyto první reformní úspěchy brzy vystřídal tuhý boj o prosazení alespoň minimálních a nezbytných změn, a to jak s levicí, tak i se zástupci pravicové menšiny.

1.2.2. Obtížné podmínky

Valéry Giscard d'Estaing zahájil své působení v úřadu s velkým elánem a v první fázi dosáhl přinejmenším symbolických úspěchů, které rozhodně posunuly francouzskou společnost o kus dál a vsadily ji mezi ty modernější. Jenže v průběhu druhého roku ve funkci začala jeho vůle k reformám slábnout. Snahy o „uvolnění atmosféry“² na politickém kolbišti a vytvoření jakési společenské jednoty se minuly účinkem. Roku 1976 sice ještě vydal dílo s názvem Francouzská demokracie³, ve kterém vyzval k vybudování společnosti bez třídního boje, ale tento ideál se mu naplnit nepodařilo. Tato esej je přitom velice zajímavá. Bylo to vůbec poprvé, co úřadující francouzský prezident vydal tak vysoce politické dílo, které podrobně líčilo jeho programové ideje a ideály. Celý Giscardův ambiciózní projekt stál na čtyřech hlavních pilířích: potřebě skoncovat s tradičními a klasicky pojatými ideologiemi; skutečně prosadit převahu inteligence; zavést pružné plánování; a v každé situaci prosazovat pluralismus⁴. Aby uskutečnil tyto teze a převedl je do praxe, hledal zpočátku podporu u středových politiků. Giscard byl navíc přesvědčen, že takový program zaujme také většinu pravicových voličů. Nikdy to sice zcela jasně nepřiznal, ale veškeré jeho další kroky, které podnikl⁵, směřovaly k tomu, aby giscardismus nahradil gaullismus jako určující francouzský politický směr. Nějakou dobu, zejména po volbách do Evropského parlamentu v roce 1979, to tak dokonce vypadalo⁶. Ale jak ukázaly následující

¹ Conseil constitutionnel, ověřuje soulad přijatých zákonů s ústavou.

² Sám VGE to označoval jako „déscription“, což se dá přeložit jako uvolnění, povolení svalů.

³ *Démocratie française*, Paris 1976

⁴ Stručný přehled hlavních idejí tohoto díla viz. BOTHOREL Jean, *Le Pharaon - Histoire du septennat giscardien*, Bernard Grasset, Paris 1983, str. 212

⁵ Například založení prezidentovy středopravicové politické strany UDF, Union pour la démocratie française, která se měla stát nejsilnější stranou v rámci většiny a odsunout tak postgaullistickou RPR na druhou kolej.

⁶ Viz. BECKER J.J., op.cit., str. 163

prezidentské volby, vzepětí středu nemělo příliš dlouhého trvání¹. Historici dodnes spekulují nad příčinami úspěchu a následného pádu této ideologie. Podle některých za to nemůže ani tak jeho politika, jako spíš to, jakým dojmem působil na veřejnosti – a tento jeho obraz se během jeho sedmileté vlády neustále zhoršoval². Další zase vyzdvihují obtížnost situace, se kterou se musel vypořádat a ve které musel neustále manévrovat téměř poslepu, zejména proto, že v rámci pravice byl dlouhou dobu jeho názor pouze menšinový³. Podmínky pro prosazení jakýchkoli opravdu zásadních politických a ekonomických reforem totiž v žádném případě nebyly ideální.

Valéry Giscard d'Estaing se musel potýkat se dvěma zásadními překážkami. Tou první byla hospodářská krize. V roce 1974 vstoupil svět včetně Francie do období vážných ekonomických potíží. Všechno začalo už o tři roky dříve, kdy prezident Nixon pozastavil, jak se později ukázalo natrvalo, konvertibilitu dolaru ke zlatu. Jednotlivé centrální banky, které nahromadily ve svých trezorech miliardy dolarů, byly nuceny k jejich prodeji za sníženou cenu, což se rovnalo praktické devalvaci dolaru. Všechny evropské měny, a tedy i francouzský frank, revalvovaly vůči dolaru mezi 6,5-7,5%, navíc bylo zvětšeno rozmezí, ve kterém kurzy jednotlivých měn mohly plavat. Systém pevně stanovených kurzů tak nahradil systém kurzů plovoucích⁴. Nestabilita dolaru jako hlavního mezinárodního platidla ale vážně ohrožovala vnitroeurospý obchod⁵. Ekonomický růst sice pokračoval, ale pomaleji a navíc ho doprovázela velmi vysoká inflace (15,6%). Prezident stál před dilematem, jak se zbavit inflace bez toho, aniž by se snížil růst hrubého domácího produktu a zvýšila nezaměstnanost.

Do toho přišel další úder – první ropný šok. K ekonomické recesi se přidalo razantní zvýšení cen ropy na světových trzích – suroviny, kterou Francie neměla a na jejímž dovozu byla závislá. Giscard hodně sázel na to, že prosadí své zkušenosti z dlouhodobého působení na ministerstvu financí a novou zodpovědnější ekonomickou politikou vytáhne zemi z recese zpět na růstovou křivku. Hlavním cílem bylo zabránit nadměrným a zbytečným investicím a snížit růst cen⁶. Jenže politika utahování opasků

¹ Volební výsledky viz. BECKER J.J., op.cit., str. 242

² BOTHOREL J., op.cit., str. 12

³ BECKER J.J., op.cit., str. 185 nebo BERSTEIN S., op.cit., str. 207

⁴ Podrobnosti viz. LUŇÁK Petr, *Západ. Spojené státy a západní Evropa ve studené válce*, Libri, Praha 1997, str. 263-267

⁵ Evropským protipatřením se budeme věnovat v dalších kapitolách.

⁶ K ekonomické situaci Francie v sedmdesátých letech viz.

se příliš nelíbila jak levici, tak i většině pravice včetně premiéra Jacquese Chiraca. Čím dál více hlasů volalo po oživení ekonomické aktivity, zejména znovunastartování výroby pomocí různých pobídek a intervencí státu. Vláda nakonec přijala pouze část zamýšlených liberálních opatření a pokračovala ve vstřícné sociální politice. Tak jejím velkém překvapení dokonce v některých oblastech zabrala, průmyslová výroba se znovu rozjela. Ale všechny ostatní makroekonomické ukazatele jako inflace a nezaměstnanost zůstávaly nedotčeny, celkově se situace vůbec nezlepšila. Uvědomil si to i prezident, který odmítl dělat pravicové většině z UDR, jejímž předsedou se nechal zvolit právě jeho premiér Chirac¹, další ústupky. Tento rozkol znamenal zásadní zlom. Chirac podal demisi, jeho místo zaujal ekonom a technokrat Raymond Barre. Ten okamžitě představil nový dlouhodobý plán na léčbu francouzské ekonomiky, opět výrazně inspirovaný neo-liberálními myšlenkami². Někteří historici neváhali tuto jeho politiku označit za vůbec nejliberálnější, jakou Francie zažila od konce druhé světové války³. I jeho dopad ale byl velmi limitovaný – pokud tedy nepočítáme fakt, že zcela opomíjel problémy pracovního trhu a nezaměstnanost nerušeně rostla. Většinu navrhovaných změn se nepodařilo prosadit vůbec nebo jen ve velmi upravené podobě – to pak tato opatření ztrácela svůj původní smysl. Proč ten neúspěch? Valéry Giscard d'Estaing totiž opravdu nedisponoval politickou většinou, aby mohl vykonávat moc podle svých představ.

Giscard měl přes všechny své zajímavé a v mnohém ohledu inspirativní nápady ve skutečnosti jen velmi omezený vliv na politické dění. K tomu, aby mohl jednodušeji čelit ekonomické a jakékoliv jiné krizi, byl velmi nedostatečně vybaven. Zkušeností měl možná dost, ale nesmíme zapomenout na fakt, že byl zvolen jen velmi těsně. Přestože se snažil vytvořit obraz jednotného francouzského národa, nemohl v žádném případě ignorovat, že polovina Francouzů se vyslovila proti němu, což výrazně snižovalo jeho společenskou a politickou autoritu. Navíc už od okamžiku svého zvolení neměl zaručenou většinu v Národním shromáždění. Na sto procent mohl počítat pouze s podporou necelé stovky poslanců⁴, kteří se řadili do jeho politického tábora. Rozhodně nemohl vládnout bez souhlasu konzervativní a v mnoha ohledech stále gaullistické

¹ 14. prosince 1974 v čele strany, od tohoto okamžiku už byl VGE pouhým šéfem menšiny v rámci většiny.

² Stručný přehled hlavních bodů Barrova plánu viz. BECKER J.J., op.cit., str. 75 a 82-87

³ BERSTEIN S., op.cit., str. 211

⁴ Nezávislí republikáni (Républicains indépendants, RI) a další středoví poslanci.

UDR. Sázka na dalšího nadějného politika, který dříve podpořil jeho prezidentskou kandidaturu, jednoduše nevyšla. Jacques Chirac, nebo spíš jeho poradci, využili Giscarda jako výtah k moci. V okamžiku, kdy jim byl prezident nepohodlný, začali mu to dávat patřičně najevo. Jakmile pod sebou Chirac opět sjednotil UDR, začal se vůči prezidentovi patřičně vymezovat. K prosazení svých požadavků neváhal využít ani sílu své strany v Národním shromáždění. Oba muži se postupně během Giscardova sedmiletého mandátu odcizovali čím dál víc. Mezi dvěma hlavními pravicovými proudy docházelo k rostoucímu pnutí.

Ke konci sedmdesátých let zcela otevřeně soupeřily o to, kdo je opravdovým lídrem pravice, která strana získá ideologicky navrch. A prezident byl v tomto duelu ve značné nevýhodě právě kvůli malé podpoře zákonodárců. I když si v parlamentních volbách roku 1978 vedli jeho stoupenci nad očekávání dobře¹, přesto se nikdy nemohl opřít o jasnou prezidentskou většinu. Během kampaně k volbám do Evropského parlamentu docházelo dokonce k velmi nenávistným slovním útokům, přinejmenším ze strany Chiracova RPR². Chirac v té době nevybíravě kritizoval prezidentovu neschopnost řídit zemi, obvinil ho z laxnosti a přílišné shovívavosti k levicové opozici. Jak ale podotýká Serge Berstein, „přestože intenzita útoků týden od týdne stoupala a Chirac občas vedl přímo opoziční řeči, všechno zůstávalo pouze ve slovní rovině. Musel se držet zpátky, protože jeho voliči podporovali prezidenta a nikdy by nepřipustili přesun RPR do opozice.“³ Vrcholem této téměř bratrovražedné kampaně byla výzva, kterou veřejnosti adresoval Jacques Chirac z nemocničního lůžka, kde se zotavoval z autonehody⁴. V tomto textu neváhal v jasné narážce na hlavu státu odsoudit „stranu cizinců“, která ve jménu Evropy poškozuje národní zájmy⁵. Je zajímavé, že voliči se v tehdejší hlasování do Evropského parlamentu nenechali zmanipulovat a RPR za jejich agresivní kampaň potrestali⁶. Jak napsal Serge Berstein, „přehnaně agresivní proslovy a fakt, že RPR postavila kandidáty do shromáždění, jehož reprezentativnost, legitimitu a pravomoci popírá, vysvětlují podprůměrný výsledek strany v evropských volbách, který

¹ Viz. BOTHOREL J, op.cit., str. 300

² Rassemblement pour la république, Sdružení pro republiku.

³ BERSTEIN S., op.cit., str. 213

⁴ Takzvaný Cochinský apel, vydaný 6. prosince 1978

⁵ Viz. BERSTEIN S., op.cit., str. 213 a BECKER J.J., op.cit., str. 160

⁶ Chiracova kandidátka získala pouhých 18,1% hlasů, zatímco Giscardova UDF plných 27,4% hlasů při účasti skoro 61% voličů. BECKER J.J., op.cit., str. 163

ji navíc ukazuje jako politické hnutí, které ztrácí na síle.“¹ Na vnitropolitické scéně to ale skoro nic nezměnilo. A Valéry Giscard d’Estaing zůstal i nadále plně závislý na přízni a hlasech svého pravicového rivala. Přesto i během takto komplikovaného a omezeného mandátu existovala tradiční oblast, kde si prezident mohl poměrně snadno prosadit svou – zahraniční politika.

¹ BERSTEIN S., op.cit., str. 213

1.3. Zahraniční politika jako prezidentova vyhrazená oblast?

1.3.1. Jedinečnost Giscardovy zahraniční politiky

Ústava z roku 1958 přiznává prezidentovi Francouzské republiky ústřední úlohu při tvorbě a realizaci zahraniční politiky. Zákonné normy a působení generála de Gaulla v čele země navíc utvořily praxi, při které je hlava státu nejen skutečným reprezentantem Francie, ale také sama utváří a vede veškeré vztahy s cizími státy a mezinárodními organizacemi. Od roku 1958 má prezident republiky ve vedení zahraničních vztahů jednoznačně privilegované postavení¹. Mnoho politických komentátorů používalo pro tuto oblast termín „domaine réservé“², což by znamenalo, že si ji hlava státu zcela přivlastňuje a s nikým se o správu zahraniční politiky nedělí (samozřejmě pouze v praxi, právně mají podobné, i když poněkud menší kompetence také další politici, zejména předseda vlády)³. Všichni prezidenti také z principu odmítali, aby byla zahraniční politika označována za jim vyhrazenou oblast. Všichni ale svorně v praxi vyžadovali, aby jim tato výhoda byla poskytnuta a ponechána. Valéry Giscard d'Estaing nebyl v tomto směru žádnou výjimkou. I když v něčem se od svých předchůdců přece jen odlišoval. Jak poznamenal historik Alfred Grosser, „Valéry Giscard d'Estaing rozhoduje často úplně sám. Činnost jeho spolupracovníků je méně strukturovaná než za vlády generála de Gaulla a přijatá rozhodnutí putují k výkonným orgánům příliš komplikovaně.“⁴

Giscard nekonzultoval svá rozhodnutí v oblasti zahraniční politiky téměř s nikým kromě svých blízkých poradců. Během jeho funkčního období se na postu ministra zahraničí vystřídali tři muži⁵, kteří tam působili více méně jako prezidentovi náměstci. S těmi spolupracoval velmi úzce, oni jediní měli zaručenou pravidelnou audienci v Elysejském paláci, a to jednou týdně⁶. O přijatých opatřeních, vyjednávaných smlouvách a ostatních zahraničně-politických záležitostech se velmi

¹ KESSLER M.C., *La politique étrangère de la France, acteurs et processus*, op.cit., str. 23

² Vyhrazená oblast.

³ Viz. KESSLER M.C., op.cit., první část

⁴ GROSSER Alfred, *Affaires extérieures: la politique étrangère de la France depuis 1945*, La Découverte, Paris 1997, str. 256

⁵ Jean Sauvagnargues, Louis de Guiringaud a Jean Francois-Poncet.

⁶ Viz. COHEN Samy et SMOUTS Marie-Claude, *La politique extérieure de Valéry Giscard d'Estaing*, Preses de la Fondation nationale des science politiques, Paris 1985, str. 21

často veřejnost včetně poslanců a dokonce i pracovníků ministerstva zahraničí dozvídala až z tisku a televize. Prezident totiž zastával v této otázce tradiční názor, že veškerá diplomatická jednání by se měla vést na co nejvyšší úrovni, s co nejmenším zásahem klasických státních úředníků. Na bilaterálních a multilaterálních setkáních vysokých státních představitelů pak Giscard postavil celou svou zahraniční politiku. Zejména v oblastech, které ho zajímaly a kde po sobě chtěl zanechat výraznou stopu; ve volbách, které mu připadaly jasné a jednoduché; při jednáních, u kterých viděl možnost vyjednávat bez prostředníka, ve všech těchto situacích se raději angažoval přímo a sám. Právě on byl iniciátorem pravidelných summitů, které se od poloviny sedmdesátých let staly nedílnou součástí kalendáře předních evropských a světových politiků¹. Jak tvrdí Samy Cohen, „tento typ osobní diplomacie nejlépe odpovídal jeho povaze a jeho zálibě pro samostatnou činnost. Prezident měl v Giscardových očích na mezinárodní úrovni osobní odpovědnost, o kterou se nemohl s nikým dělit“². Autor dodává, že Giscard jednoduše velmi věřil své intuici a osobnímu šarmu, které za jistých okolností považoval za účinnější než prostředky klasické diplomacie. V řadě případů tím díky dobrým osobním vztahům s protistranou dosáhl velmi příznivých výsledků (tady je třeba zmínit především výbornou domluvu s německým kancléřem Helmutem Schmidtem³), někdy ale byla často užívána neformální jednání na škodu. Giscard o nich nevedl žádné oficiální záznamy a někdy zapomněl svým podřízeným sdělit, na čem se vlastně dohodli, takže se občas stávalo, že francouzští diplomaté v rámci určitých jednání hájili postoj, který už neplatil⁴. V každém případě můžeme říct, že do formulování zahraniční politiky mu úředníci nebo ostatní politici zasahovali minimálně, a to včetně gaullistů.

Důvodem je možná to, že přes všechny náznaky se Giscardova zahraniční politika od té, kterou vedli jeho předchůdci, přinejmenším v hlavních rysech zase tolik nelišila. Valéry Giscard d'Estaing sice nepraktikoval do slova a do písmene de Gaullovu zahraniční politiku, ale rozhodně také neuskutečnil nějaký zásadní obrat a změnu priorit⁵. Prezident si zkrátka vybral jenom ideje, které nejlépe odpovídaly jeho vlastnímu náhledu na svět a které proto mohl přijmout za své, a ty potom prosazoval.

¹ Právě VGE založil tradici setkání šéfů sedmi rozvinutých zemí G7 a institucionalizoval evropské summity. Viz. další kapitoly.

² COHEN S. et SMOUTS M.C., *op.cit.*, str. 25

³ Vztahům se Spolkovou republikou Německa se budeme podrobněji věnovat v následujících kapitolách.

⁴ Například při vyjednávání o vstupu Španělska do Evropských hospodářských společenství.

⁵ Dobrý popis a srovnání podává např. GROSSER Alfred, *Les Affaires extérieures*, *op.cit.*

V žádném případě nepopíral zavedené základní kameny francouzské zahraničně-politické linie, které nastolil už Charles de Gaulle: vojenská nezávislost v rámci NATO, důraz na vlastnictví jaderné zbraně, vlastní, rádoby nezávislá politika vůči Sovětskému svazu a celému východnímu bloku. Giscard si sice mezi mnoha gaullisty vysloužil urážlivou nálepku přehnaného atlantisty tím, že vystupoval vstřícně vůči svým západním kolegům v jednáních o společných bezpečnostních otázkách¹. Ve skutečnosti ale nikdy nezpochybnil princip, podle kterého francouzská vojska nespádala v rámci NATO pod společné vedení aliance. Giscard chtěl pro Francii tuto autonomii udržet i nadále. Otázkou samozřejmě zůstává, jak moc v nastoupené linii pokračoval z vlastního přesvědčení a jak moc jeho přístup ovlivnila přítomnost jakési tiché kontroly gaullistických poslanců (že se neodvažoval příliš si proti sobě popouzet většinové zákonodárce i ohledně zahraniční politiky).

Hlavní změna, kterou zavedl, se tak týkala nikoliv obsahu, ale stylu. Pro Giscarda totiž bylo nejdůležitější, aby se země nezapletla do zbytečných konfliktů. Prezident prosazoval zásadu, že Francie by se měla chovat tak, aby neměla žádné nepřátele a pokud možno ani žádné protivníky. Tomu přizpůsobil také své chování na mezinárodní scéně: žádná velká gesta, žádné hlasité bouchání dveřmi, žádné útočné, pohoršené, pobuřující a urážlivé proslovy a reakce, kterými se v minulosti proslavil právě de Gaulle. Právě naopak, za každou cenu se snažil vyhnout zbytečným střetům a konfliktům². Valéry Giscard d'Estaing předpokládal, že hlavním zájmem Francie je se všemi dobře vycházet. Pro něj bylo důležité, aby země galského kohouta nepůsobila na ostatní jako „útočný národ“. Proto některé jeho kroky, zejména ke konci jeho mandátu, působí silně smířlivě a velmi překvapivě³. Zdá se, že francouzský prezident v této oblasti trochu nešťastně zaspal dobu – že udělal z *détente*⁴ jedinou politiku vůči východnímu bloku právě v okamžiku, kdy byl svět svědkem nebezpečně narůstajícího

¹ Ottavská deklarace z roku 1974, podrobněji viz. Bozo F., op.cit., str. 72

² Historici to nazývají termínem „*universalisme de la sympathie*“, jako náklonnost k celému světu.

³ Mnoho dobových komentátorů a západních politiků se pozastavovalo především nad jeho činností v průběhu afghánské krize na začátku osmdesátých let. Zatímco Spojené státy a další západní země se rozhodly bojkotovat olympijské hry v Moskvě kvůli zahájení sovětské invaze do Afghánistánu a učinily další symbolické kroky, aby tak daly najevo svůj nesouhlas s touto sovětskou politikou, VGE se sešel v květnu 1980 ve Varšavě s generálním tajemníkem KSSS Brežněvem a francouzský velvyslanec se zúčastnil slavnostní vojenské přehlídky v Moskvě. To vše bez předchozí konzultace se spojenci. Viz. COHEN S. et SMOUTS M.C., op.cit. a BOZO Frédéric, *La politique étrangère de la France depuis 1945*, La Découverte, Paris 1997, str. 79

⁴ Uvolňování napětí mezi Západem a Východem, zejména konec šedesátých a první polovina sedmdesátých let.

napětí mezi velmocemi, a to hned na několika frontách¹. Kromě vztahů s komunistickými státy měl Valéry Giscard d'Estaing ještě tři další zahraničně-politické priority.

1.3.2. Sféry zájmu a vlivu

Giscard se soustředil ještě na tři důležité regiony – Blízký východ, Afriku a západní Evropu. Jeho orientace na první oblast byla celkem logickým vyústěním tehdejší situace. Zvýšený zájem o Blízký východ měl jednoho velkého jmenovatele – energetické suroviny, na jejichž dovozu byla Francie životně závislá. Giscardovi šlo čistě pragmaticky o zajištění pravidelných dodávek ropy a zemního plynu, proto se začal hojně věnovat problémům, se kterými se celá oblast potýkala. Jeho přístup by se dal jednoduše charakterizovat jako jasně proarabský. Francouzská vláda tehdy téměř bez výjimky podporovala režimy místních arabských vládců, za což si slibovala patřičné zacházení. Kromě obvyklých středisek zájmu jako Libanon rozvíjel prezident nadstandardní vztahy i s dalšími státy, především pak s Irákem, kam směřovaly velké dodávky francouzských zbraní, a Íránem². Prodej zbraní na Blízký východ obecně umožňoval francouzskému zbrojnímu průmyslu udržet si nezávislost a přežít ve velké světové konkurenci. Největší vlnu pobouřených reakcí ale způsobil jiný velmi kontroverzní krok – to když francouzská vláda povolila v roce 1975 Organizaci za osvobození Palestiny, kterou Spojené státy americké a Izrael zapsaly po útoku na izraelské sportovce na olympijských hrách v Mnichově na seznam teroristických organizací, otevření úřadu v Paříži. Proto je nesmírně zajímavé, že se Francii povedla v tomto ohledu zcela jedinečná věc – svojí vstřícnou politiku k arabským zemím prosadila i na evropské úrovni, takže v tomto směru vystupovala Evropská společenství zcela jednotně³.

Ještě větší úsilí věnoval Giscard africkým záležitostem. Někteří autoři ho dokonce neváhali nazývat Afričan Giscard⁴. Černý kontinent vždy patřil k oblastem,

¹ Viz. BECKER J.J., op.cit., str. 203

² Ohledně Íránu došlo v době tamní revoluce k několika zajímavým situacím. Francie se nevyhnula kritice za to, že poskytla azyl ajsatolláhovi Chomejnímu, který řídil státní převrat více méně z Paříže. Viz. COHEN S. et SMOUTS M.C., op.cit.

³ Viz. další kapitoly a WEINACHTER Michèle, *Valéry Giscard d'Estaing et Allemagne: le double rêve inachevé*, Harmattan, Paris 2004, str. 107

⁴ Giscard l'Africain, např. BECKER J.J., op.cit., str. 193

kde se Francie tradičně snažila uplatnit a udržet si co největší vliv – už z toho prostého důvodu, že zde v minulosti měla velké množství kolonií. Giscarda navíc Afrika silně přitahovala. Jenže prezident musel řešit mnoho složitých situací, ve kterých nebylo vždycky snadné bránit prestiž a vliv metropole¹. Ne vždy se daly jeho zásahy považovat za šťastné. Občas bylo poměrně obtížné vyrovnat se s nejrůznějšími dvojznačnostmi francouzské politiky v této oblasti. Jako příklad může výborně posloužit vztah k Jihoafrické republice. Paříž sice oficiálně zcela zřetelně odsuzovala místní režim a politiku apartheidu. Současně ale neměla jakýkoliv problém s tím, že kritizovanému státu dodávala ty nejmodernější zbraně, čímž výrazně přispívala k tomu, aby se odsuzovaný režim udržel u moci. Jinak hrál Giscard poměrně úspěšně roli afrického četníka. Francouzská armáda zasahovala hned v několika zemích, kde velkou měrou přispěla k uklidnění situace – jednalo se o intervence v Tunisku, Mauretánii nebo Kolwezi (Zair)².

Tyto úspěchy ale přebily dvě velké aféry, ze kterých nevyšel prezident v příznivém světle a které ho možná stály i znovuzvolení. Tou první byl skandál, který se rozpoutal kolem francouzské etnoložky Claustre. Tu unesli čadští rebelové. V zajetí strávila více než tři roky. Navíc byla propuštěna až výměnou za velmi vysoké výkupné. Vláda tehdy prokázala maximální nerozhodnost a nešikovnost při řešení tohoto problému. Někteří autoři se nebojí označit použité prostředky a metody za „fantastické“³, samozřejmě ve smyslu bláznivé. Druhý skandál se týkal Středoafriké republiky. Valéry Giscard d'Estaing se v tomto případě nezachoval stejně obezřetně jako jeho předchůdci a utužil vztahy s Jeanem-Békelem Bokassou, který zemi spravoval diktátorským způsobem. Francouzskému prezidentovi šlo především o přístup k bohatým nalezištím uranu, neváhal ale ani přijmout osobní dary ve formě diamantů. Dlouhou dobu přitom přehlížel metody Bokassovy vlády, která používala velmi brutální způsoby k udržení pořádku. Když se Bokassa nechal prohlásit císařem, Francie ho v tomto kroku dokonce podpořila, a to nejen symbolicky. Částečně také zaplatila oslňující a předraženou slavnostní korunovaci. Ceremoniál stál neuvěřitelných 20 miliónů franků, a to Středoafriká republika patřila k nejchudším zemím světa. Francouzi nakonec museli uznat svou chybu a pomoci tohoto samozvaného císaře

¹ Tak se v literatuře často označuje evropská část Francouzské republiky ve vztahu k bývalým koloniím nebo současným zámořským územím, která jsou její součástí

² Viz. S.Cohen et M.C.Smouts, op.cit., část III.

³ J.J.Becker, op.cit., str. 200

svrhnout¹. Giscard už se ale nikdy nezabavil nálepky člověka, který se nechal zkorumpovat a za pár drahých kamenů podporoval jeden nechutný režim. Historikové si stále kladou otázku, jak je to možné. Většinou se shodují na tom, že Valéry Giscard d'Estaing opravdu nesledoval nějaké své osobní zájmy, ale skutečně věřil, že tímto přístupem nějak slouží Francii. Proto obvinění z korupce, která se šířila tehdejším tiskem, označují za přehnaná. Podle většiny historiků Giscard jednoduše ukázal v tomto případě svou naivitu, svůj postup dostatečně nepromyslel a tak říkajíc si naběhl. Za svou chybu potom také patřičně zaplatil. Podle Frédérica Boza k tomu přispěl zejména fakt, že africká politika byla středem Giscardovy „vyhrazené oblasti“, že nikdy neprobíhala přesně podle tradičních postupů a vyhýbala se i klasickým diplomatickým kruhům².

Valéry Giscard d'Estaing se v zahraniční politice realizoval opravdu hodně. Podnikl nespočet oficiálních i neoficiálních zahraničních cest, vedl řadu bilaterálních i mezinárodních jednání. Jak sám přiznal, své místo v prezidentském úřadu zaujal velmi mladý a aby dosáhl úrovně svých předchůdců, musel se průběžně ještě hodně učit³. Podařilo se mu to? On sám byl se svým působením na mezinárodní scéně spokojen:

„Moc, kterou jste mi propůjčili, vám vracím nepoškozenou. Svět Francii naslouchá a respektuje ji. Z Francie se stala třetí světová vojenská velmoc, která bdí nad světovou bezpečností. Její energetická politika jí zajišťuje nezávislost a vám jistotu zásobování. Francie je uznávána, na Západě stejně jako na Východě, jako nezávislá a zodpovědná velmoc. Svým pevným postojem, ale také schopností vést dialog, přináší rozhodující příspěvek k udržení míru.“⁴

Většina analytiků to nepopírá. Shodují se na tom, že ve většině případů byla jeho zahraniční politika úspěšná, že Giscard skutečně dokázal i v tak neklidné době a za obtížných podmínek udržet pozici a roli Francie jako vůdce středních mocností a jejich mluvčího, kterého uznávaly i obě tehdejší supervelmoci. Zároveň ale upozorňují na to, že Giscardovi na rozdíl od de Gaulla chyběl velký ideální cíl, kterého se snažil dosáhnout, nějaký dopředu pečlivě promyšlený záměr, kterým směrem by se měla

¹ Operace Barracuda září 1979, viz. BOZO Frédéric, *La Politique étrangère de la France depuis 1945*, La Découverte, Paris 1997, str. 75

² BOZO F., op.cit., str. 76

³ GISCARD D'ESTAING Valéry, *Le pouvoir et la vie, t. 2*, Compagnie 12, Paris 1988-1991

⁴ Hodnocení zahraniční politiky, které publikoval sám Giscard před prezidentskými volbami roku 1981, in GROSSER A., op.cit., str. 256

zahraniční politika ubírat, jak by mělo vypadat světové uspořádání a co proto bude třeba udělat¹. Valéry Giscard d'Estaing postupoval ve většině případů krok za krokem, bez nějaké přesnější vize, a rozhodoval se až podle dané situace. I tady ale existovaly výjimky – výše zmiňovaná energetická politika², snaha uspořádat a zkonsolidovat světový měnový systém a především rozvoj nadstandardních vztahů se Spolkovou republikou Německa, který měl vést k prohlubování evropské integrace.

Shrnutí

Valéry Giscard d'Estaing začínal ve funkci jako mladý a nadějný prezident. Svě sedmileté úřadování začal s ohromným elánem, na domácí scéně se mu podařilo prosadit několik důležitých a přelomových reforem, které měly hlavně společenský dopad. V jistém smyslu skutečně posunul Francii blíž k modernosti. Jenže s postupujícím časem mu docházel dech. Silně ho omezovala zejména tehdejší ekonomická a vnitropolitická situace. Země se potýkala s nepříjemnou hospodářskou krizí, ze které během jeho sedmiletého mandátu nevybředla. Zároveň se začalo projevovat to, že Giscard volby vyhrál jen těsně, že vládl zemi rozdělené na dva hlavní tábory a navíc neměl zaručenou ani podporu od vlastní pravicové většiny. Právě naopak – ta se v mnoha ohledech stávala jeho největším kritikem. Prezidentovi tak nezbývalo příliš mnoho prostoru k manévrování a prosazování vlastní politiky. Jednou z mála oblastí, kde se mohl opravdu výrazněji sám angažovat a zanechat po sobě větší odkaz, byla zahraniční politika. Giscard se ji pokusil rozvíjet ve čtyřech hlavních směrech: orientoval se na vztahy s komunistickým blokem, Blízkým východem, Afrikou a Evropským společenstvím. V některých oblastech pouze pokračoval v nastavené linii, kterou mu odkázali jeho předchůdci. Valéry Giscard d'Estaing si ale i v této situaci našel téma, kterému se věnoval s velkým nasazením a které se mu podařilo poměrně úspěšně uchopit a posunout o kus dál - evropskou integraci.

¹ Např. BECKER J.J., op.cit., str. 210 nebo COHEN S. et SMOUTS M.C., op.cit., str. 16

² Právě VGE rozhodl o orientaci na nové zdroje energie – výstavbu jaderných elektráren, které dnes vyrábějí více než 70% francouzské elektřiny.

2. Velký Evropan

Valéry Giscard d'Estaing sám sebe označoval třemi adjektivy: liberální, centristický a evropský. Sjednocovaná Evropa hrála v jeho očích velmi významnou úlohu – představoval si, že z ní jednou vyroste protiváha dvěma tehdejšími velmocím, Spojeným státům a Sovětskému svazu. On sám se při jejím utváření výrazně angažoval a učinil z pokračování procesu evropské integrace jeden z hlavních pilířů francouzské zahraniční politiky. Právě evropskou politiku měl ze všech ostatních mezinárodních vztahů nejlépe promyšlenou, právě v této oblasti měl nejjasnější představu o tom, čeho a jak chtěl dosáhnout. S touto vizí už do úřadu vstupoval, jen ji postupně upravoval a různě piloval. Vytyčil si několik priorit, které posouvaly Evropská společenství k většímu sblížení, a snažil se ze všech sil zavést je do praxe. Současně ale bral při prohlubování integrace vždy v potaz francouzské národní zájmy. K prosazení svých stanovisek na evropské úrovni přitom potřeboval silného partnera ochotného spolupracovat. Toho našel ve Spolkové republice Německo, přesněji v německém kancléři Helmutovi Schmidtovi. Hlavně díky tomuto socialistovi se mu podařilo pozměnit ráz Evropských společenství, a to hned ve třech oblastech: institucionalizoval pravidelná zasedání Evropské rady, vybojoval všeobecné volby do Evropského parlamentu a zavedl Evropský měnový systém.

2.1. Jasná vize

2.1.1. Hlavní motivace

Valéry Giscard d'Estaing byl přesvědčeným Evropan už od svého mládí. Během své dlouhé politické kariéry viděl právě evropský projekt jako jednu z priorit francouzské zahraniční politiky. O sjednocování Evropy napsal:

„Je to velká událost a z historického hlediska nepochybně jediná velká událost konce tohoto století.“¹

¹ GISCARD D'ESTAING Valéry, *Dans cinq ans, l'an 2000*, Compagnie 12, Paris 1995, str. 55

Takové označení je možná poněkud přehnané, zejména pokud vezmeme v potaz, že na konci minulého století se zhroutily komunistické režimy ve střední a východní Evropě a rozpadl se Sovětský svaz. Nic to ale nemění na tom, že Giscard přikládal evropské integraci obrovskou důležitost a snažil se ke zdárnému průběhu tohoto velmi složitého procesu také patřičně přispět. Několikrát se dokonce nechal slyšet, že co se týče jeho politického odkazu a jeho politické činnosti, přeje si, aby ho historie soudila a hodnotila právě podle jeho skromného příspěvku ke sjednocení Evropy¹. V každém případě tedy Giscardovi silně záleželo na tom, aby ho veřejnost vnímala jako zaníceného pro-evropana, který podstatným způsobem pomohl k prohlubování evropské integrace. Tato pozice zákonitě vyvolává otázku, jestli obraz, který se snažil o své osobě utvářet, odpovídal skutečnosti, jestli Valéry Giscard d'Estaing skutečně zásadně posunul budování evropských struktur o kus dál a jestli a jak moc přetavil svoje vize v opravdové činy.

Většinu názorů na evropské uspořádání a fungování sjednocené Evropy pochytil Giscard od svého otce. Ten mu předal vysoce pragmatický přístup k evropským záležitostem, který se v následujících řádcích pokusíme zachytit. V každém případě několik historiků včetně Michèle Weinachter poukazuje na fakt, že podobnost evropských cílů a navrhovaných řešení na evropské úrovni byla u otce a syna Giscardových skoro do očí bijící². Jejich společná hlavní teze vychází z předpokladu, že patřičná úroveň evropské integrace je pro Francii výhodná a umožňuje jí prosadit se na mezinárodní scéně. Podle Valéryho Giscarda d'Estainga proto Francie měla, nebo dokonce musela vyvinout potřebné úsilí, které by ji vyneslo na evropskou úroveň. To znamenalo, že v situaci, kdy se ekonomika Spolkové republiky Německa nejprve dotáhla na francouzskou, aby ji později předběhla, byl hlavní cíl této politiky jasně daný: Francie musela nejprve podniknout všechny možné kroky, aby se vyrovnala svému sousedovi z druhého břehu Rýna. Tato rovnost byla v jeho očích nezbytnou podmínkou pro vytvoření vyváženého Evropského společenství. Už od svých politických začátků proto francouzský prezident vytyčil Francii dva základní cíle:

„Z mé strany si přeji, abychom sledovali dva cíle: na jedné straně budování hospodářského a později politického celku, který bude pokrývat celý náš kontinent; na

¹ Poprvé se v tomto smyslu vyjádřil v televizním rozhovoru 30. dubna 1989 pro stanici TF1.

² WEINACHTER M., op.cit., str. 29. Autorka odkazuje na eseje, které Edmond Giscard d'Estaing napsal.

druhé straně udržení přesvědčení, že naše země je povolána k tomu, aby toto kontinentální budování promýšlela, vysvětlovala a možná i vedla.“¹

Tyto dva od sebe neodlučitelné úkoly nepřestal sledovat ani později. V průběhu dalších desetiletí je pouze zpřesňoval a během sedmiletého období v Elysejském paláci se je snažil skutečně prosadit.

Giscard jednoduše chápal Evropu jako možný nástroj moci Francie na mezinárodní scéně². Utváření jednotného evropského společenství pokládal za ideálního násobitele francouzské moci. Fungující evropské těleso pro něj v ideálním případě představovalo prodlouženou ruku francouzských aktivit a ambicí. Francouzský prezident se nikdy netajil tím, že podle něj má Francie poslání řídit celý proces evropského uspořádávání a stát v jeho čele. Nejzřetelněji svůj názor projevil během volební kampaně do Evropského parlamentu. Tehdy během mítinku v alsaském Hoerdtu prohlásil:

„My ostatní Francouzi nemáme talent na to, abychom hráli opozdilce, abychom se loudali někde vzadu. Duch Francie ji vždy vede k tomu, aby stála v čele těch, co přinášejí a brání nové a ušlechtilé myšlenky. Je v zájmu Francie vést budování společné Evropy.“³

Jak je vidět, Valéry Giscard d'Estaing se v tomto ohledu nijak nelišil od svých předchůdců včetně Charlese de Gaulla. Na jednotné Evropě mu záleželo právě proto, že především skrz ni měla vést cesta francouzské republiky a její diplomacie zpět na místa, která jí podle většiny francouzských elit právem náležela a odkud ji odsunuly dvě světové války – mezi světové mocnosti prvního řádu, které rozhodují o chodu světové politiky. Giscard věřil, že skrz silné evropské společenství nejlépe prosadí francouzské zájmy i na světovém poli, že se tak Francie opět vyšvihne z průměrně silného státu mezi vyvolené velké hráče.

¹ VGE, projev před Národním shromážděním 4. července 1957, in WEINACHTER M., op.cit., str. 34

² Dokazují to např. články a rozhovory v tisku, publikované v různých médiích už v roce 1967.

³ Proslov z 15. května 1975, in COHEN S. et SMOUTS M.C., op.cit., str. 88

2.1.2. Společná měna jako cesta k evropské konfederaci

Valéry Giscard d'Estaing byl prvním a zatím také posledním francouzským prezidentem, který během svého funkčního období působil ve výkonném výboru Jeana Monneta¹ pro Spojené státy evropské. Bývalý francouzský ministr a jeden ze spoluzakladatelů Evropského společenství uhlí a oceli, zastánce politiky tak zvaného spill overu² při posilování nadnárodních institucí, svého mladšího kolegu výrazně ovlivnil. Giscard s Monnetem evropské otázky několikrát konzultoval a považoval ho za svého mentora. Po dlouhou dobu ale neměl na rozdíl od svého rádce zcela jasno v tom, jak by mělo vypadat konečné uspořádání Evropského společenství. Všichni politologové se jednoznačně shodují na tom, že Giscard v té době rozhodně nebyl federalistou jako jeho vzor. Svůj názor na závěrečnou fázi integrace si utvářel až postupně. První ucelenější představu prezentoval na veřejnosti až ve druhé polovině šedesátých let. Tehdy zcela jasně navrhl, aby Evropská společenství fungovala na základě konfederativního uspořádání³. Jeho přístup k problematice tehdy dlouho zůstával v de Gaullově linii – zastával čistě mezivládní pohled na věc. To znamená, že upřednostňoval rozhodování na úrovni mezivládních jednání, kde každý stát mohl v případě nesouhlasu s přijímaným rozhodnutím plně využít svého práva veta a návrh tak buď zcela zablokovat nebo se jeho implantace do vlastního právního systému vůbec neúčastnit. Zastával v tomto ohledu velmi pragmatické stanovisko. Podle Giscarda byla Evropa hodnota, která se musí vnutit sama o sobě:

„Jde o to pokročit v konfederativním fungování jednotné Evropy. Je to obtížný a jedinečný úkol, který vyžaduje nadšení, představitivost a pragmatičnost od všech evropských partnerů. Co se týče postupu, jakým se k tomu dopracovat, tak spočívá v rozhodnutích národních vlád a parlamentů, které jediné mohou definovat uspořádání sjednocené evropské konfederace. Dosáhnout ekonomické a měnové unie, zajistit

¹ Comité d'action pour les Etats-unis d'Europe de Jean Monnet

² Posilování pravomocí evropských institucí díky přelévání potřebné legislativy z jednoho sektoru do druhého – integrace probíhá nejprve ve vybraných hospodářských odvětvích. Pokud tam bude fungovat, začnou státy pociťovat potřebu sladit pravidla i v jiných navazujících oblastech. Nakonec celý tento proces povede až k politické integraci.

³ Tisková konference 10. ledna 1967, in TODD Olivier, *La marelle de Giscard 1926–1974*, Robert Laffont, Paris 1977, str. 268

fungování evropské konfederace, to pro Francii znamená vytvoření prvního okruhu solidarity.“¹

Giscardův přístup však byl především monetaristický. Jako ministr financí měl jednoho jasného favorita – sázel na myšlenku jednotné evropské měny. Už v roce 1966 zorganizoval v Paříži konferenci, která se tomuto tématu věnovala velmi pečlivě². Giscard zastával vytvoření jednotného platidla ze dvou hlavních důvodů. Ten první byl ekonomický. Stejně jako George Pompidou i Giscard si přál měnovou unii proto, aby se Evropa dostala ze závislosti na americkém dolaru, jehož devalvace negativně ovlivňovala hospodářskou situaci v celé západní Evropě. Giscard viděl v tomto kroku nejen možnost dostat se z vleku Spojených států, ale především zkonsolidovat evropské řady a společně mnohem lépe a účinněji čelit tehdejší ekonomické a měnové krizi. Jeho velkým snem bylo napravit „anomálii“, kterou zapříčinily dvě světové války a přetrvávající hádky mezi jednotlivými evropskými státy – že Evropa jako celek byla vyloučena z rozhodování o světovém dění:

„Je dobře, že je Amerika silná...To ale neznamená, že nám bude diktovat ještě silnějším hlasem, jakou politiku máme dělat my. Maje toto na paměti, zahájil jsem loni na jaře křížovou výpravu za to, aby Evropané ukončili to, čemu říkám historická anomálie, a to je vymazání Evropy ze světového dění.“³

Vůdcovské ambice v politické oblasti ale vycházely z toho, že nejdříve je třeba se patřičně účinně vypořádat s dopady stále provázanějšího světového ekonomického systému, ve kterém na sobě byly vzájemně závislé nejen jednotlivé státy, ale i celé regiony nebo světadíly. Evropský rámec měl v tomto světě plném nejistot a nebezpečí hrát roli, kterou prezident definoval jako „první okruh solidarity.“⁴ Evropská soudržnost a vzájemná pomoc měly přispět k tomu, aby evropské státy bez problémů překonaly tehdejší krizové období a vyšly z něj posíleny.

¹ GISCARD D'ESTAING Valéry, konference na Ecole polytechnique 28. října 1975, citováno in BOTHOREL J., *Le pharaon*, op.cit., str. 159

² Měla název Pro jednu evropskou měnu (Pour une monnaie européenne), konala se na právnické a ekonomické fakultě 8. listopadu 1966, viz. WEINACHTER M., op.cit., str. 40

³ Rozhovor pro rozhlasovou stanici Antenne 2 27. ledna 1981, následně otištěný v deníku Le Monde 29.ledna 1981, citováno in TOINET Marie-France, *Valéry Giscard d'Estaing et les Etats-unis*, in COHEN S. et SMOUTS M.C., *La politique extérieure de Valéry Giscard d'Estaing*, op.cit., str. 57

⁴ „Premier cercle de la solidarité“, GISCARD D'ESTAING V., *Démocratie française*, Fayard, Paris 1976, str. 163

Na rozdíl od Pompidoua sledoval zavedením jednotného platidla ještě jeden cíl. Podle Michèle Weinachter byl Giscard mnohem víc než jeho předchůdce v úřadě připraven akceptovat některé dopady na institucionální fungování společenství, které by s sebou přinesla Němci prosazovaná měnová unie¹. Giscard kladl důraz na jednotnou měnu a věnoval velké úsilí jejímu prosazení zejména proto, že v měnovém sbližování spatřoval nejpřímější a nejsnazší cestu k vytvoření jednotné Evropy. V Giscardových očích byla měnová unie dokonale účinným prostředkem, jehož zavedení by mělo příznivé dopady na celý integrační proces, protože právě měna by automaticky spustila další vlnu prohlubování evropské integrace. Současně je ale důležité dodat, že Giscard nepočítal s vytvořením nějakých speciálních orgánů, které by se staraly o sladování ekonomik jednotlivých členských států. Veškerá směrování a zásadní politická rozhodnutí ohledně hospodářského a měnového vývoje měli nadále činit zástupci národních vlád v rámci Evropské rady nebo Rady ministrů. Francouzský prezident tak zůstával i nadále věrný svému mezivládnímu přístupu k evropské politice a až do konce svého mandátu ho nikdy nezpochybnil.

V tomto okamžiku se opět nabízí otázka, nakolik to bylo jeho osobní přesvědčení a jak velkou roli v tom hrál tlak gaullistických poslanců, kteří by žádné ústupky Francie vůči nadnárodním institucím v rámci Společenství nepřipustili – tedy pokud by se měly týkat nárůstu jejich pravomocí. Jak si ještě ukážeme, Giscard oproti předchozím obdobím výrazně zesílil francouzskou aktivitu v budování jednotné Evropy. Někteří autoři to dokonce nazvali „roztržkou s gaullistickým obdobím“². Odpověď se hledá velmi obtížně. Už jen proto, že Giscard považoval evropskou politiku za tak důležitou a velmi často si evropské myšlenky a orientaci na základní témata přivlastňoval, samozřejmě aniž by to přiznal veřejnosti. Obraz hlavního francouzského evropského myslitele, který nasměrovává Francii do evropských vod a neomylně ji vede do čela kontinentálního hnutí, si francouzský prezident budoval velmi pečlivě. Na tomto poli opravdu neponechal nic náhodě. Proto je tak složité přesně určit, která z těchto hlavních myšlenek se zrodila nezávisle přímo v jeho hlavě, ke které dospěl po dlouhých úvahách a kterou přijal za svou prostě proto, že jiná možnost nebyla, že u gaullistů by s jinou tezí neprorazil.

¹ WEINACHTER M., op.cit., str. 52

² „en rupture avec la période gaulliste“, BECKER J.J., op.cit., str. 190

Je tedy konfедераční uspořádání Společenství jako cíl evropské integrace ústupkem vůči většinovým gaullistickým voličům nebo osobní přesvědčení? Většina autorů se shoduje na tom, že obojí je pravda¹. Giscardovu evropskou politiku ovlivnily oba tyto faktory. Jak už jsme zmínili výše, v oblastech, o které se vážněji zajímal, vycházel vždy z vlastních idejí a přebíral jen ty vize, které nejlépe odpovídaly jeho vlastním úvahám. Jeho hlavním projektem bylo vybudování konfederace, která by měla tu výhodu, že by dala Společenství mnohem pevnější strukturu, než jakou do té doby oplývalo. V žádném případě se tak ale nemělo stát na úkor ztráty suverenity členských států, tedy především Francie. Nejlépe tuto nechť k posilování určitých pravomocí nadnárodních institucí dokazuje Giscardův postoj k Tindemansově zprávě². Ta byla mnoha odpůrci hlubší integrace považována jako další z kroků vedoucích nezadržitelně k vytvoření nadnárodní Evropy. Sám Valéry Giscard d'Estaing neskryval své výhrady vůči Tindemansově zprávě. Myslel si, že udělat z většinového hlasování běžný způsob rozhodování nebylo přijatelné, stejně tak jako posílení pravomocí Komise nebo zavedení evropské obranné politiky³. Proto tento návrh odmítl a nikdy nepodnikl žádné kroky k jeho uvedení do praxe. V tomto směru rozhodně zůstával velmi konzervativní a byl tak pravým dědicem de Gaullova odkazu. V čem se tedy od gaullistů lišil? V některých věcech byl ochoten jít o poznání dál, než by si generálovi dědici přáli – zejména v otázce voleb do Evropského parlamentu.

2.1.3. Hlavní cíle

Giscard si během svého prezidentství stanovil v evropské politice tři hlavní úkoly. Zaprvé chtěl nějakým způsobem zkonsolidovat evropskou stavbu, kterou členské státy budovaly od konce čtyřicátých let. Jak dokazují všechny dostupné dokumenty, Giscardův příspěvek v této oblasti byl zřejmý. Francouzský prezident se snažil zavést novou rozhodovací instituci, která by měla za úkol určovat hlavní směr další integrace. Evropská rada se měla stát vrcholným fórem pro diplomaticko-politickou spolupráci

¹ WEINACHTER M., op.cit., str. 78

² Zpráva belgického premiéra Lea Tindemanse z roku 1975 navrhovala, aby se v zájmu zjednodušení rozhodovacích procesů a zvýšení akceschopnosti společenství rozšířila oblast, kde by Společenství přijímalo rozhodnutí prostou většinou. Podle Tindemanse měla dosud převážně užívaná zásada jednomyslnosti platit pouze při zásadním rozhodování, zatímco o dalším uskutečňování již schválené politiky se mělo rozhodnout již jen hlasováním většinovým.

³ COHEN S. et SMOUTS M.C., op.cit., str. 92

v rámci Společenství. Její ustavení přitom znamenalo důležitý symbolický akt – odráželo zřetelnou Giscardovu snahu znovu oživit proces evropské integrace a zároveň držet ambice Komise Evropského společenství pod kontrolou.

Druhý základní kámen Giscardovy evropské politiky představovala reforma Evropského parlamentu. Právě tento bod nejvíc dráždil většinu francouzských pravicových politiků, kteří vycházeli z politiky definované generálem de Gaullem, stojící na obhajobě národních zájmů. Giscardem prosazovaná myšlenka přímých všeobecných voleb do Evropského parlamentu se jim mírně řečeno příliš nezamlouvala. Proti jejímu zavedení velmi hlasitě protestovali a poměrně brzy se debata kolem Evropského parlamentu stala jasnou ukázkou rozdělení pravice na dva tábory. Na tomto poli docházelo k nejostřejším názorovým střetům z toho důvodu, že gaullisté se obávali oslabení své moci ve prospěch nadnárodního tělesa. Tady je ale nutné podotknout, že ani v tomto případě nehodlal Giscard evropskou instituci nijak zásadně posílit. Přál si přímé volby a dát štrasburskému shromáždění větší legitimitu. Současně ale odmítal podniknout jakékoli kroky a přijmout taková opatření, která by evropským zákonodárcům přiznávala větší pravomoci. Toho se chtěl francouzský prezident vyvarovat.

Jak už jsme popsali výše, největší naděje vkládal Valéry Giscard d'Estaing do projektu společné evropské měny. Jednotné platidlo mělo dodat integračnímu procesu nový impuls a stát se jednoznačným tahounem ekonomického a politického sblížení Evropy. Na vytvoření nového monetárního systému začal s patřičnou důkladností pracovat okamžitě po svém nástupu do úřadu. Všechny tyto jeho snahy vedly k více či méně zásadním výsledkům. Jejich úspěch závisel především na tom, jestli francouzský prezident najde k jejich prosazení schopného spojence. Zdá se, že na tomto poli měl Giscard štěstí. Osud mu totiž do cesty přihrál západoněmeckého kancléře Helmuta Schmidta.

2.2. Francouzsko-německá spolupráce jako motor evropské integrace

2.2.1. Obavy ze Spolkové republiky Německa hnací silou spolupráce

Valéry Giscard d'Estaing nerozvíjel výborné vztahy se Spolkovou republikou Německa pro nic za nic. Za orientací na východního souseda se schovával jeden velmi pragmatický plán. Nesmíme zapomenout, že francouzský prezident po celou dobu své vlády nad Francií sledoval jeden hlavní cíl, který jasně deklaroval už během volební kampaně:

„Co se týče zahraniční politiky, tak pro mě představuje zásadní prioritu Evropa.“¹

Ke splnění svého evropského snu potřeboval rovnoprávného, podobně silného a na stejnou vlnu naladěného partnera. Toho našel právě v sousedním Západním Německu a naštěstí pro něj měl pro Giscardovy vize západoněmecký kancléř pochopení. Přes veškeré deklarované přátelství mezi těmito dvěma politiky bychom neměli zapomínat na to, že příčinou sblížení obou zemí bylo, alespoň z francouzského pohledu, zejména budování sjednocené Evropy. Později se k tomu přiznal sám francouzský prezident:

„Rozvíjel jsem francouzsko-německou dohodu, abych zkonsolidoval Evropu.“²

Francouzsko-německá dohoda měla tedy sloužit jako základní kámen při budování evropské integrace a současně jako motor aktivit přímo se dotýkajících fungování Společenství. Francouzský prezident předpokládal, že zakotvení Spolkové republiky Německa do evropských struktur jí zabrání projevovat přehnaný atlantismus a příliš se orientovat na Spojené státy americké nebo ji odradí od případné neutralistické orientace. V jeho očích byly speciální vazby se SRN nezbytným prvkem pro

¹ Valéry Giscard d'Estaing, tisková konference ve Štrasburku 19. dubna 1974, citováno in WEINACHTER M., *Le double rêve inachevé*, op.cit., str. 59

² Valéry Giscard d'Estaing, závěrečný proslov při odchodu z funkce prezidenta 19. května 1981, citováno in WEINACHTER M., *Le double rêve inachevé*, op.cit., str. 66

nastartování evropské dynamiky a její udržení v provozu. Giscard se navíc domníval, že německo-francouzský tandem nemůže nahradit trojúhelník doplněný o Spojené království, jak preferoval jeho předchůdce George Pompidou¹.

K důkladnému zapojení západního Německa do utváření nové Evropy ho současně vedly také staré obavy z německé ekonomické dominance na kontinentě. Giscard se proto rozhodl zaútočit a přeměnit existující vzájemnou závislost, která byla výrazně asymetrická v neprospěch Francie, ve stimulující soutěž. Spolková republika se tak stala pro Francii nejen privilegovaným partnerem a vzorem, ale zároveň také soupeřem, kterého měla dohnat a předejhnat. Proto bylo důležité si svého souseda patřičně zavázat. Giscard na tom trpělivě pracoval. Dokonce se rozhodl převzít západoněmecký model sociálně-tržního hospodářství a aplikovat ho ve Francii, ale to se mu příliš nepodařilo. Chtěl zmenšit rozdíl mezi Francií a západním Německem, který se týkal inflace a deficitu zahraničního obchodu, a podpořit tak společný vývoj obou ekonomik, od čehož si sliboval, že Francie se konečně zase stane ekonomickou mocností a že bude na stejné úrovni jako Spolková republika. Všechny snahy sladit ekonomické konjunktury obou zemí ale přišly vniveč. Vzájemná závislost obou hospodářství se sice zvětšila, ale na úkor francouzské republiky narostly také rozdíly.²

Jednoho důležitého milníku přesto francouzský prezident tímto způsobem přece jen dosáhl. Jeho úsilí bojovat s inflací nezůstalo bez odezvy. Francie si díky tomu získala důvěru svého souseda, který byl následně ochoten zapojit se do společných evropských ekonomických projektů. Samotné konkrétní politické kroky by ale k tak těsné spolupráci, jakou předváděly ve druhé polovině sedmdesátých let Francie a Spolková republika Německa, nestačily. K nadstandardní spolupráci obou zemí výrazně dopomohla chemie – tedy fakt, že si jejich čelní představitelé neobvykle padli do noty.

¹ Pompidou se obával přílišného vlivu Spolkové republiky Německa a chtěl ho vyvážit právě zapojením Velké Británie do rozhodovacích a plánovacích procesů. To se mu ovšem nepodařilo i proto, že Britové zachovávali k Evropským společenstvím tradičně spíše rezervovaný postoj a do větší politické integrace se nijak netlačili.

² Srovnání ekonomik obou zemí a jejich přijímaná opatření viz. WEINACHTER M., *Le double rêve inachevé*, op.cit., str. 118-125

2.2.2. Nerozlučná dvojice Giscard - Schmidt

Období mezi lety 1974 a 1981, kdy francouzsko-německé vztahy řídili na jedné straně středo-pravicový prezident Valéry Giscard d'Estaing a na druhé sociálně-demokratický kancléř Helmut Schmidt, zůstalo ve všeobecném povědomí zapsáno vzhledem k intenzitě a hloubce spolupráce mezi oběma zeměmi jako obzvlášť plodné. Bylo to právě v této době, kdy se poprvé objevil výraz, který dnes považujeme za naprosto všední – „francouzsko-německý pár“¹. K většině hlavních institucionálních změn na evropské a světové úrovni došlo ve skutečnosti především díky úspěšné spolupráci těchto dvou státníků. Nemůžeme samozřejmě omezit vztahy mezi evropskými velmocemi na pouhou činnost a zásluhu několika osobností, ale výše zmíněný pár je výrazně poznamenal. Všichni historikové se také shodují na tom, že bez jejich společného přispění by možná nevznikla Evropská rada, pravidelné summity šéfů sedmi nejprůmyslovějších zemí světa G7, ani evropský měnový systém. V čem byl jejich vztah tak zvláštní? Proč si oba tak dobře rozuměli? A jak je možné, že i když pocházeli z opačných politických táborů, dokázali se téměř bez problémů shodnout na základních politických liniích, které pak ruku v ruce prosazovali?

Na pravidelných jednáních nejvyšších zástupců obou sousedních zemí nebylo v sedmdesátých letech nic zvláštního. Už od roku 1963, kdy Charles de Gaulle podepsal s Konradem Adenauerem Elysejskou smlouvu², fungoval mechanismus pravidelných setkání nejvyšších představitelů obou států, oficiálně nejméně dvakrát ročně. Na těchto schůzkách se projednávala různá témata, především pak evropská integrace a situace, v jaké se nacházelo světové hospodářství. Giscard se Schmidtem dovedli tuto spolupráci ještě o kus dál. Ke čtrnácti oficiálním dvoustranným schůzkám se musí připočítat ještě zhruba stejný počet neformálních jednání, která spolu oba muži vedli, a nespočet telefonických rozhovorů³. Četnost a intenzita kontaktů na nejvyšší úrovni mezi vládami obou zemí neměly ve dvoustranných vztazích s jinými státy obdoby. Jednou z příčin dobrých vztahů byl fakt, že Francie se Spolkovou republikou Německa neměly v té

¹ „Le couple franco-allemand“. Viz. např. HAIG Simonian, *The Privileged Partnership. Franco-German Relations in the European Community 1969-1984*, Oxford 1985 citováno in BERSTEIN Serge et SIRINELLI Jean-François, *Les années Giscard. Valéry Giscard d'Estaing et l'Europe 1974-1981*, Armand Colin, Paris 2005, str. 45

² Smlouva o francouzsko-německé spolupráci, podepsána 22. ledna 1963.

³ Viz. MÉNUDIER Henri, *Valéry Giscard d'Estaing et les relations franco-allemandes 1974-1981*, in COHEN S ET SMOUTS M.C., op.cit., str. 70

době žádný zásadní spor, nemusely řešit nějaký ožehavý problém, který by otravoval a vážně narušoval pohledy jedné země na druhou. Oba státy se tak mohly plně soustředit na projednávání otázek, které se jich společně dotýkaly: na ekonomickou situaci, budoucnost Evropy a mezinárodní problémy. Samotná potřeba společně se potýkat s nastalými potížemi by ale k ideální spolupráci nestačila.

Vzájemné sympatie se u Giscarda a Schmidta vyvinuly už předtím, než je politika vynesla do vrcholných funkcí. Na první pohled neměli vůbec nic společného. Helmut Schmidt byl sociální demokrat, zatímco Valéry Giscard d'Estaing se řadil do tábora středo-pravicových liberálů. Pocházeli z různých sociálních prostředí, měli odlišné záliby a rozdílný pohled na svět. Sbližoval je především fakt, že oba velmi zajímala světová hospodářská situace, které navíc rozuměli, a její vývoj. Současně je spojoval také podobný politický osud – oba postoupili až na vrchol z funkcí ministrů financí. Asi nejdůležitějším prvkem správného porozumění byla intelektuální spřízněnost a také fakt, že oba dávali přednost hledání řešení na summitech, v úzkém okruhu vysoce postavených politiků. Jejich jednání v tomto případě usnadňovalo i to, že spolu mohli komunikovat bez prostřednictví tlumočnicka – mluvili spolu neutrální angličtinou, protože Helmut Schmidt neuměl francouzsky a francouzský prezident se pro změnu nikdy pořádně nenaučil německy. Historik Alfred Grosser poukázal na to, že oba muži netvořili výjimečnější a lepší pár než před nimi Adenauer s Schumanem anebo Adenauer s de Gaullem¹. Mezi oběma státníky existovaly opravdové a dokonce časté rozpory (třeba v pohledu na společnou zemědělskou politiku). Mezi oběma muži podle něj dokonce docházelo k nikoliv neznámému osobnímu napětí². Ale oba politici dokázali tato větší či menší nedorozumění a spory překonat. Na veřejnosti pak neustále vytrvale a hlasitě dávali najevo své přátelství a snažili se ho svými výroky a gesty potvrdit. Obraz trvalého přátelství prosazovali možná ještě výrazněji poté, co ztratili moc a přesunuli se z hlavního jeviště dějin do politického zákulisí.

Podle francouzského prezidenta spočíval vztah přátelství a důvěry mezi ním a německým kancléřem ve třech hlavních principech. Zaprvé v tom, že oba muži byli

¹ GROSSER A., *Affaires extérieures*, op.cit., str. 260

² Tady bohužel autor své tvrzení nijak nespecifikuje. Nejspíš považuje tyto jevy za natolik známé, že nepotřebují vysvětlení. Domníváme se, že hlavním zdrojem napětí mezi oběma zeměmi byly rozdílné pohledy na obrannou politiku, že se Němcům nelíbil francouzský přístup k této problematice. Nakolik tato otázka ovlivnila osobní vztahy obou hlavních aktérů, ale určit nedokážeme. Grosserův názor tak nemůžeme potvrdit ani vyvrátit.

schopni urychleně reagovat na vzniklé problémy, bleskově je prodiskutovat a přijmout taková řešení, která by zabránila tomu, aby přerostly v konfliktní situace. Jednoduše se snažili konfliktům předcházet a raději hledali společná východiska z každé situace. Zadruhé oba vždycky drželi jednou dané slovo, a to včetně velmi delikátních a ožehavých situací. Prostě si vzájemně hodně věřili, že se na sebe mohou spolehnout. Tato vzájemná důvěra se projevovala i v rozhovorech poskytovaných médiím, kde jeden druhého bránili a nepřestávali tvrdit, jak dobrými a spolehlivými přáteli jsou. A zatřetí oba státníci měli tendenci přistupovat k sebemenšímu problému velmi pečlivě, analyzovat ho zároveň z všeobecného hlediska a také do nejmenšího detailu. Vždy jasně vylučovali možnost zaujmout narychlo jakékoli improvizované a dogmatické stanovisko, bez patřičných konzultací s protistranou a odpovídajícími odborníky¹. To měly být podle hlavních aktérů francouzsko-německé politiky základní důvody jejich nadstandardních vztahů, které údajně časem přerostly v upřímné a pevné přátelství. To podle slov obou politiků přetrvalo až do dnešních dnů. Alespoň si tito významní muži zakládají na tom, že se tímto způsobem neustále prezentují na veřejnosti. Ať už je to pravda nebo se tak rozhodli z čistě pragmatických důvodů², pro Evropské společenství znamenala jejich spolupráce poměrně významný impuls k oživení pozastavené integrace.

2.2.3. První společný krok – zavedení Evropské rady

Valéry Giscard d'Estaing se vrhl do prosazování evropské politiky s opravdovým elánem okamžitě po svém uvedení do úřadu. Už 1. června 1974 prezentoval budování jednotné Evropy jako „zásadní cíl obou vlád“³, tedy francouzské i západoněmecké. O tom, že evropská integrace pro něj představuje jasnou prioritu, nemohlo být pochyb poté, co do důležitých funkcí jmenoval osobnosti, které byly stejně přesvědčenými Evropany jako sám prezident. Ministrem zahraničí se stal Jean Sauvagnargues, diplomat a velvyslanec ve Spolkové republice Německa, který byl silně proevropsky orientován. Podobné přesvědčení zastávali i jeho dva pozdější ministři zahraničí, Louis de Guiringaud a Jean François-Poncet. Giscardův druhý premiér

¹ Rozhovor s Valéryem Giscardem d'Estaingem v Die Zeit 4. července 1980 in MÉNUDIER H., *VGE et les relations franco-allemandes 1974-1981*, op.cit., str. 71

² Giscard i Schmidt se museli doma potýkat se silným táborem odpůrců (Schmidt zejména v souvislosti s instalací obranných raket na západoněmeckém území) a jejich vlastní politická pozice byla velmi omezená a komplikovaná.

³ Viz. WEINACHTER M., *Le double rêve inachevé*, op.cit., str. 69

Raymond Barre, který setrval ve svém úřadě od roku 1976 až do odchodu VGE z prezidentského křesla, dokonce před svým politickým angažováním působil jako francouzský zástupce u evropské Komise. Důraz na evropskou politiku tak prezident nemohl vyjádřit jasněji. Společně se západoněmeckým partnerem se velmi brzy rozhodl znovu nastartovat integrační proces. Evropské společenství se v roce 1974 potácelo ve vleklé krizi. Projekt Hospodářské a měnové unie, na kterém se státníci dohodli na začátku sedmdesátých let¹, pomalu umíral. Mezi členskými státy panovaly zásadní neshody ohledně toho, jakým způsobem by bylo třeba zareagovat na nastalý ropný šok a z něj vyplývající energetickou krizi. Valéry Giscard d'Estaing a Helmut Schmidt se rozhodli zasáhnout. Začali u evropských institucí.

Není pravda, že by Evropa společně vůbec nic nepodnikala. Evropští politici si uvědomovali, že bude snazší, když budou výzvám, které před Evropu stavěly globální ekonomická situace a relativní hospodářsko-politický sestup Spojených států, čelit společně. Myšlenka mezivládní zahraničně-politické spolupráce poprvé zazněla už na Haagském summitu Evropského hospodářského společenství v roce 1969. Konkrétní vypracování této teze představil o rok později komisař Etienne Davignon². Na základě doporučení Davignonovy zprávy vznikl mechanismus tak zvané Evropské politické spolupráce (francouzsky CPE, *Coordination politique européenne*), která spočívala ve svolávání porad ministrů zahraničí nejméně dvakrát ročně. Jak trefně napsal Petr Luňák, „EPS fungovala víceméně jako neformální orgán mimo komplex institucí Římských smluv, a byla tak vlastně uskutečněním gaullistických představ o podobě politické spolupráce v Evropě. Její v podstatě vágní náplň, která spočívala ve výměně stanovisek a informací bez závazných závěrů, umožňovala alespoň určitou formu koordinace mezi zeměmi s často odlišnými zájmy.“³ Novému francouzskému vedení ale tato forma přestávala stačit. Giscardův poradce Gabriel Robin proto navrhoval, aby se společenství vybavilo patřičnými politickými nástroji, aniž by ovšem případná evropská exekutiva vycházela přímo z Komise⁴.

¹ UEM, Union économique et monétaire, poprvé navržena Wernerovou zprávou 16. října 1970

² V červenci 1970

³ LUŇÁK Petr, *Západ*, op.cit., str. 322

⁴ Nóta Gabriela Robina z 30. srpna 1974, Archives nationales, Fonds du président Valéry Giscard d'Estaing, citováno in du RÉAU Elisabeth, *Consolidation et élargissement de la construction européenne*, in BERSTEIN S. ET SIRINELLI J.F., *Les Années Giscard*, op.cit., str. 118

V tomto okamžiku převzal Valéry Giscard d'Estaing iniciativu. 14. září 1974 pozval za výrazné podpory svého západoněmeckého kolegy na neformální večeři prezidenty a předsedy vlád všech osmi dalších členů Evropského hospodářského společenství. V pozvánce jasně zdůraznil neformálnost tohoto setkání:

„V okamžiku, kdy pocítujeme potřebu dát budování Evropy nový impuls, pokládám za užitečné, abychom si vyměnili své názory. Bude mi potěšením přivítat Vás v 18 hodin v Elysejském paláci na soukromé večeři, které bude předcházet a po níž bude následovat série rozhovorů. Toto setkání nebude mít žádné rozhodovací pravomoci.“¹

Jednání se podle pramenů ze státních archivů setkala s velmi pozitivním ohlasem. Největší odezvu našlo ze strany Bonnu. Německý kancléř si velmi pochvaloval konstruktivní přístup všech přítomných. Politici tu načrtli hlavní směry další integrace v jednotlivých oblastech, které se měly dál stát objektem oživení. V první řadě měli usilovat o integraci evropské politiky spolupráce do rámce struktur společenství. Kdo k utvoření nové evropské autority přispěl nejvíc? Historici se shodují, že to byli tři muži. Kromě francouzského prezidenta a německého kancléře také věčný inspirátor evropských myšlenek Jean Monnet. Ten vycítil možnost oživit ideu politické unie, několikrát své nápady konzultoval s ministrem zahraničí Sauvagnarguesem a po zmíněné neformální večeři ho přijal i samotný Giscard.

„Mým cílem bylo zavést pravidelná setkání šéfů evropských vlád. Od okamžiku, kdy by tato pravidelnost byla přijata, rozsah moci šéfů vlád by udělal zbytek a tato instituce by se upevnila sama od sebe. Myslím, že dobré vztahy, které existují mezi pány Giscardem d'Estaingem a Schmidtem by jim měly pomoci získat pro tuto myšlenku i předsedy zbylých vlád.“²

Jak se tato spolupráce projevila? Bonn se skutečně nenechal zahanbit a v souladu s francouzským stanoviskem vyjednával podporu pro zřízení nové Evropské rady. Podle Héléne Miard-Delacroix, která zkoumala dostupné německé archivy,

¹ Pozvánka na schůzku nejvyšších představitelů členských zemí EHS, Archives nationales, op.cit.

² Lausanne: Fonds Jean Monnet, 19. září 1974 in du RÉAU Elisabeth, *Consolidation et élargissement de la construction européenne*, in BERSTEIN S. ET SIRINELLI J.F., *Les Années Giscard*, op.cit., str. 120

projevila Spolková republika vlastní iniciativu¹. Velmi aktivní roli hrál Helmut Schmidt ve vztahu k belgickému premiérovi Leo Tindemansovi, a to už na začátku července 1974, tedy před zmiňovaným setkáním hlav států. Při přesvědčování přitom kladl důraz na neúčinnost institucí Společenství a na potřebu vybudovat nové „fórum shody“ umožňující urychleně prodiskutovávat urgentní záležitosti jako inflaci, regionální politiku a energetickou problematiku. Ve stejném duchu se německý kancléř vyjadřoval i na podzim, kdy se i on setkal s Jeanem Monnetem. Pokud budeme vycházet z prací Michèle Weinachter, která pečlivě prostudovala vývoj francouzsko-německých vztahů v průběhu celého Giscardova sedmiletého prezidentského období, tak musíme rozhodně konstatovat, že tu shody nad evropským programem jasně převažují. Vytvoření Evropské rady, jak ji známe i dnes, bylo ve skutečnosti výsledkem francouzsko-německého kompromisu:

„Schmidt se nechal slyšet, že akceptuje název Evropská rada za podmínky, že se Giscard zřekne vytvoření nového zvláštního sekretariátu.“²

Oba dva tyto ústupky učinili, aby pak mohli společně přesvědčovat ty členské země, které se k jejich návrhu stavěly odmítavě. Největší obavy z nové instituce vyjadřovali Nizozemci. Holanďané se domnívali, že ustavením této rady se Valéry Giscard d'Estaing a Helmut Schmidt zpronevěřili duchu původních evropských smluv a že příliš posílili mezivládní spolupráci, čímž limitovali rozvoj nadnárodních institucí. Podle Roye Jenkinse přitom měl Giscard za cíl vytvoření nové instance, která se bude zabývat politickou spoluprací. Jednalo by se o jakýsi druh permanentního ředitelství, které by současně řešilo zahraniční otázky, aby tak dosáhl toho, že Evropa bude mluvit „jedním hlasem.“³ Tento postoj hluboce iritoval Nizozemce, protože měli strach z nadvlády velkých zemí. Jejich obavy se ale společnými silami podařilo utišit, a tak mohl francouzský prezident předstoupit v prosinci 1974 před veřejnost s následujícím prohlášením:

¹ MIARD-DELACROIX Hélène, *Partenaires de choix? Le Chancelier Helmut Schmidt et la France 1974-1982*, Peter Lang, Bern, Berlin, Frankfurt 1993, str. 373

² MIARD-DELACROIX Hélène, *Helmut Schmidt et les institutions européennes*, in *Le couple franco-allemand et les institutions européennes*, sous la direction de BITSCH Marie-Thérèse, Bruylant, Bruxelles 2001, str. 427

³ In WEINACHTER M., *Le double rêve inachevé*, op.cit., str. 106

„Dnes jsme byli přítomni na posledním evropském summitu a zúčastnili jsme se prvního zasedání Evropské rady. Evropský summit je mrtvý. Ať žije Evropská rada.“¹

Nová instituce sice neodpovídala přesně jeho představám, Giscard byl přesto s výsledkem spokojen. Za pomoci západoněmeckého partnera se mu podařilo vystavět nový operační politický celek, který lze chápat jako orgán uspokojující jak mezivládní, tak nadnárodní chápání evropské integrace.

„Je to organizace, která má za úkol sblížení politik a vytyčování hlavních linií společných aktivit, ale která neobsahuje možnost nutit k těmto společným politikám jakýkoli členský stát, který s navrhovanou linií nebude souhlasit.“²

Ustavení této rady sice nevypadalo jako převratná novinka. Jak už jsme zmínili, nejvyšší představitelé členských států EHS se scházeli už dříve, ale nepravidelně (do roku 1974 se konalo celkem sedm oficiálních summitů). Giscardova doktrína se tedy zdá být pouhým logickým pokračováním snah, které rozvíjel Fouchetův plán³ a následně také prezident George Pompidou. Ve skutečnosti ale Giscard opravdu posunul založením Evropské rady proces integrace mnohem dál, protože nový orgán nekoncepoval jako instituci, která měla Evropskému hospodářskému společenství konkurovat. Právě naopak. Svolání Evropské rady dokládá vůli dát dvěma oblastem, politické a ekonomické, společnou střechu a zaručit tak soudržnost jednotlivých činností všech Společenství. Giscard tímto způsobem jednoduše a účinně završil v té době poněkud odložený a spící princip Evropské politické spolupráce. Ustavení nového orgánu odráželo viditelnou snahu pokračovat v procesu evropské integrace a zároveň držet ambice Komise Evropského společenství pod kontrolou. I když tady je třeba uznat, že někteří autoři vidí ve vybudování Evropské rady pravý opak. Možná vycházejí z historické zkušenosti následujících desetiletí a proto tvrdí, že se Rada nesnažila Komisi potlačovat a naopak i díky činnosti Rady získala Komise lepší a vyšší postavení

¹ Závěrečný proslov při pařížském setkání nejvyšších představitelů členských zemí EHS, 10. prosince 1974, in du RÉAU Elisabeth, *Consolidation et élargissement de la construction européenne*, in BERSTEIN S. ET SIRINELLI J.F., *Les Années Giscard*, op.cit., str. 124

² Giscard d'Estaing Valéry, tisková konference 21. listopadu 1978, citováno in de la SERRE Françoise, *L'Europe communautaire entre le mondialisme et l'entente franco-allemande* in COHEN S. ET SMOUTS M.C., *La politique extérieure de VGE*, op.cit., str. 90

³ Návrh Fouchetovy komise z roku 1961, podle kterého by evropské země spolupracovaly v rámci „unie států“ a který počítal s pravidelnými semestrálními schůzkami ministrů zahraničních věcí.

v evropských strukturách.¹ Záleží na úhlu pohledu, ke kterému názoru se přiklonit. Podle nás jsou obě interpretace stejně možné a pravděpodobné. Jeden fakt se ale popřít nedá. Institucionalizované evropské summity se v pozdější době skutečně zabývaly koordinací politik jednotlivých členských států jak v rámci Evropských společenství, tak vůči okolnímu světu. Evropská rada byla hlavním fórem při diskusích o ustavení Evropského měnového systému nebo při dalším rozšiřování Evropského společenství o tři jižní státy v osmdesátých letech. Francouzsko-německá spolupráce se tedy hned v začátcích prezidentova mandátu osvědčila na výbornou a Valéry Giscard d'Estaing pevně věřil, že se na německého kancléře bude moci spolehnout i v dalších letech a prosadit tak i ostatní plány.

Shrnutí

Valéry Giscard d'Estaing uvažoval už od svého mládí značně proevropsky. Jednotná Evropa pro něj představovala důležitý bod na mezinárodní politické a ekonomické scéně. Sliboval si od ní, že bude působit jako důležitá protiváha Spojených států a že bude mít patřičný vliv na světové dění. Současně si zakládal na tom, že jedině prostřednictvím silného evropského společenství se na světové úrovni prosadí také Francie. Ta proto v jeho představách měla stát v čele evropského hnutí a uspořádávat si ho k obrazu svému. Silná Evropa zkrátka v jeho očích automaticky znamenala silnou Francii. Tento politický celek měl v ideálním případě fungovat jako konfederace národních států, kde by si každá z členských zemí zachovávala nedotknutelnou suverenitu přinejmenším v nejdůležitějších otázkách, jako je například obranná politika. Evropská integrace pak měla pokračovat především v ekonomické oblasti. Giscard doufal, že společným postupem se Evropskému hospodářskému společenství podaří lépe čelit tehdejší ekonomické krizi a snáze se vyrovná i s energetickými problémy. Proto jasně podporoval zavedení jednotné evropské měny.

Všechny tyto plány ale nemohl na evropské úrovni prosadit sám. K tomu potřeboval spolehlivého a stejně zapáleného partnera. Toho našel v německém kancléři Helmutovi Schmidtovi. Přestože se tito státníci v mnohém názorově i jinak lišili, stali se díky podobně intelektuálnímu přístupu k problémům dobrými přáteli a vytvořili

¹ Např. WEINACHTER M., *Le double rêve inachevé*, op.cit., str. 104

společně dobře fungující tým, který se stal hlavním tahounem evropského integračního procesu.

To se projevilo hned v počátcích Giscardova působení v prezidentském úřadu. Ve spolupráci s německým kancléřem se ujali myšlenky Jeana Monneta o potřebě zaštiťující evropské politické autority, která by určovala, kterým směrem se bude Evropské společenství dál ubírat. Po dohodnutém kompromisu společně přesvědčili ostatní členské země o výhodách zavedení nového orgánu. 10. prosince 1974 tak dali vznik Evropské radě – tělesu, kde se pravidelně dvakrát ročně scházeli nejvyšší představitelé členů Evropského hospodářského společenství a předseda Komise, aby projednávali další hlavní linie budování evropské unie. Hned první schůzka načrtla dva nové cíle, na jejichž splnění Giscard se Schmidtem dál pilně pracovali – všeobecné přímé volby do Evropského parlamentu a vytvoření evropského měnového systému.

3. Oživení evropských aktivit

Valéry Giscard d'Estaing nezůstal svým slibům o evropské politice jako prioritě své vlády nic dlužen. V této oblasti se angažoval s velkým nadšením a vynakládal na to ohromné úsilí. Prvním z přijatých opatření, které se považuje víceméně za zásadní pro další vývoj, bylo ustavení výše jmenované Evropské rady. Francouzský prezident se ale nezastavil jen u této reformy. Okamžitě po dosažení prvního cíle začal pracovat na druhém – změně systému voleb poslanců do Evropského parlamentu. V této otázce musel přesvědčovat nejen své zahraniční partnery, ale především bojovat s odporem velké části francouzských zákonodárců z tábora pravicové většiny. Jak se s nimi vypořádal? Dokázal svůj návrh prosadit přímo nebo zvolil cestu oklikou? A lze přijetí nové normy o Evropském parlamentu vůbec považovat za legitimní?

Zdá se, že se s o poznání menším odporem setkal při prosazování dalšího důležitého opatření – zavedení Evropského měnového systému, který měl sloužit jako předstupeň jednotné evropské měny. I tady minimalizoval možnou kritiku nového systému správně zvoleným nekonfrontačním postupem. Zásady fungování totiž dohodl, jak mu bylo zvykem, jen v úzkém okruhu lidí, bez přílišných konzultací s možnými oponenty z oboru. Těm představil až hotovou a přijatou věc. Mohl takový systém ale vůbec fungovat? Pokud ano, jak dlouho?

Tři prosazené reformy, tři víceméně významné úspěchy. Ale bylo tomu tak doopravdy? Můžeme skutečně Giscardovo působení na evropské politické scéně v letech 1974-1981 považovat za přínosné a úspěšné? Prosadil všechno, co si předsevzal nebo nedostal dost času? Přišel s tolika novými myšlenkami? Posunul evropskou integraci někam dál? Nevystupují tyto kroky z řady jen proto, že jsou vystaveny kontrastu hluchého období od poloviny šedesátých let, kdy fungování Společenství Francie blokovala? Tyto otázky jsou možná provokativní. Ale pokud je necháme bez odpovědi, nebude obrázek o působení Valéryho Giscarda d'Estainga na evropském poli nikdy kompletní.

3.1. *Boj o Evropský parlament*

3.1.1. Relativní shoda mezi členskými státy EHS

Valéry Giscard d'Estaing věnoval při ožívování integračního procesu zvláštní pozornost reformě institucí. Mezi rozhodnutími, která hlavy států přijaly na prvním zasedání Evropské rady v Paříži v prosinci 1974, výrazně zaujal návrh, který se týkal voleb do Evropského parlamentu. Italský historik Bino Livi, který se zabývá dějinami evropské integrace, dokonce napsal:

„Nese víc než cokoliv jiného znamení „změny“, které chtěl Valéry Giscard d'Estaing vtisknout své politické činnosti. Přímé všeobecné volby do Evropského parlamentu znamenají v tomto ohledu největší politickou novinku v procesu evropské integrace v sedmdesátých letech.“¹

Dnes se přímá volba zástupců shromáždění považuje za základ demokratické legitimacy Evropského parlamentu. Dlouhou dobu ale byla jedním z institucionálních problémů, které silně ovlivňovaly politické fungování Společenství. Naším úkolem není dopodrobna popsat vznik této reformy. Pozastavíme se pouze nad několika rozhodujícími faktory tohoto procesu a debatami, které vyvolal.

Hned na začátku je třeba zmínit, že na evropské úrovni panovala vzácná shoda o tom, že je třeba zřídit nový volební systém. Jeho zavedení přesto trvalo celých pět let. Myšlenka přímých voleb přitom nebyla nijak nová. Tento princip je zakotven už v Pařížské smlouvě z 18. dubna 1951 a potvrdily ho i Římské smlouvy z 25. března 1957, kde v článku 138 stojí, že „Shromáždění vypracuje návrhy na přímé všeobecné volby podle jednotného postupu ve všech členských zemích.“ Parlament opravdu dva projekty vypracoval. Ten první přijal v roce 1960², ale Rada se jím později odmítla zabývat. Druhý návrh se datuje až do Giscardovy éry a předkládala ho Patijnova parlamentní komise. Francouzský prezident tedy prosazováním této reformy nevymýšlel nic převratného, pouze chtěl naplnit dojednané evropské smlouvy. Vystupoval tak zcela

¹ LIVI Bino, *L'Europe difficile. Histoire politique de la Communauté européenne*, trad. française, Gallimard, collection Histoire, Paris 1998, str. 217

² Projekt Dehousse, přijat jako rezoluce 17. května 1960, in CHOPIN Thierry, *Le parlement européen*, in BERSTEIN S. ET SIRINELLI J.F., *Les années Giscard*, op.cit., str. 156

zřetelně proti duchu Charlese de Gaulla. Generál se totiž po celou svou politickou kariéru stavěl proti přímé volbě do Evropského parlamentu, protože se obával, že tak Shromáždění získá větší moc, což by mohlo znamenat nežádoucí první krok k posílení nadnárodní Evropy.

Giscard však byl jednoznačně pro. Paradoxně ho v tomto směru podporoval i jeho blízký gaullistický poradce Gabriel Robin. Ten mu dokonce doporučil, ať změnu zbylým státníkům navrhne jako první. Důvod byl poměrně jednoduchý. Francie ve druhé polovině roku 1974 předsedala Evropskému hospodářskému společenství a měla jedinečnou šanci s tímto tématem nějak pohnout. Robin navíc počítal s tím, že v opačném případě by s tímto nápadem přišel někdo jiný a Francie by pak musela návrh stejně přijmout. Ústupek z tradičních gaullistických pozic se tak jevil jako menší zlo, protože díky převzetí iniciativy mohla Francie sestavit volební systém podle svých představ, aniž by příliš posilovala pravomoci Evropského parlamentu.¹ Otázka, jestli Francie byla pro rozšíření pravomocí Evropského shromáždění nebo ne, ale nemá jednoduchou odpověď. Jak uvidíme o něco dále, vnitro-politické tlaky možná dovedly francouzského prezidenta k obraně restriktivní koncepce pravomocí Evropského parlamentu. Jak poznamenal Gabriel Robin, „je možné, že prezident republiky musel vzít v potaz citlivost části poslanců většiny.“² Do jednání o přímé volbě europoslanců tak Francie původně vstupovala bez snahy změnit pravomoci tohoto shromáždění.

K poměrně velkému překvapení veřejnosti se ale ministři zahraničí členských států EHS dohodli několik dní před pařížským setkáním Evropské rady na tom, že současně se zavedením nového volebního systému se počítá i s rozšiřováním pravomocí Evropského parlamentu³. Stejná myšlenka provázanosti obou změn figurovala i v závěrečném komuniké po zasedání Evropské rady, v odstavci 12. Francie přitom nikdy nepřestala být velmi ostražitá vůči jakémukoliv nárůstu pravomocí Shromáždění, především v letech 1977-1979. Ukázalo se to například v okamžiku, kdy se parlament pokusil převzít iniciativu v oblastech, kde tradičně rozhodovali zástupci vlád – při pokusu o reformu společné zemědělské politiky a při snaze uměle navýšit doplňující

¹ Viz. WEINACHTER M., *Le double rêve inachevé*, op.cit., str. 110

² Robin Gabriel, svědectví in COHEN S. ET SMOUTS M.C., *La politique extérieure de VGE*, op.cit., str. 118-119

³ CHOPIN T., *Le Parlement européen*, op.cit., str. 159

rozpočet tím, že poslanci obešli obvyklé procedury¹. Francie vždy důrazně odmítla už hotovou věc. Toto tvrzení posilují i další události. Především když francouzský ministr zahraničí Louis de Guiringaud zdůraznil:

„Na volbu Shromáždění jsme se dívali ze stejné perspektivy, kterou se Francie dívala posledních dvacet let na celé evropské sjednocování, tedy Evropu založenou na konfедераčních základech. Věta v odstavci 12 závěrečného komuniké evropského summitu z 10. prosince 1974, týkající se rozšíření pravomocí Evropského shromáždění, nezavazuje žádnou vládu společenství včetně Francie.“²

K rozšiřování pravomocí evropských zákonodárců se negativně stavěli ještě Britové a Dánové, proto se tento problém postupně odsunul stranou a jednalo se už pouze o vlastním volebním systému. I tady se ale vyskytl jeden velký háček – otázka ohledně počtu poslanců a tedy zastoupení jednotlivých států na evropské úrovni. Přesněji řečeno šlo o to, kolik svých volených zástupců bude mít každý stát v Evropském parlamentu. Tento těžký oříšek měl původně rozlousknout návrh, který vypracoval výbor vedený holandským sociálním demokratem Schelto Patijnem, který ale Evropský parlament 14. ledna 1975 zamítl. Navrhovaná vyváženost hlasů se nesešla se souhlasem hned několika zemí, především Francie. Té se totiž nelíbilo, že se ruší princip rovnosti mezi „velkými“ zeměmi (tedy mezi Francií a Spolkovou republikou Německo) a že nové obsazení parlamentu mělo být založeno na demografické váze dané země. Tím by se Francie ocitla v nevýhodě, jelikož ve Spolkové republice žilo více obyvatel. Giscard proto vehementně hájil stanovisko, které počítalo se zachováním počtu rozdělených křesel pro každý stát, jak stálo v Římských smlouvách. V tomto okamžiku se francouzský prezident ukázal jako velmi schopný vyjednávač. Na zasedání Evropské rady v Lucemburku³ přišel s jednoduchým, ale účinným řešením – oba problémy od sebe oddělit a řešit je jeden po druhém:

„Je třeba vidět, že tu ve skutečnosti máme problémy dva: jeden se týká přímých všeobecných voleb a ten druhý revizí počtu křesel. (...) Budeme pokračovat v přemýšlení o přezkoumání počtu poslanců. Odpověď na tuto otázku se přitom váže na

¹ De la SERRE Françoise, *L'Europe communautaire et l'entente franco-allemande*, op.cit., str. 92

² Zpráva zahraničního výboru francouzského Národního shromáždění číslo 2973, červen 1977, str. 66 a 68

³ 1. a 2. dubna 1976

další a neměla by zapomínat na dvě starosti: na jedné straně abychom udrželi všeobecné hlasování jako demokratické vyjádření hlasů národů, na druhé straně abychom se vyhnuli rozdrčení malých a zaručili rovnost států. Tyto dvě myšlenky nemohou být vyjádřeny jednou a tou samou institucí. To všechno jasně ukazuje, že otázka vývoje počtu křesel se úzce váže na budoucnost evropských institucí. Teď je důležité řešit problém voleb beze změny počtu křesel, jak s ním počítá Smlouva. Pokud chceme změnit počet poslanců, musíme změnit Římskou smlouvu.“¹

Kompromisní návrh, který spočíval v „rozdělení obtížností“, tedy v odloučení otázky přímých všeobecných voleb od problému s rozdělením poslaneckých mandátů, nakonec slavil úspěch. Francouzský prezident získal podporu Spolkové republiky Německa, Belgie, Lucemburska, Itálie a Irska a vyvedl tak díky tomuto diplomatickému manévru jednání ze slepé uličky. Konečné řešení obou oddělených problémů přinesl bruselský summit 12.-13. července 1976, na kterém se zástupci všech zemí shodli na systému rozdělení zastupitelských míst. Dohoda pak byla oficiálně formulována tak zvaným Bruselským aktem z 20. září 1976,² který se skládá ze dvou textů. První z nich stanovil pravidla voleb poslanců do Evropského parlamentu, ten druhý určil, že budou voleni přímo lidem³. Valéry Giscard d'Estaing tak zaznamenal další vítězství. Podařilo se mu překonat všechny překážky na mezinárodní úrovni, prosadit nový volební systém a přitom zachovat takové rozložení sil v parlamentu, jaké odpovídalo francouzským představám – všechny čtyři nejlidnatější státy měly ve Shromáždění shodný počet poslanců. Navíc přitom sehrál důležitou roli nejen v iniciování této reformy, ale klíčově zakročil i v průběhu jejího vyjednávání. Jak se ale měl brzy přesvědčit, zápas ještě nebyl u konce. Prezidenta čekal další těžký souboj na domácí politické scéně.

3.1.2. Vzrušené politické a soudní debaty na francouzské scéně

Po podpisu Bruselského aktu musel každý signatářský stát tento dokument ratifikovat. Ve většině členských zemí proběhla procedura naprosto bez problémů. S výjimkou Francie. Tady se rozhořely staré spory: na jedné straně stáli zástupci levice

¹ Zkrácený proslov při jednání v Lucemburku, jak ho zaznamenal ve svých poznámkách ministr zahraničá Guiringaud, Archives nationales, citováno in CHOPIN T., *Le Parlement européen*, op.cit., str. 166

² Stanovil první přímé všeobecné volby do Evropského parlamentu na květen-červen 1978; mandát byl na pět let; europoslanci mohli být současně členy parlamentu členské země; v parlamentu zasedlo celkem 410 poslanců, Francie, Itálie, SRN a Velká Británie měly každá po 81 zástupcích.

³ Podrobnosti viz. např. CHOPIN T., *Le Parlement européen*, op.cit., str. 168-9

a politického středu, kteří podporovali princip přímých voleb; na druhé straně gaullisté a komunisté proti takovému kroku hlasitě protestovali. Politický problém spočíval zejména v tom, že vážně hrozila roztržka uvnitř pravicové většiny. Valéry Giscard d'Estaing se proto rozhodl, že než předloží smlouvu k ratifikaci parlamentu, nechá ji posoudit Ústavním soudem¹. Senát měl určit, jestli je poslední evropská smlouva v souladu s francouzskou ústavou. Poprvé zasedl 3. prosince 1976. Otázka, kterou musel soud řešit, přitom byla velmi delikátní, protože rozhodnutí měl mít zásadní politický dopad:

„Rozpaky Ústavního soudu v této kauze byly o to větší, že problém, ke kterému se měl vyjádřit, byl mnohem více politický než právní. Prezident republiky se také rozhodl soud svolat proto, aby „uvolnil“ napjatou atmosféru, aby snížil rostoucí napětí mezi politiky. Byla to velká událost, protože vůbec poprvé tak hlava státu využila v pravém slova smyslu svého práva tento soud svolat. (...) Hlava státu nepožadovala pouhé vyjádření nebo právní konzultaci, ale chtěla konečné rozhodnutí bez možnosti odvolání. V důsledku to znamenalo, že tak žádal o pomoc při řešení politického konfliktu.“²

Za této situace vydal soud po necelém měsíci své stanovisko³. V první řadě je třeba zdůraznit, že senát uznal přímé volby do Evropského parlamentu v souladu s francouzskou ústavou. Jeho výrok však byl opravdu šalamounský. Jedním dechem totiž dodával, že jakékoliv změny v pravomocích evropského shromáždění jsou protiústavní! A nejen tyto změny:

„Žádný z ústavních textů nepovoluje přenos celé nebo části národní suverenity na jakoukoliv mezinárodní organizaci. (...) Tím je jasně odsouzena teorie nepřetržité evropské integrace, postupné sklouzávání k institucím nadnárodního a později federálního typu.“⁴

¹ Le conseil constitutionnel, Ústavní rada. Svolává ji prezident, premiér, předsedové obou komor parlamentu nebo skupina 60 poslanců či senátorů.

² FAVOREU Louis et PHILIP Loïc, *Jurisprudence du Conseil constitutionnel. Elections au suffrage universel direct des membres de l'Assemblée européenne*, in *Revue du droit public* n°1, janvier-février 1977, str. 132

³ Rozhodnutí č.76-71 DC z 30. prosince 1976

⁴ idem

Soudní rozhodnutí bylo na první pohled vyvážené a odráželo všechny tehdejší politické názory. Právě proto si žádá alespoň krátký komentář. Někteří historici ho označují za silně restriktivní. Soud sice povolil zavedení přímých voleb do Evropského parlamentu, ale současně toto vyjádření působí jako snaha zablokovat další možný rozvoj nadnárodní složky Evropského společenství¹. Takové označení je ale podle názoru jiných odborníků jen velmi mírné a nepostihuje všechny důsledky tohoto rozhodnutí francouzské nejvyšší soudní instance. Alfred Grosser dokonce neváhal nazvat tuto interpretaci Ústavy jako vysoce protievropskou². Podle něj totiž toto rozhodnutí zpětně odsuzuje také Evropské společenství uhlí a oceli a Římské smlouvy, protože víceméně zakazuje jakékoliv prohlubování evropské integrace. Pokud by takové rozhodnutí mělo být vzato do důsledků, musela by Francie okamžitě z Evropských společenství vystoupit, protože částí své suverenity se v některých oblastech skutečně vzdala. Tento do krajnosti dohnaný rozbor možná působí poněkud přehnaně. Musíme si ale uvědomit, že téma Evropského parlamentu budilo v té době opravdu velké vášně a někteří politici se pak mohli tímto výrokem všemi uznávané instituce hájit. V každém případě lze toto rozhodnutí ohodnotit jako dvojsečné a mohlo posloužit oběma stranám sporu.

Alfred Grosser se na stejném místě pozastavuje ještě nad jednou věcí. Podle Ústavního soudu byl Evropský parlament v nové formě přijatelný jen proto, že neměl v podstatě žádnou moc. Historika ale překvapuje přístup francouzského prezidenta. Valéry Giscard d'Estaing se totiž rozhodl hrát podle pravidel, která mu soud narýsoval. Akceptoval soudní rozhodnutí a žádal od poslanců ratifikaci Bruselského aktu, přičemž se o tento přinejmenším kontroverzní soudní výrok nebál opřít. V našich očích je ale tato prezidentova reakce celkem pochopitelná. Pro hlavu státu bylo důležité, že má v ruce dokument o souladu přijímaného zákona s francouzskou ústavou, a to mu stačilo bez ohledu na typ použité argumentace. Současně se domníváme, že Giscard stejně neměl příliš na výběr. Pro prosazení smlouvy mezi politiky potřeboval sebemenší podpůrný dokument, který mu dával alespoň minimální šanci na to, že odpůrce reformy Evropského parlamentu obrátí na svou stranu. Politická debata však byla velmi ostrá.

¹ GERBET Pierre, *La construction de l'Europe*, Editions Imprimerie nationale, Paris 1994, str. 394-395

² GROSSER Alfred, *Un „giscardisme“ en politique extérieure?*, in COHEN S. et SMOUTS M.C., *La politique extérieure de VGE*, op.cit., str. 415

Rozhodnutí Ústavního soudu uspokojilo poslance ze sociální demokracie a politického středu, gaullisté ale zůstávali nadále rozděleni a komunisté dál projevovali hlasitý odpor. Na úvod je třeba poznamenat, že veřejné mínění bylo většinou pro přímou volbu europoslanců. Jak dokládají průzkumy, které si nechala dělat Komise pravidelně od roku 1973 (Eurobarometr), tak počet stoupců přímých voleb vzrostl z 50% dotázaných osob v roce 1973 na 75% o šest let později¹. Francie společně s Belgií přitom zaznamenaly nejvyšší nárůst počtu stoupců této reformy – o 18%. Francouzská politická scéna, zejména pravice, zůstávala v dané otázce rozdělená. Přestože oba navrhované zákony, které prezident předložil Národnímu shromáždění ke schválení, byly sepsány tak, aby předešly nepřízni gaullistů a komunistů. První text zakazoval a priori veškeré rozšiřování pravomocí Evropského parlamentu, které by nebylo schváleno v souladu s již přijatými smlouvami a s francouzskou ústavou. Druhý zákon navrhoval zavést ve Francii volby do evropského shromáždění podle poměrného klíče. Přes veškerou prezidentovu snahu prohlásil předseda RPR Jacques Chirac, že jeho strana zastává k oběma zákonům silně rezervovaný postoj. Důvodem byly obavy ze ztráty nezávislosti a národní suverenity. Zajímavé je, že stejně argumentovali také francouzští komunisté.

Nehodláme na tomto místě podrobně rozebírat celou cestu, kterou musely tyto zákony absolvovat, než vstoupily v platnost². V okamžiku, kdy Valéry Giscard d'Estaing začal cítit přehnaný odpor k nabízené legislativě, rozhodl se necouvnout. Namísto toho zvolil poněkud nestandardní řešení. Postupoval podle článku 49 francouzské ústavy a spojil tak přijetí těchto zákonů s vyslovením nedůvěry vládě, kterou řídil Raymond Barre³. Prezident zdůvodnil na zasedání vlády 14. června 1977 své rozhodnutí tím, že se jednalo o otázku národního zájmu. K tomuto kroku přistoupil až na poslední chvíli, pouhý den před parlamentním hlasováním. Rozhodně nejevil přílišné nadšení z toho, že zákon vlastně neprojde řádným hlasováním a nezíská tak jasnou kýženou podporu většinové části politického spektra. Můžeme se domnívat, že hlava státu se až do posledního okamžiku snažila vyhnout zbytečné konfrontaci s nejdůležitější částí parlamentní většiny a silovému řešení problému. Okolnosti ho ale

¹ CHOPIN T., *Le Parlement européen*, op.cit., str. 174

² Podrobnosti viz. BECKER J.J., *Crisis et alternances*, op.cit., nebo BERSTEIN S., *Chef de l'Etat*, op.cit., str. 214

³ Článek 49 říká, že „předseda vlády může požádat Národní shromáždění o důvěru“ v souvislosti s nějakým zákonem a že takový text bude považován za přijatý, pokud většina poslanců nevysloví vládě nedůvěru.

nakonec donutily přece jen k němu přistoupit. Evropská debata tak rozpoutala vnitropolitický konflikt, kde proti sobě stáli předseda gaullistické strany a prezident republiky. Poslední hodiny věnované parlamentní diskusi ovládl hlavně bývalý Giscardův předseda vlády, který v ohnivém vystoupení projevil svůj zásadní nesouhlas s principem návrhu, jenž byl předložen ke schválení už i jeho vládě. Ve své řeči se obrátil přímo na premiéra Raymonda Barra:

„Vy víte velmi dobře, že jsem s tímto textem nikdy nesouhlasil. Vy víte velmi dobře, že co se evropských záležitostí týče, všechna jednání se vedla bez přítomnosti předsedy vlády. Vy víte, pane Barre, že jsem mnohokrát vyjádřil hlavě státu své výhrady (...), že jsem německému kancléři dal najevo naprosté a bezvýhradné nepřátelství k tomuto návrhu.“¹

Přes vzrušenou debatu žádný z poslanců nevyslovil do nutných čtyřiaadvaceti hodin vládě nedůvěru, takže návrh zákona schvalující Bruselský akt byl přijat. Rozhodnutí o přijetí zákona o přímých všeobecných volbách do Evropského parlamentu posvětil 23. června také francouzský Senát. Po dlouhé bitvě si tak francouzský prezident mohl konečně oddychnout. Dosáhl svého. První volby do Evropského parlamentu se mohly uskutečnit.

3.1.3. Podivně napjaté volby

„Politická událost evropského roku.“ To byly podle tehdejšího ministra zahraničí Jeana François-Ponceta přímé volby do Evropského parlamentu². Přestože už ale v rámci evropského shromáždění existovaly nadnárodní politické strany zahrnující podobně smýšlející politické formace z členských zemí, odehrálo se první lidové hlasování v podobném duchu jako volby do Národního shromáždění a šlo v nich především o vnitropolitická témata. První volby charakterizovaly boje mezi národními politickými stranami. Evropská témata se v centru pozornosti objevovala jen velmi zřídka. Z tohoto pohledu i rychlá analýza předvolební kampaně ukázala, že ve Francii bylo téma Evropy jedním z rozdělovacích faktorů obou hlavních politických táborů.

¹ Chirac Jacques, Assemblée nationale, zasedání 15. června 1977, oficiální zápis, str. 3809 in CHOPIN T., Le Parlement européen, op.cit., str. 179

² Proslov před poslanci Evropského parlamentu 17. ledna 1979

Mezi příznivci dalšího budování Evropy a odpůrci této myšlenky se nově vytvořily nepřekonatelné propasti. Na francouzské scéně současně vznikl kdysi nepředstavitelný konsensus mezi pravicovými gaullisty a komunisty. To svádí k myšlence, že ani politické hranice nejsou neměnné.

Na tomto místě se nehodláme zabývat situací na levicové straně politického spektra. Mnohem více nás ovšem zajímá vývoj uvnitř pravice, ke které se řadil Valéry Giscard d'Estaing. Gaullistické Sdružení pro Republiku (*Rassemblement pour la République*, RPR), které postupem času přestávalo čím dál tím víc být solidární s francouzským prezidentem, vedlo vůči Společenství velmi kritickou kampaň, přičemž zdůrazňovalo potřebu ochrany národní nezávislosti proti bruselské technokracii. Jacques Chirac sestavil kandidátku pod názvem „Obrana francouzských zájmů v Evropě.“ Většina programových brožurek strany v této volební kampani neustále dokola rozebírala téma „ohrožené Francie“, zemi zaplnila gaullistická hesla ve stylu „Evropa ano, Francie především“ nebo „Ne silám, které se chtějí vzdát.“¹ Oproti tomu s prezidentem spřízněná strana sjednocených centristů² postavila kandidátku v čele s tehdy populární političkou Simone Veil, která umírněně bojovala za Evropu postavenou na konfederálním modelu, jenž by neumožňoval rozšíření pravomocí Evropského parlamentu. Kandidátka, která dávala jasně najevo svou podporu prezidentově evropské politice, tak měla lovit stejné voliče jako její blízký soupeř. Důraz byl přitom kladen právě na zabránění nárůstu pravomocí evropského shromáždění. To doložil francouzský prezident i v už jednou citovaném proslovu v alsaském Hoerdtu:

„Jde jen o aplikaci Římské smlouvy, nic víc ani nic míň, v perspektivě vytvoření organizace ve stylu konfederace.“³

Napětí mezi oběma pravicovými tábory po celou dobu kampaně neustále narůstalo. Slovní útoky zejména ze strany gaullistů chvílemi dosahovaly opravdu nevídané ostrosti a agresivity. Nepochybným vrcholem ale v tomto smyslu byla již

¹ „Non aux forces de l'abandon“. Viz. CHOPIN T., *Le Parlement européen*, op.cit., str. 182

² Union pour la démocratie française, Unie pro francouzskou demokracii, založená 1. února 1978

³ Giscard d'Estaing Valéry, Hoerdt, 15. května 1979, in CHOPIN T., *Le Parlement européen*, op.cit., str. 183

zmíněná Chiracova Cochinská výzva ze 6. prosince 1978. Předseda RPR zaútočil na prezidenta nepřímo, ale tak, aby bylo jasné, na koho naráží. Přitom ho velmi nevybíravě označil za zbabělce, který kapituloval před Němci. Bývalý předseda vlády pranýřoval prezidentovu kandidátku jako „stranu cizinců“¹. V textu bez servítek hromadně odsuzoval „nadnárodní politiku, ekonomickou podřízenost a smazání Francie z mezinárodní scény.“² Chirac si přitom dal velkou práci s tím, aby řekl přesně, co chtěl, a aby to tak voliči také pochopili. Nečekaně prudká slovní smršť vzbudila překvapení a výhrady i mezi členy RPR. Pro gaullistického předsedu byl ale mnohem nepříjemnější fakt, že se navíc zcela minula svým účinkem.

První přímé volby do Evropského parlamentu se odehrály v neděli 10. června 1979. Vyznačovaly se několika zvláštnostmi. Především se jich zúčastnilo poměrně málo voličů. K urnám nedorazilo plných 38,79% oprávněných voličů. I přes tak nízkou volební účast, která by podle politologů neměla hrát do karet socialistům a UDF, protože jejich voliči se nevyznačují velkou disciplínou, vyneslo hlasování do čela kandidátku vedenou Simone Veil. UDF získala 27,6% hlasů a nechala RPR daleko za sebou (18,1%). Chirakovci tak museli spolknout velmi hořkou pilulku v podobě nejhoršího volebního skóre v dějinách gaullistických hnutí. Oproti tomu Valéry Giscard d'Estaing se najednou ocitl na koni. Jeho politická síla se překvapivě stala nejsilnější složkou pravicové většiny. Samozřejmě, že ne reálně. V Národním shromáždění prezident stále nedisponoval jasnou většinou, která by za ním stála za každé situace. Získal ale obrovskou naději, že ze svého středového a liberálnějšího názorového proudu učiní novou francouzskou politickou hnací sílu. Výsledky mluvily za vše – vypadalo to, že dny gaullistů jsou sečteny. Giscard mohl slavit velký úspěch. Otevřeně se pyšnil tím, že jeho orientaci na francouzsko-německou spolupráci a na budování Evropy většina Francouzů schválila. Vzhledem k tomu, kolik lidí k volbám nepřišlo a kolik jich hlasovalo pro jeho odpůrce, je ale třeba brát taková prohlášení s velkou rezervou. Navíc toto vítané vítězství nijak neřešilo jeho situaci na domácí politické scéně. Francie zůstávala rozdělená na čtyři víceméně stejně silné politické tábory, přičemž prezidentova vláda i dál zůstávala závislá na parlamentní podpoře gaullistických poslanců.

¹ „Le parti de l'étranger“, podobný výraz jako v Česku známá pátá kolona.

² Citováno in BECKER J.J., *Crises et alternances*, op.cit., str. 160

Přes prezidentovu zjevnou spokojenost historici neopomněli poznamenat, že první přímé volby do Evropského parlamentu žádným velkým úspěchem nebyly. A netýká se to pouze slabé volební účasti, která potvrdila fakt, že evropské téma nechává mnoho Francouzů naprosto chladnými. I když se prezidentův tým ocitl na prvním místě, podle mnoha politologů a komentátorů k žádnému velkému přeskupení sil v rámci pravice nedošlo. Pravicoví voliči jen chtěli v tomto hlasování potrestat příliš konfrontační Chirakův styl. Navíc neměli těžkou volbu. Jak bystře poznamenal François Goguel, celá volební kampaň přinesla jednoznačný úspěch gaullistického pohledu na Evropu.¹ Nikdo z poslaneckých kandidátů nehájil nebo přinejmenším nezmínil prohlubování evropské integrace a v žádném případě nezastával vstřícný postoj k posilování nadnárodních složek v rámci Evropského společenství. Jak už jsme ukázali výše, Giscard během svého působení v prezidentském úřadě zřetelně propagoval spíš model evropské konfederace, čímž se minimálně z tohoto pohledu zařadil do linie dědiců generála de Gaulla a prezidenta Pompidoua. Nic na tom neměly změnit ani přímé volby europoslanců. Jak podtrhl sám prezident v rozhovoru pro německý týdeník Spiegel:

„Evropská konfederace se bude opírat o tři pilíře: výkonný reprezentovaný Evropskou radou, administrativní pro společné záležitosti reprezentovaný Komisí a pilířem s poradní a legislativní funkcí reprezentovaný Shromážděním: tyto tři pilíře budou od sebe odděleny: oddělení moci je nezbytným rysem konfедераčního uspořádání, které respektuje a udržuje strukturu národních států.“²

Přímé volby do Evropského parlamentu se tak sice staly dalším z důležitých milníků v procesu evropské integrace, ale v té době nijak zásadně nezměnily fungování evropských institucí. Vložená očekávání splnily jen velmi částečně. Opravdu mírně změnily základy legitimacy tohoto orgánu, když nepřímý mandát vystřídal mandát odvozený. Jen zvýraznily demokratičnost Společenství tím, že občané mohli mít pocit, že se alespoň nepřímo, prostřednictvím svých zástupců, podílejí na přijímaných rozhodnutích. Jenže jak správně poznamenala Juliet Lodge:

¹ BECKER J.J., *Crises et alternances*, op.cit., str. 162

² Giscard d'Estaing Valéry, Spiegel 1. ledna 1979, citováno in CHOPIN T., *Le Parlement européen*, op.cit., str. 186-187

„Samotný fakt, že parlament byl zvolen přímo, ještě nestačil a nestačí k tomu, aby zavedl demokratické postupy ve všech oblastech a aby dodal legitimitu jednotlivým mocenským nástrojům Společenství.“¹

Legitimita zatím europoslancům chyběla a stejně tak si měli ještě nějakou dobu počkat na toužené rozšíření svých pravomocí. K prosazení takových opatření chyběla v té době v evropských zemích politická vůle a ani jeden z tahounů integračního procesu, Francie ani Spolková republika Německo, se do tohoto boje nehnal. Důležité ale je, že francouzskému prezidentovi se podařilo prosadit alespoň tu první, počáteční změnu. A i když se na vypracování návrhu a následném protlačování volebního plánu trnitou cestou jednání na všech úrovních podílelo vícero činitelů, v tomto případě nelze Valérymu Giscardovi d'Estaingovi upřít jeho zásluhy. Jako opravdový státník nejen oživil myšlenku přímých voleb v pravý čas, ale také dokázal ve správný okamžik zasáhnout a posunout ji k zavedení do praxe. Svými dvěma dovršenými aktivitami v oblasti evropských institucí tak Giscard obnovil proces budování Evropy. Tím však jeho snahy neskončily. Hlava Francie měla ještě jeden dlouhodobý a mnohem ambicióznější plán – jednotnou evropskou měnu.

¹ LODGE Juliet in TELO Mario et MAGNETTE Paul, *Repenser l'Europe*, Complexe, Bruxelles 1996, citováno in du RÉAU Elisabeth, *L'Europe en mutation: de la guerre froide à nos jours*, Hachette supérieure, Paris 2001, str. 82

3.2. Evropský měnový systém

3.2.1. Zhoršující se ekonomická situace

Evropský měnový systém se počítá mezi tři velké evropské „skutky“ Valéryho Giscarda d'Estainga. Jeho zrod přitom nebyl o nic lehčí, než tomu bylo u dvou předchozích reforem Evropské rady a Evropského parlamentu. Zavedení systému mělo velké dopady na vnější vztahy: na roli Francie v rámci Společenství a opět na otázku národní suverenity, protože vše, co se dotýká měny, dotýká se i státní suverenity. Současně mělo důsledky také na domácí scéně, protože jakékoli měnové rozhodnutí se odrazí na hospodářství dané země. Cílem této práce není podrobně popisovat, jak ke schválení EMS došlo. Nemůžeme ale opomenout některé základní události, které vedly k jeho spuštění. Ani v tomto případě se nedá říct, že by francouzský prezident přišel s novým a převratným řešením. Zmínka o provázanosti měn na společném evropském trhu se objevila už v Římských smlouvách. Ale otázka hospodářské a měnové unie tehdy ještě nebyla na pořadu dne. Tam se objevila až po krizích, které potkaly britskou libru a americký dolar – poprvé se k ní evropští státníci přihlásili na summitu v Haagu roku 1969.

Proti sobě tehdy stály dvě vize. Na jedné straně Němci podporovali „ekonomický“ postup: začít harmonizací krátkodobé hospodářské politiky a rozpočtových politik, přičemž evropská měna by byla vrcholem takového procesu. Francie, kterou už začínala sužovat vysoká nezaměstnanost a platební deficity, si uvědomovala, že konvergence s vysoce konkurenceschopnou Spolkovou republikou s pevnou měnovou a fiskální disciplínou by ji dostala pod velký tlak. Paříž proto navrhovala dát přednost měnové spolupráci. Bonn měl Francii pomoci při řešení jejích hospodářských problémů a důsledků nestabilní měny. Tady se ale Němci obávali, že tak budou donuceni podporovat slabé měny. Vypracováním kompromisního návrhu, který spojoval oba cíle v jeden, byla pověřena komise lucemburského premiéra Paula Wenera¹. Podle její závěrečné zprávy měly země, které se projektu měnové unie rozhodly účastnit, omezit fluktuace svých směnných kurzů a současně přistoupit ke

¹ Detailnější popis celého procesu viz FRANK Robert, *Pompidou, le franc et l'Europe*, in *Georges Pompidou et l'Europe*, konference 25.-26. listopadu 1993, Complexe, Bruxelles 1995, str. 339-369

koordinaci svých měnových a fiskálních politik.¹ V první fázi nakonec došlo kvůli odporu Francie pouze ke stanovení nových rozmezí směnných kurzů. První samostatný praktický krok ve směru evropské měnové integrace učinili ministři financí Francie a Spolkové republiky Německa v únoru roku 1972, kdy se v Paříži dohodli na zúžení směnných kurzů na 2,5% od nejslabší k nejsilnější měně. Shodou okolností tyto funkce tehdy zastávali právě Giscard a Schmidt. O měsíc později toto opatření přijala také Rada ministrů Evropského společenství. To se pak začalo označovat jako „evropský had v dolarovém tunelu“². Summit se navíc vyslovil pro uskutečnění projektu hospodářské a měnové unie do konce desetiletí. Tyto ambice se ale ukázaly poněkud přehnané.

Systém totiž moc dlouho nefungoval. Postupně ho začala opouštět jedna evropská měna za druhou³. V hospodářské situaci, kterou těžce poznamenala ropná krize a domácí tlaky na udržení zaměstnanosti i na úkor makroekonomické stability se postupně had proměnil v markovou zónu, kde kromě ní zůstaly jen holandský gulden a belgický frank. Namísto pokroku měnová unie oproti šedesátým letům spíš ustupovala. Většina ekonomů se shoduje na tom, že nikdy nebyly ekonomické politiky jednotlivých zemí tak protikladné jako v tomto období, zejména po dopadu prvního ropného šoku. Mohly za to tři hlavní faktory: nebyvale silná krize, kdy dolarovou krizi ještě znásobil nedávný ropný šok; nedostatek politické vůle k hledání společných řešení na evropské úrovni; rozdílné chápání toho, co vlastně znamená hospodářská a měnová unie. Všechny snahy alespoň částečně zkoordinovat měnové, ekonomické a finanční politiky proto ztroskotaly. Zdálo se, že měnová unie upadne zase na delší dobu do zapomnění. Ale nestalo se tak.

3.2.2 Zlomový rok 1978

Nepříznivá situace se pozvolna začala otáčet. Roku 1976 se změnil kontext ve třech klíčových zemích – Spojených státech, Spolkové republice Německa a Francii. Důležitým prvkem pro další vývoj kolem Evropského měnového systému byl nástup nového francouzského premiéra. Valéry Giscard d'Estaing si totiž za Chirakova

¹ Viz. např. LUŇÁK Petr, *Západ*, op.cit., str. 269

² Jednotlivé měny se totiž mohly pohybovat vůči dolaru v pásmu 4,5% a v užším pásmu k sobě navzájem.

³ Již v červnu 1972 britská libra, krátce potom irská libra, na začátku roku 1973 italská lira, v únoru navíc začaly evropské měny společně plavat vůči dolaru. Rozpad „hadu“ pak pokračoval, na jaře 1974 ho opustila i Francie. Viz. např. FRANK Robert, *Les problèmes monétaires et la création du SME*, in BERSTEIN S. ET SIRINELLI J.F., *Les années Giscard*, op.cit., str. 15-17

nástupce vybral Raymonda Barra. Volbou tohoto technokrata a liberálního ekonoma, který měl zkušenosti z evropské Komise, dal zřetelně najevo, kterým směrem se jeho politika hodlá dál ubírat. Tohoto nezkušeného politika dosadil do funkce možná i proto, že Barre se už v minulosti účastnil hloubkových studií možností případného jednotného měnového systému, které si nechal udělat na konci šedesátých let Jean Monnet. Na těchto pracích se podíleli také Giscard de la Tourette se Schmidtem. Nový ekonomický program, kterým se prezentovala Barrova vláda, navíc dokázal uklidnit Bonn. Tak zvaný Barrův plán¹ totiž zaváděl opatrnou politiku měnové a rozpočtové disciplíny, což Spolková republika kvitovala s povděkem, protože považovala navrhovaná opatření za dobrou cestu ke stabilitě francouzského hospodářství. Práce na Evropském měnovém systému mohly začít především proto, že makroekonomická situace Francie se zlepšovala a země galského kohouta se už nemusela za své hospodářské výsledky před svým úspěšnějším sousedem tolik stydět: její platební bilance se opět dostala do plusu, úrokové sazby se udržovaly na stejné úrovni, francouzský frank byl stabilní.²

Dalším důležitým článkem, který přispěl k obrození myšlenky EMS, byla změna myšlení německých politiků, především pak západoněmeckého kancléře. Helmut Schmidt se totiž nečekaně vzdal myšlenky, kterou až do té doby vehementně bránil – že by jednotná měna měla být až vrcholem, jakousi korunou sladování evropských ekonomických politik. Měl k tomu jediný důvod: zhoršení německo-amerických vztahů po nástupu nového prezidenta, demokrata Jamese Cartera. Carterova hospodářská politika podvrátila Schmidtovu důvěru ve schopnost Ameriky vést západní svět v ekonomické oblasti³. Pád dolaru, laxní americká měnová politika a její neblahé dopady na západoněmeckou marku a celé spolkové hospodářství dovedly kancléře k myšlence podpory evropského řešení problému měnové nestability. Evropané se rozhodli chránit dalším pokusem o měnovou integraci v rámci Evropského společenství. Společné prohlášení, které to potvrzovalo, vydali oba politici v únoru 1977.

Konkrétní jednání ale nezačala hned. Zabránil tomu francouzský politický kalendář. Země žila až do léta 1978 parlamentními volbami, ve kterých hrozilo, že pravice přijde o svou většinu v poslanecké sněmovně. Giscard se proto musel dlouhou

¹ Detaily viz. BECKER J.J., *Crises et alternances*, op.cit., str. 75

² Viz např. WEINACHTER M., *Le double rêve inachevé*, op.cit., str. 133

³ Zásadní ránu jeho důvěře zasadily Jamajské dohody z roku 1976, které počítaly s plovoucími kurzy měn, což vedlo velkým fluktuacím dolaru a nestabilitě evropských měn

dobu soustředit především na obhajobu většinové pozice v Národním shromáždění. K akci na evropském poli mohl přejít až poté, co francouzští voliči potvrdili pravicovou většinu v parlamentu i pro další volební období¹. Podle archivů se zdá, že celý systém vymysleli sami vrchní představitelé obou zemí, že přijatá rozhodnutí předcházela společným poradám, že poradci dopisovali své připomínky k návrhům až dodatečně, v okamžiku, kdy už byly jednotlivé části návrhu dávno schváleny. Jak dokládá většina historiků, kteří mohli prostudovat primární prameny², celý projekt skutečně vypracovali Valéry Giscard d'Estaing a Helmut Schmidt, a to převážně sami. Oba muži totiž předpokládali, že státní úředníci a pracovníci centrálních bank by se nezbavili svých tradic a předsudků, snažili se udržet si své výsady a kladli by přijetí tohoto projektu velký odpor. Oba státníci proto společně pracovali nejen na hlavních rysech celého systému, ale sami ho promýšleli až do nejmenších detailů, aby ho teprve potom dali přímo a osobně ke schválení svým evropským kolegům. Jak poznamenala Michèle Weinachter:

„Oba muži drželi svůj záměr v téměř naprostém utajení, aby co nejvíce oddálili vzpouru, která by mohla celý projekt zahubit už v zárodku a která opravdu vznikla po jeho zveřejnění.“³

Dvojice představila svůj návrh na schůzce hlav států Evropského společenství v Brémách 6.-7. července 1978. Jeho podstatou byly pevně stanovené, ale zároveň přizpůsobitelné směnné kurzy. Měnový systém vyrůstal na pozůstatcích někdejšího hada, ale byl obohacen o některé prvky. Osu systému představovala nová měnová jednotka ECU (European currency unit – Evropská měnová jednotka). Toto označení znamenalo pro Francouze důležitý symbol – anglická zkratka je totiž totožná se jménem středověkého francouzského platidla. ECU byla košovou měnou sestávající z jednotlivých evropských měn, které byly v případě potřeby přeskupeny každých pět let. Každá měna byla procentuálně zastoupena podle síly své ekonomiky. ECU měla začít fungovat jako základní účetní jednotka a nahradit nestabilní dolar. Kurs ostatních měn mohl vůči ní fluktuovat o 2,25%⁴. Okolo některých bodů sice panovaly neshody,,

¹ Viz. např. BOTHOREL J., *Le pharaon*, , op.cit., str. 310-318

² WEINACHTER M., *Le double rêve inachevé*, op.cit., str. 136 nebo FRANK R., *Les problèmes monétaires*, op.cit., str. 20

³ WEINACHTER M., *Le double rêve inachevé*, op.cit., str. 136

⁴ Srozumitelný popis fungování systému nabízí Petr Luňák ve své knize *Západ*, op.cit., str. 282-285

ale konzultace v Aix-en-Chapelle v polovině září 1978 a vyjednávací schopnosti tehdejšího předsedy Evropské komise, britského labouristy Roy Jenkinse, je umožnily vyřešit. Spuštění systému nakonec ještě oddálil francouzsko-německý spor o otázku změny systému kompenzací zemědělcům v rámci Společné zemědělské politiky¹. Evropský měnový systém tak vstoupil v platnost 13. března 1979.

3.2.3. Třetí úspěch?

Filozofie Evropského měnového systému vychází v mnoha bodech z francouzských myšlenek, které Valéry Giscard d'Estaing důrazně prosazoval. Nový evropský Bretton Woods zůstával vysoce pragmatickým opatřením. Nebyla to žádná hospodářská a měnová unie, která by výrazně transformovala politické instituce. Od zavedení tohoto systému si francouzský prezident se západoněmeckým kancléřem slibovali dosažení několika cílů, a to jak ekonomických, tak politických. Na evropské úrovni měl pomoci zlepšit situaci na evropském trhu a nepřímo přinést větší zisky evropským firmám. Vzhledem ke zbytku světa měl EMS umožnit lépe odolávat neustálým výkyvům hodnoty amerického dolaru a stabilizovat Evropu. A konečně měl vést k posílení evropské jednoty, protože v dlouhodobém horizontu měl vyústit v zavedení jednotné evropské měny, která by se vyrovnala americkému dolaru a japonskému jenu. O dvacet let později Valéry Giscard d'Estaing přiznal:

„Už tehdy jsme měli v hlavě jednotnou měnu. Proto jsme oznámili vytvoření, někdy v budoucnosti, evropského měnového fondu, čili vlastně embrya centrální banky.“²

Tento poslední cíl v té době ještě oba státníci neprezentovali. Nepochybně proto, aby zabránili možným polemikám nad velmi citlivým tématem. V každém případě Evropský měnový systém byl v první řadě technickým prostředkem pro boj s měnovou krizí, zaručoval Evropě větší autonomii ve vztahu ke Spojeným státům. Jak poznamenali někteří historici, v tomto postoji se Giscard opět přiklonil ke

¹ Valéry Giscard d'Estaing původně nebyl ochoten učinit německé straně tolik ústupků, kolik Schmidt požadoval. Nakonec se oba politici dohodli 23. února 1979, když došlo ke klasické výměně „něco za něco“, viz Weinachter M., *Le double rêve inachevé*, op.cit., str. 138

² VGE, *Le Nouvel Observateur* 31. prosince 1998

gaullistickému vidění světa, kde se „evropská Evropa“ vymezuje vůči Americe¹. Podle cílů to skutečně gaullistické ideologii odpovídá, použité prostředky ale nikoliv. Je jen velmi málo pravděpodobné, že by Charles de Gaulle souhlasil s projektem jednotné evropské měny. Zejména vzhledem k tomu, že by to s sebou neslo určitou ztrátu suverenity. Dokonce i George Pompidou se zdráhal kvůli těmto možným dopadům jednotnou měnu přijmout. Valéry Giscard d'Estaing ale před těmito perspektivami neuhýbal, právě naopak. Zatímco Pompidou se obával, že Evropský měnový systém udělá z Evropy zónu marky, Giscard tvrdil, že EMS je potřebný hlavně proto, že vytvoření zóny marky zabrání. V tom se ovšem mýlil, pravdu nakonec měli skeptici².

Oproti projektu hospodářské a měnové unie z poloviny sedmdesátých let se Evropský měnový systém vyznačoval mnohem větší mírou koordinace hospodářských politik, díky čemuž poměrně úspěšně fungoval. Na druhou stranu se ani tentokrát nepodařilo vytvořit neutrální, symetrický systém. Nenaplnily se naděje jeho tvůrců a systém jen velmi nedokonale přispěl ke konvergenci ekonomických politik. Jak doložil Paul Fabra, samotný systém nezmenšil rozdíly mezi inflací a úrokovými sazbami a ještě méně zneutralizoval dopad rozsáhlých fluktuací dolaru na evropskou měnovou scénu³. Marka navíc opravdu postupně začala hrát rozhodující roli. Měnovou politiku Bundesbanky jako ústřední banky nejsilnějšího evropského hospodářství tak musely v podstatě následovat všechny účastnické země, pokud chtěly udržet pevný směnný kurs.

Většina historiků přes některé kritické výhrady považuje prosazení tohoto Giscardova opatření za úspěch. Někteří neopomenou oprávněně poznamenat, že to není pouze jeho zásluha. Minimálně stejným dílem se na zavádění EMS podílel i západoněmecký kancléř Helmut Schmidt. Oba přitom udělali dvě důležité změny v chápání měnové politiky. Spolková republika Německa přijala větší měnovou solidaritu i s tím, že bude na Evropu doplácet, zatímco Francie souhlasila s bojem proti inflaci. Francouzskému prezidentovi se tak sice nepodařilo vytvořit jednotnou měnu, ale díky tvrdosti západoněmecké marky mohl na domácí scéně alespoň bojovat s tlaky na hospodářskou expanzi. Dobré fungování jím zavedeného systému navíc podle některých

¹ WEINACHTER M., *Le double rêve inachevé*, op.cit., str. 138

² Idem, str. 139-140

³ FABRA Paul, *La politique monétaire internationale de Valéry Giscard d'Estaing* in COHEN S. ET SMOUTS M.C., *La politique extérieure de VGE*, op.cit., str. 150

historiků přinejmenším usnadnila vyjednávání, která vyústila v podpis Maastrichtské smlouvy a zavedení měnové jednotky euro¹. Robert Frank navíc přiznává Giscardovi ještě další zásluhy. Jelikož myšlenku jednotné měny později přijali za svou, i když v částečně modifikované podobě, jak prezident Mitterrand, tak i gaullistické hnutí pod Chirakovým vedením, Frank z toho vyvozuje, že se Giscardovi podařilo prostřednictvím založení dobře fungujícího Evropského měnového systému změnit k lepšímu náhled těchto dvou francouzských politických formací na evropskou politiku². Aniž bychom chtěli snižovat zásluhy francouzského prezidenta z druhé poloviny sedmdesátých let, tato interpretace se nám zdá přehnaná. Autor se v tomto případě zjevně snaží spíš vyprovokovat další diskusi o Giscardově evropském odkazu. Své tvrzení navíc nedokládá dostatečnými argumenty. Proto ještě jednou opakujeme. Evropský měnový systém, na jehož vybudování má Valéry Giscard d'Estaing obrovský podíl, se skutečně řadí mezi jeho úspěšnější politiky a v jeho seznamu zavedených opatření se právem vyjímá na předních místech. Z hlediska evropského integračního procesu ale podle nás o tak zásadní posun nejde.

¹ FRANK R., *Les problèmes monétaires et la création du SME*, op.cit., str. 25

² Idem

3.3. Giscard jako hlavní tahoun evropské integrace?

3.3.1. Rozšíření Evropského společenství

Polovina sedmdesátých let přinesla Evropě ještě jednu důležitou novinku. Na jihu kontinentu se tři původně diktátorské režimy začaly pomalu transformovat v klasické západoevropské demokracie. 25. dubna 1974 se z půlstoleté diktatury založené Antoniem de Oliveirou Salazarem vymanilo Portugalsko¹. Jen o několik měsíců později, po neúspěšném pokusu o převrat na Kypru a jeho připojení k Řecku, se Řekové zbavili své vojenské junty. A 30. října 1975 zemřel španělský diktátor Franco. Po čtyřech desetiletích autoritativní vlády se do čela státu postavil král Juan Carlos a země nastoupila cestu k demokracii. Tyto obraty ostatní evropské politiky potěšily, protože se díky nim rozšířil počet podobně uspořádaných a demokraticky fungujících zemí, současně jim ale přinesly řadu starostí. Všechny tyto demokracie byly velmi mladé a zcela vážně hrozilo, že snadno sklouznou buď zpět do pravicové diktatury, nebo se obrátí podle komunistického vzoru doleva². Bylo tedy v zájmu Evropy udržet je na své straně, a proto i přes jejich hospodářskou zaostalost zahájilo Společenství jednání o jejich začlenění do existujících struktur.

Valéry Giscard d'Estaing jako zanícený Evropan tuto myšlenku podporoval, ale ne tak jednoznačně, jak by se mohlo zdát. Francouzský prezident se obával zejména dvou věcí. Nepochyboval o negativních dopadech rozšíření na politické fungování společenství, protože dohoda dvanácti členů by byla daleko obtížnější než už tak složité dohadování tehdejší devítky. Za ještě horší přitom oprávněně považoval ekonomické následky tohoto kroku. Všechny tři jižní státy byly v porovnání se zbytkem západní Evropy velmi chudé, jejich hospodářství bylo zaostalé a zakládalo se na zemědělství. To zcela logicky Francii znepokojovalo. Francouzský prezident musel za každou cenu hájit zájmy svých zemědělců, kteří nejvíce těžili z existující společné zemědělské politiky a jejichž pozice a příjmy by po vstupu nových zemí byly silně ohroženy. Snížení dotací

¹ Tzv. karafiátová revoluce.

² Takového vývoje se obávali zejména v Portugalsku, protože přechodná vojenská junta povolila v rámci demokratizace země návrat komunistických a socialistických exulantů do země. Nejvýznamnější pozice v první porevoluční vládě získali představitelé armády a socialisté, sestavený kabinet se však neobešel bez účasti zástupců komunistické strany, jejíž předák Alvaro Cunhal se netajil svou otrockou oddaností Moskvě.

pro francouzské farmáře by se navíc nejspíš výrazně snížilo Giscardovy šance na znovuzvolení – právě hlasy početně slabých zemědělců (zhruba pět procent voličů) totiž fungovaly jako pomyslný jazýček na vahách, který rozhodoval prezidentské volby. Proto se až do vypršení svého mandátu snažil co nejvíc zpomalit přijetí Španělska, ve kterém spatřoval velkého konkurenta na zemědělském poli. Nekonstruktivní prodlužování jednání se mu skutečně dlouhou dobu dařilo.

Úplně jinak se přitom choval k Řecku. Země na vzdálené balkánské periferii přímo neohrožovala francouzské zájmy, její přijetí proto nepředstavovalo pro Francouzskou republiku žádný závažný ekonomický problém. Valéry Giscard d'Estaing proto mohl už při své první oficiální návštěvě v Aténách prohlásit:

„Řecku se nabízí velký prostor v této Evropě, která se postupně buduje a v jejímž středu dokáže zaujmout místo, které mu náleží a které na něj čeká.“¹

Jednání o přijetí Řecka postupovala od tohoto okamžiku velmi rychle. Jak dokládají prezidentské archivy, francouzský prezident se do hledání řešení jednotlivých otázek vstupu do Evropského společenství zapojil velmi aktivně. Významně se tak měl podílet na urychleném dotažení přijímacích rozhovorů do konce. Z poznámek, které mají historikové k dispozici, vyplývá, že Giscard viděl v tomto kroku zejména potřebu konsolidovat demokratický režim v jinak výbušné balkánské oblasti, kterou navíc postihla kyperská krize. Řecko se kvůli kyperskému problému ocitlo v rámci NATO v menší izolaci. Jeho představitelé si během jednání nepřestávali stěžovat na to, že západní spojenci vystupují v rámci organizace vstřícněji k Turecku než k Řecku, i když problémy na Kypru způsobily obě země. Řekové dokonce po francouzském způsobu načas opustili vojenské struktury Severoatlantické aliance a navrátili se do nich až roku 1980. Proto velmi stáli o co nejrychlejší přijetí do Evropského hospodářského společenství – alespoň částečně by se tak z izolace vymanili. Giscard tyto bezpečnostní obavy chápal a zdálo se mu žádoucí nový režim uklidnit jeho začleněním do EHS.

Rozhodující rozhovory se vedly během francouzského předsednictví Evropského společenství v první polovině roku 1979. Kyperská otázka, kde se střetávají Řecko

¹ Archives nationales, Archives du président Giscard d'Estaing, citováno in du RÉAU E., *Consolidation et élargissement de la construction européenne*, op. cit., str. 128

s Tureckem, byla odsunuta do pozadí, protože nikdo z politiků neviděl možnost brzkého vyřešení tohoto konfliktu. Převážná část jednání se točila kolem znepokojivé ekonomické situace kandidátské země. Ekonomové poukazovali na strukturální slabiny řeckého hospodářství: demografickou stagnaci, stárnutí populace, přehnanou urbanizaci, zastaralé finančníctví atd.¹ Společenství přesto necouvlo a rozhodlo se dát Řekům šanci. Díky velkému úsilí především francouzských vyjednávačů se podařilo dohodnout dostatečně dlouhé přechodné období na to, aby se řecké hospodářství hned po vstupu nezhroutilo a dokázalo se vyrovnat s evropskými trendy. Byl to právě francouzský prezident, kdo oznámil finanční úpravy, které Společenství podniklo ve prospěch nové členské země. Po podpisu Aténské smlouvy 29. května 1979, která vstoupila v platnost 1. ledna 1981, Giscard slavnostně prohlásil:

„Tato událost jasně značí, že Řecko, jehož osud jste opět vzali do svých rukou, našlo znovu místo, které mu náleží – mezi evropskými a demokratickými státy.“²

Přijetí Řecka představuje poslední z velkých evropských skutků, k jehož zdárnému provedení Valéry Giscard d'Estaing během svého prezidentství výrazně přispěl. I když mu do konce mandátu zbývaly ještě dva roky, okolnosti mu nedovolily dál se výrazněji angažovat na evropské scéně. Prezident se začal mnohem víc soustředit na volební kampaň na domácí půdě, přičemž budování Evropy nikdy nebylo žádným velkým volebním tahákem. Na evropské úrovni veškerá jednání začala ztěžovat Velká Británie, která se rozhodla vybědnout z vlastní hospodářské krize sama. Valéry Giscard d'Estaing dostal další možnost ovlivnit evropskou integraci až mnohem později. Jak ale jeho evropské působení vlastně hodnotit?

3.3.2 Giscardův přínos do integračního procesu

Francouzský prezident v každém případě dostal svým slovům o tom, že evropská politika bude jeho prioritou v oblasti mezinárodních vztahů. Se všemi překážkami, které musel při prosazování své vize překonávat, se dokázal vypořádat. Nebyly přitom nijak malé. Nesmíme zapomenout, že jeho vláda se musela v první řadě

¹ Více viz. GERBET Pierre, *La construction de l'Europe*, op.cit., str. 338-339

² Proslov po podpisu Aténské smlouvy, citováno in du RÉAU E., *Consolidation et élargissement de la construction européenne*, op. cit., str. 131

potýkat se dvěma ropnými šoky v rozmezí pouhých pěti let, které měly obrovský dopad na finanční situaci Francie, na nárůst francouzské nezaměstnanosti a na vztahy se spojenci, zejména se Spojenými státy. Francouzskou evropskou politiku a privilegovanou spolupráci se Spolkovou republikou Německa podmiňovaly právě vztahy těchto dvou zemí s Washingtonem. Současně musel brát francouzský prezident v potaz také obtíže na domácí politické scéně, a to nejen sílící levicovou opozici, ale především neshody uvnitř pravicové většiny. Žádný z těchto prvků rozhodně neusnadňoval prohlubování evropské integrace a rozšiřování Evropského společenství. I když ale politika ve stylu „každý jen pro sebe“ zbrzdila integrační proces nastartovaný v okamžiku, kdy byly evropské ekonomiky na vrcholu, evropská devítka se nakonec oproti pesimistickým předpokladům kritiků nadnárodních institucí nerozpadla. Společenství přežilo a někteří historici dokonce tvrdí, že nejméně ve dvou oblastech zaznamenalo výrazný pokrok¹ - v oblasti měnové a v oblasti institucí a v zastoupení lidu v jejich rámci. Francie, její prezident a jeho vláda nesporně hráli v této obnově důležitou úlohu.

Jakou váhu ale Valéry Giscard d'Estaing skutečně měl? Jeho přínos k prosazení důležitých evropských témat, jako přímé volby do Evropského parlamentu a jednotný měnový systém, se považuje za klíčový (samozřejmě ve spolupráci s německým kancléřem Helmutem Schmidtem). Právě tyto dva státníci pozvedli již dávno schválená opatření a rozhodli se bojovat za jejich prosazení. To se jim skutečně podařilo a za to si právem zaslouží uznání. Tady je ale třeba poznamenat, že nepřicházeli s ničím novým, jen se pokusili v pozměněné a průchozí formě aplikovat již avizované kroky, se kterými se do budoucna počítalo, a nijak zásadně je neobohacovali. Henri Ménudier je mnohem kritičtější:

„Přímé všeobecné volby do Evropského parlamentu a uspokojivé fungování evropských politik, které Evropě umožňovalo výrazněji se prosadit na mezinárodní úrovni, nesmějí zastírat fakt, že politická integrace Evropy nijak nepokročila. (...) Společné politiky nezaznamenaly během Giscardova sedmiletého mandátu žádný výrazný pokrok.“²

¹ MILZA Pierre in BERSTEIN S. ET SIRINELLI J.F., *Les années Giscard*, op.cit., str. 246

² MÉNUDIER H., *Valéry Giscard d'Estaing et les relations franco-allemandes*, op.cit., str. 78

Na jejich obranu ale musíme přiznat, že za dané nepříznivé ekonomické a politické situace nejspíš opravdu vytěžili pro budování jednotné Evropy maximum. I sám Ménudier uznává, že to nebylo nedostatkem Giscardova úsilí. Různorodost Společenství, dopady ekonomické krize, požadavky Velké Británie a téměř všeobecný nezájem o problémy politické integrace výrazně omezovaly přínos francouzsko-německých iniciativ na celoevropské úrovni. Valéry Giscard d'Estaing proto nedokázal postavit Evropu zcela podle svých představ a jeho dosažené cíle ani zdaleka nepředstavují takové milníky, jakými jsou Římské smlouvy nebo Jednotný evropský akt¹. Jedno mu ale upřít nelze. Postavil Evropské společenství opět na nohy a oživil uvádající budování sjednocené Evropy.

3.3.3. Jasně patrné rezervy

Přes tyto Giscardovy zásluhy bychom ale neměli zapomínat na to, že francouzský prezident přes své hlasitě deklarované evropanství nikdy nepřestal sledovat především zájmy Francie. Jak jsme popsali výše, silnou Evropu tento liberál chápal hlavně jako nástroj francouzské zahraniční politiky, jako světově uznávanou sílu, jejímž prostřednictvím mohl prosazovat francouzské zájmy. Giscard se proto snažil rozvinout spolupráci v oblasti zahraniční politiky bez toho, aniž by byla nějak institucionalizovaná. V některých věcech dokonce slavil úspěch. Především v rámci postojů k euro-arabskému dialogu a k situaci na Blízkém východě se mu podařilo evropský pohled na danou problematiku sjednotit². Netřeba dodávat, že přesně kopíroval postoj francouzský. Evropa tak sice mluvila navenek jedním hlasem, ten hlas měl ale rozhodně zůstat francouzský.

Podobně také nikdy nepřestal hájit zájmy francouzských zemědělců. Vítěznou bitvu o peníze pro své farmáře svedl ohledně změn, které se měly dotknout systému peněžních kompenzací³. Jejich dotace sice uhájil, v této otázce ale rozhodně nevystupoval jako progresivně proevropsky uvažující politik. Francie v této kauze působila spíš jako hlavní obránce zastaralého nefunkčního systému s mnoha zásadními

¹ Podepsán 26. února 1986. Jedná se o balík reforem, které stanovily přesný časový rozvrh pro odstranění všech necelních omezení obchodu uvnitř Evropského společenství do konce roku 1992. Detaily viz ???

² Nejmarkantnější je to u Benátské deklarace z června 1980. Podrobnosti viz Weinachter M., *Le double réve inachevé*, op.cit., str 108

³ De la SERRE F., op.cit., str. 101

chybami. To ale francouzskému prezidentovi vůbec nevadilo. Přisun peněz pro své zemědělce udržel, a to bylo hlavní.

O tom, že to Valéry Giscard d'Estaing s evropanstvím rozhodně nepřeháněl, svědčí také fakt, že za celou dobu jeho vlády nezaznamenalo Evropské společenství téměř žádný posun k posílení nadnárodních složek. Namísto toho rostl mezivládní charakter Společenství. Mezivládní instituce dostaly v tomto období čím dál více prostoru a pravomocí. V tomto směru nelze opomenout význam Evropské rady, jejíž pravidelné schůzky měly nadále určovat budoucnost celého integračního procesu. Giscardovi nešlo o to, aby sabotoval činnost ostatních evropských orgánů. Francouzský prezident pouze přenesl většinu evropských aktivit na jiné hřiště – na zasedání nejvyšších představitelů členských států. Zůstal tak věrný de Gaullově evropské linii: silnou Evropu ano, ale bez ztráty státní suverenity, nezávislosti a vlivu Francie na to, co se s tímto politickým celkem bude dít dál.

Vyvodit se z toho dá jediné. Valéry Giscard d'Estaing se na rozdíl od svých předchůdců nebál veřejně podporovat evropskou integraci. Dokonce si obnovení integračního procesu vytyčil jako důležitý cíl. Jenže ve skutečnosti se od předchozích prezidentů nijak výrazně nelišil. Ani on nehodlal dělat žádné ústupky, které by posilovaly pravomoci nadnárodních institucí. Oživení budování jednotné Evropy sice zařadit dokázal. Odstartovat opravdovou integraci ve směru federalizace ale rozhodně nehodlal. V tomto směru se díky svému politickému přesvědčení, z důvodů pnutí na domácí politické scéně a díky svému pragmatickému pohledu na celou problematiku ocital někde uprostřed mezi federalistou Jeanem Monnetem a realistou Charlesem de Gaullem.

Shrnutí

Přímé všeobecné volby do Evropského parlamentu. Fungující Evropský měnový systém. Rozšíření Evropského společenství o desátého člena – Řecko. Tři významné události, které se vměstnaly do období pouhých tří let. Tři novinky, které znamenaly obnovení prakticky pozastaveného procesu evropské integrace. Tři změny, které se podařilo prosadit i přes nepříznivý politický a ekonomický kontext. V pozadí všech

těchto opatření stál pokaždé také Valéry Giscard d'Estaing. V platnost nakonec vstoupila i díky jeho diplomatickým a vyjednávacím schopnostem. Právě francouzský prezident se významnou měrou zasadil o jejich příznivé přijetí mezi ostatními členskými státy. Právě hlava Francouzské republiky společně se západoněmeckým kancléřem většinu těchto projektů pečlivě připravila. Právě Giscardovi se pak sérií obdivuhodných manévrů a občas i úskoků podařilo vyhrát nepříjemný boj s odpůrci jím prezentovaných návrhů a přes poměrně nepříznivou situaci je zavést do praxe v takové podobě, v jaké si je přál mít. Není tedy pochyb o tom, že Valéry Giscard d'Estaing si nárokuje zásluhy za oživení do té doby stagnujícího budování jednotné Evropy právem.

Dosažené úspěchy přesto zůstávají relativní. Francouzský prezident si na veřejnosti pěstoval obraz náruživého zastávce sjednocení Evropy. Jeho opatření ale sama o sobě k žádnému zemětřesení a významnému pokroku na cestě k případné evropské federaci nevedla. Jednak mu to nedovolily vnitropolitické ani mezinárodní podmínky, ve kterých své návrhy předkládal k realizaci. Především ale sám Valéry Giscard d'Estaing nechtěl během svého mandátu nijak posilovat pravomoci nadnárodních evropských institucí. Středem jeho pozornosti zůstávalo za všech okolností blaho Francie a jejích občanů, a to nespatoval v žádné výrazně nadnárodní entitě, kde by se Francouzská republika musela vzdát i pouhé části suverenity. Chtěl vybudovat jen takovou Evropu, kde jeho země neztratí hlavní slovo, kde bude i nadále určovat směr Společenství, kde neztratí svůj vliv a své právo na zablokování jakéhokoli zásadního rozhodnutí, se kterým by nesouhlasila. V tomto ohledu byl Giscard důstojným nástupcem Charlese de Gaulla. Jeho počiny na evropské úrovni proto mohou mít přízvisko úctyhodné, zajímavé nebo důležité. Ale nikoliv zásadní. Existuje totiž poměrně velká pravděpodobnost, že k Giscardem prosazeným reformám by stejně dřív nebo později došlo.

Závěr

Jaká je tedy bilance Valéryho Giscarda d'Estainga ve funkci prezidenta Francouzské republiky? Giscard měl smůlu. Vládl Francii v nelehké době, kdy zažívala po třiceti letech nepřetržitého vysokého růstu ekonomickou krizi. Stejně nepříhodná situace panovala také na světových trzích - ropné šoky rozpoutaly celosvětové hospodářské otřesy, americký dolar se potácel ve vážných potížích. Bývalý ministr financí byl navíc do čela Francie vynesena poněkud nečekaně, po náhlé smrti George Pompidoua. Ve své funkci přitom nedisponoval dostatečnou podporou. Zvolen byl jen těsně, kandidáta levice François Mitterranda předčil jen o nějakých 300 tisíc hlasů. Nemohl se stoprocentně opřít ani o vlastní pravicovou většinu, protože ta byla rozdělena a více poslanců se řadilo ke konzervativním gaullistům.

I za této situace se Giscard pokusil o několik vnitropolitických reforem a tři nezanedbatelných změn opravdu dosáhl: dal volební právo občanům od osmnácti let (věková hranice dosažení dospělosti se snížila o tři roky), zlegalizoval potraty a umožnil skupině zákonodárců svolat Ústavní soud. Po bleskovém nástupu ale naplno propukly rozpory uvnitř pravice, kde panovaly rozdílné názory na řešení ekonomické krize, a francouzský prezident od té doby praktikoval na domácí scéně spíše udržovací politiku, kdy pouze reagoval na nastalé problémy.

Volněji dýchat teoreticky mohl alespoň v oblasti zahraniční politiky. Tato doména totiž tradičně náležela právě prezidentovi. On je ve Francii tím, kdo určuje hlavní strategie, kdo za republiku jedná, kdo rozhoduje o tom, s kým bude stát navazovat těsnější vztahy. Stejně jako Giscardovi předchůdci a následníci, snažil se i on svých rozsáhlých pravomocí v této jemu „vyhrazené oblasti“ patřičně využít. Sledoval přitom jeden hlavní cíl – nikoho si nechtěl znepřátelit, hlavní bylo se všemi dobře vycházet. Ve většině případů pokračoval v nastoupené de Gaullově politice, jejíž základy nijak nezpochyboval. Od generála se lišil pouze novým stylem, kdy se všeho snažil dosáhnout bez zbytečných velkolepých gest a práskání dveří. Neskrýval přitom své preference pro diplomatická jednání na nejvyšší úrovni. Svou zahraničně-politickou linii vystavěl na čtyřech základních pilířích. Orientoval se na východní blok, arabské a

muslimské země, Afriku a budování Evropy. Jak dokládá většina historiků i sám Valéry Giscard d'Estaing, jedinou pečlivě promyšlenou politikou z těchto čtyř byla ta posledně jmenovaná. Tu si také určil jako jednoznačnou zahraničně-politickou prioritu.

Na veřejnosti se Giscard prezentoval jako velký zastánce evropské myšlenky, jako od mládi skálopevně přesvědčený proevropan. Tím se výrazně lišil právě od generála de Gaulla. Jeho praktická evropská politika přitom ale očividně vycházela z té de Gaullovy. Giscarda zřetelně ovlivnily generálovy ideje o silné Evropě, která pomůže upevnit pozici Francie ve světě a současně bude podpírat francouzskou ekonomiku bez toho, aniž by se Paříž vzdala jen části své suverenity. I Giscardova Evropa měla rozhodně zůstat mezivládní, postavená na francouzsko-německé ose a vymezovat se vůči atlantickému společenství. Giscard v té době několikrát zmínil, že jeho evropská politika směřuje k vytvoření konfederace. Ani jeho další myšlenky nebyly nijak nové a převratné. Většina cílů, které si stanovil, jen naplňovala už odsouhlasené minulé dohody, které ještě nedošly realizace. Asi nejvíc mu přitom šlo o to, aby Evropa znovu našla svou moc a vliv na mezinárodní scéně:

„Pokud toho dosáhneme, zanecháme po sobě naši stopu v dějinách.“¹

Toho by nikdy nemohl dosáhnout sám. Shodou náhod potkal partnera, na kterého se mohl spolehnout a o kterého se v prosazování svých ambicí mohl opřít – západoněmeckého kancléře Helmuta Schmidta. Tito státníci spolu utvořili tandem, který stál za vším podstatným, co se na konci sedmdesátých let v evropské politice odehrálo. Na desítkách oficiálních i neformálních schůzek společně vypracovali většinu důležitých návrhů. Ke kompromisním řešením přitom přes určité neshody docházeli poměrně snadno. Oba se totiž ve svých názorech trochu vymykali tradičním domácím náhledům na evropskou politiku. Schmidt nebyl zanícený federalista jako jeho předchůdci, zatímco Valéry Giscard d'Estaing přece jen nepatřil úplně do gaullistického proudu. Jejich partnerství bylo vyvážené, oba muži dokázali nakonec vždy najít společnou řeč, a tak dosáhli v rámci Evropského společenství poměrně významných úspěchů.

¹ Giscard d'Estaing Valéry, proslov na radnici v Bonnu, 7. července 1980, citováno in WEINACHTER M, *Le double rêve inachevé*, op.cit., str. 223

Z jejich spolupráce vzešla především Evropská rada. Pravidelná schůzka nejvyšších představitelů členských zemí Evropského společenství se v počátku velmi osvědčila. Stala se důležitým orgánem pro zrod větší evropské soudržnosti a pro udržení některých základních směrů integrace: příklon k volnému obchodu, vůle diskutovat o novém ekonomickém uspořádání, potvrzení specifických evropských zájmů při multilaterálních jednáních. Rada hrála důležitou roli při budování Evropského měnového systému a také při reformě Evropského parlamentu. Dalo by se dokonce říci, že určitým způsobem umožnila rozvoj takových politik, které mířily stejným směrem, jaký si Francie přála Společenství vtisknout. Giscard se Schmidtem udělali z tohoto tělesa hlavní centrum evropských politických aktivit. Tuto funkci ale Evropská rada postupem času ztratila, debaty v jejím rámci se rozmělnily a jednání přestala přinášet kýžené nové impulsy pro pokračování integrace. Je docela možné, že v sedmdesátých letech efektivně fungovala jen proto, že v ní seděli francouzský prezident a západoněmecký kancléř, kterým na její produktivitu hodně záleželo. Nicméně v každém případě tu vznikl orgán, který se stal jedním ze základních pilířů evropských struktur.

Valéry Giscard d'Estaing prosadil ještě dvě novinky. Po obtížných jednáních zejména na domácí politické scéně a několika úhybných manévrech zavedl přímé volby europoslanců, čímž alespoň částečně zvětšil legitimitu Evropského shromáždění. Současně ale odmítal jakékoliv posílení jeho pravomocí, které by uškodilo francouzské suverenitě. V tomto směru se znovu nevzdálil od gaullistického pojetí Evropy. Naopak při zakládání Evropského měnového systému už počítal s tím, že buduje jakýsi předstupeň pro budoucí jednotnou evropskou měnu, přičemž bylo jasné, že tady se některých rozhodovacích pravomocí budou muset členské státy dřív nebo později vzdát. Giscard ale věřil, že utváří vyvážený systém, kde si jsou všichni rovni a díky tomu se pozvedne i hospodářství jednotlivých zemí. EMS skutečně fungoval, v jeho vyváženosti se však francouzský prezident mýlil – nadvládu nad ním převzala nejsilnější evropská ekonomika, Spolková republika Německo.

Giscardova evropská politika by se dala charakterizovat jako osvěžující, ale umírněná. Částečně z vlastního přesvědčení, více ale kvůli neustálému tlaku většinových gaullistů, pokračoval Valéry Giscard d'Estaing během svého působení v Elysejském paláci v již nastolené evropské linii a v podstatě se nepouštěl do nějakých zásadních změn evropské politiky. Velká většina témat, kterými se zabýval a která

prosazoval, pozvedli už jeho předchůdci ve funkci. S tím rozdílem, že oni ve své době nedosáhli žádného hmatatelného pokroku. To se Giscardovi podařilo a slouží mu to ke cti. Ve skutečnosti jím navrhovaná a později aplikovaná opatření nebyla natolik zásadní, jak bývalý francouzský prezident rád tvrdí. Zdá se, že Valéry Giscard d'Estaing buduje u veřejnosti svůj obraz vášnivého proevropana ještě mnohem pečlivěji a úspěšněji, než jak pracoval na sjednocování Evropy. Jeho činy v letech 1974 - 1981 si zaslouží obdiv především proto, za jak složitých podmínek vznikaly a že vlily trochu života do žil skomírajícího Evropského společenství. V žádném případě by ale neměly být zbytečně přeceňovány. A stejně by mělo být nazíráno i na jejich hlavního aktéra. Žádných zásadních průlomů, kterými by se podle svého přání zapsal do dějin, v evropské politice nedosáhl.

Résumé

Valéry Giscard d'Estaing, le troisième président de la cinquième République, dirigeait la France dans une période difficile. Il est arrivé au pouvoir juste au moment quand les Français ressentaient les premiers effets de la crise économique, parvenue après les trente glorieuses d'une croissance extraordinaire. Tout allait mal. Les deux chocs pétroliers ont déclenché des bouleversements économiques, le dollar américain s'est retrouvé en difficulté. En plus, l'ancien ministre des finances était devenu le chef de l'Etat d'une manière précoce – après la mort brutale de George Pompidou. Sa situation fut d'autant plus délicate qu'il ne disposait pas de soutien suffisant. Il a été élu de justesse. Il a battu François Mitterrand, le candidat de la gauche, que de 300 000 voix. Il ne pouvait même pas compter sur l'appui de la majorité parlementaire, parce qu'elle était divisée et la plupart des députés lui était indifférente voire hostile (les gaullistes).

Malgré les contraintes, Giscard s'est mis à réaliser des réformes politiques et il a réussi à en faire passer trois qui n'étaient pas négligeables: l'abaissement de l'âge de la majorité à 18 ans, la légalisation de l'avortement et la saisine du Conseil constitutionnel par un groupe de députés ou sénateurs. Mais après deux ans les divergences au sein de la majorité qui était divisée sur les mesures à prendre pour faire face à la crise économique se sont agrandies. A partir de ce moment, le président de la République ne pratiquait plus de politique très ambitieuse sur la scène intérieure et il s'est orienté vers son „domaine réservé“ - la politique extérieure.

Il avait un but principal: il voulait éviter les affrontements, il désirait que la France n'ait pas d'ennemis. Dans la plupart des cas, il suivait la ligne directrice de général de Gaulle dont les fondements il ne mettait pas en doute. La différence majeure se voyait dans le style – Giscard préférait la politique sans les grands fracas. Il ne cachait pas en même temps sa préférence pour les négociations au plus haut niveau. La politique giscardienne se développa dans quatre directions principales: le monde arabe et musulman, les pays communistes, l'Afrique et la construction européenne. La dernière était définie comme sa priorité.

Valéry Giscard d'Estaing se présentait toujours comme un grand défenseur de l'Europe. Ainsi il se distinguait du général de Gaulle. Mais sa politique européenne réelle apparait comme une émanation directe des idées du général. Il voulait une Europe forte pour consolider la position de la France et pour soutenir son économie, mais il s'est refusé à l'abandon de souveraineté. Son Europe à l'époque restait résolument intergouvernementale, construite autour de l'axe franco-allemand et contre la communauté atlantique. Giscard a affirmé plusieurs fois qu'il souhaitait l'Europe sous forme de confédération. Ses autres idées n'étaient pas plus innovatrices. La plupart des objectifs qu'il s'est donné ne faisait que copier les objectifs fixés par ses prédécesseurs. Il espérait que l'Europe retrouvera sa puissance et son influence sur la scène internationale.

Il ne pouvait jamais réaliser cet objectif tout seul. Heureusement il s'est trouvé un bon partenaire fiable – le chancelier allemand Helmut Schmidt. Ces deux hommes politiques ont formé un tandem qui s'est transformé en moteur des politiques européennes de la fin des années soixante-dix. Pendant les dizaines de rencontres formelles et informelles ils ont élaboré ensemble la plupart des propositions importantes. Malgré certaines divergences, ils ont toujours su de trouver un compromis assez rapidement. Ils se retrouvaient à la fois par conviction et pour des raisons de politique intérieure. En plus, Helmut Schmidt n'était pas fédéraliste et la position de Giscard témoignait un certain assouplissement par rapport aux positions gaullistes. Leurs rapports étaient très équilibrés et grâce à cela, ils ont réussi à atteindre des succès au sein de Communauté européenne.

Leur coopération a apporté l'institutionnalisation du Conseil européen, la rencontre semestrielle des chefs de l'Etat des états-membres. Cet organe jouait au début un rôle important dans la genèse d'une plus grande cohésion européenne et dans le maintien d'un certain nombre de grandes orientations: attachement à la liberté des échanges, volonté de dialogue dans les discussions sur le nouvel ordre économique, affirmation d'une spécificité des intérêts européens dans les négociations multilatérales. Le Conseil a joué un rôle important dans la création du Système monétaire européen et dans la réforme du Parlement européen. On pourrait même dire qu'il a favorisé le développement des politiques conformes aux orientations que France souhaitait imprimer à la construction européenne. Giscard et Schmidt en ont fait le centre des

activités européennes. Mais le Conseil a perdu cette fonction au fur et à mesure, les débats au-sein de cette institution ne donnaient plus les impulsions neuves pour l'unification de l'Europe. Il se peut que le Conseil fonctionnait de manière effective que grâce à ces deux hommes politiques. Néanmoins ils ont institutionnalisé un organe qui est devenu un des piliers des structures européennes.

Valéry Giscard d'Estaing a fait imposer deux autres nouveautés. Après les négociations difficiles, surtout en France, il a donné un peu plus de légitimité au Parlement européen en établissant son élection au suffrage universel direct. En même temps il refusait quelconque agrandissement de ses compétences qui pourrait nuire à la souveraineté française. Dans ce sens il ne s'est pas éloigné des idées gaullistes. Au contraire quand il fondait le Système monétaire européen, il le voyait comme un des premiers pas vers la monnaie unique dont l'avènement serait traduit par une perte de certaines compétences de la part des états-membres au profit des institutions supranationales. Mais Giscard pensait qu'il créait un système équilibré qui soutiendrait les économies européennes. Le SME a vraiment fonctionné, mais il n'était pas aussi égalitaire que voulu – la République fédérale allemande y est devenue dominante.

La politique européenne de Valéry Giscard d'Estaing pendant son septennat était rafraîchissante mais modérée. Il a continué dans la direction de ses prédécesseurs – en partie à cause de ses convictions, en partie à cause de l'influence des gaullistes. En fait, il n'a pas essayé de faire des grandes réformes de la politique européenne. La plupart des sujets qu'il développait avait déjà été évoquée par ses prédécesseurs, sans que l'on obtienne à l'époque beaucoup d'avancées concrètes. Là Giscard a réussi et il mérite d'être reconnu. Mais en fait, ses propositions et ses réalisations n'étaient pas aussi fondamentales comme certains pensent. Il paraît que Giscard se crée une image d'Européen encore plus soigneusement et avec plus de succès que comment il a travaillé sur l'unification de l'Europe. Ses actes dans les années 1974 – 1981 méritent d'être admirés surtout par rapport aux conditions dans lesquelles il les a réalisés. Il est sûr que Giscard a relancé le processus d'intégration européenne. Mais ses actes européens, ainsi que leur acteur principal, ne devraient pas être surestimés. En politique européenne, Giscard n'a pas atteint de vrais tournants.

Použitá literatura

- BECKER Jean-Jacques, *Crises et alternances 1974-1995*, Seuil, Paris 1998
- BERSTEIN Serge, *Chef de l'État*, Armand Colin, Paris 2002
- BERSTEIN Serge et SIRINELLI J.F., *Les années Giscard – VGE et l'Europe 1974-1981*, Armand Colin, Paris 2006
- BITSCH Marie-Thérèse, *Le couple France-Allemagne et les institutions européennes*, Bruylant, Bruxelles 2001
- BITSCH Marie-Thérèse, *Histoire de la construction européenne de 1945 à nos jours*, Complexe, Bruxelles 2003
- BOSSUAT Gérard, *Les fondateurs de l'Europe unie*, Belin, Paris 2001
- BOTHOREL Jean, *Le pharaon. Histoire du septennat giscardien*, Bernard Grasset, Paris 1983
- BOZO Frédéric, *La politique étrangère de la France depuis 1945*, La Découverte, Paris 1997
- COHEN Samy et SMOUTS Marie-Claude, *La politique extérieure de VGE*, Paris 1985
- CONTE Arthur, *Les Présidents de la V. République*, Le Pré aux clercs, Paris 1985
- DELWIT P., DEWACLE J.M., MAGNETTE P., *A quoi sert le Parlement européen?*, Complexe, Bruxelles 1999
- GISCARD D'ESTAING Valéry, *Démocratie française*, Fayard, Paris 1976
- GISCARD D'ESTAING Valéry, *Le Pouvoir et la vie, l'Affrontement 1988-1991*
- GROSSER Alfred, *Affaires extérieures: la politique étrangère de la France 1944-1989*, Paris 1989
- GERBET Pierre, *La construction de l'Europe*, Imprimerie nationale, Paris 1999
- HARGROVE Charles, *L'Autre Giscard: VGE vu par un Anglais*, Éditions J.A. 1981
- JACQUET Arnaud, *Valéry Giscard d'Estaing 1974 – 1981*, Archer, Paris 1999
- JARDIN Pierre et KIMMEL Adolf, *Les relations franco-allemandes depuis 1963*, La documentation française, Paris 2001
- KESSLER Marie-Christine, *La politique étrangère de la France, acteurs et processus*, Presses de la FNSP 1999
- KOVÁŘ Martin, *Dějiny evropské integrace I. a II.*, Triton, Praha 2006
- LEBLOND Laurent, *Le couple franco-allemand depuis 1945*, Le Monde éditions, Paris 1997

- LELART Michel, *La construction monétaire européenne*, Dunod, Paris 1994
- LUDLOW Peter, *The Making of the European Monetary System*, Butterworths, London 1982
- LUNÁK Petr, *Západ. Spojené státy a západní Evropa ve studené válce*, Libri, Praha 1997
- MIARD-DELACROIX Hélène, *Partenaires de choix? Le chancelier Helmut Schmidt et la France 1974-1982*, Peter Lang, Bern, Berlin, Frankfurt 1993
- MORIN Edgar, *Penser l'Europe*, Gallimard, Paris 1990
- NAY Catherine, *La double méprise*, Ed. Grasset, Paris 1981
- PETITFILS Jean-Claude, *La démocratie giscardienne*, PUF, Paris 1981
- Du REAU Elisabeth et Frank Robert, *Dynamiques européennes, Nouvel espace, Nouveaux acteurs*, Publications de la Sorbonne 2002
- Du REAU Elisabeth, *L'Idée d'Europe au XXe siècle. Des mythes aux réalités*, Complexe, Bruxelles 1996
- Du REAU Elisabeth, *L'Europe en mutation: de la guerre froide à nos jours*, Hachette, Paris 2001
- SIMONIAN Haig, *The privileged partnership. Franco-German relations in the European Community 1969-1984*, Oxford 1985
- SOUTOU George-Henri, *L'Alliance incertaine. Les rapports politiques et stratégiques franco-allemands 1954-1996*, Fayard, Paris 1996
- RÉMOND René, *Notre siècle 1918-1995*, Fayard, Paris 1996
- SIRINELLI Jean-François, *Dictionnaire de la vie politique française*, PUF, Paris 1995
- TODD Olivier, *La marelle de Giscard 1926 – 1974*, Robert Laffont, Paris 1977
- TELO Mario et MAGNETTE Paul, *Repenser l'Europe*, Complexe, Bruxelles 1996
- WEINACHTER Michèle, *VGE et l'Allemagne: le double rêve inachevé*, thèse de doctorat, Paris III Sorbonne nouvelle, 2002